

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Αποευθυγράμμιση (dealignment) και επανευθυγράμμιση (realignment)
του εκλογικού σώματος, κομματική αλλαγή και διαιρετικές τομές: Η
περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ (2009-2023)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευάγγελος Σ. Ζαχαριάς

Αθήνα, 2025

Διμελής Επιτροπή

Γεράσιμος Μοσχονάς, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Σεραφείμ Σεφεριάδης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ευάγγελος Σ. Ζαχαριάς, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

στο Σύρο και τον Άγγελο που όποτε είχα δουλίτσα έκαναν ησυχία

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	8
Σκοπός.....	8
Ερευνητικά ερωτήματα.....	10
Υπόθεση εργασίας.....	10
Μέθοδος.....	11
Βασικές έννοιες.....	11
Διαστάσεις των πολιτικών κομμάτων, το κόμμα καρτέλ, το κινηματικό κόμμα και το ψηφιακό κόμμα.....	11
Κομματική αλλαγή.....	14
Ο Ευρωκομμουνισμός, η ριζοσπαστική Αριστερά και ο ΣΥΡΙΖΑ.....	16
Η εκλογική συμπεριφορά στην μακρά διάρκεια.....	19
Το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών και οι διαιρετικές τομές στο ελληνικό κομματικό σύστημα.....	22
Ο ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στα ζεύγη λαϊκισμού – αντιλαϊκισμού και ευρωσκεπτικισμού – ευρωπαϊσμού ως ενδεχόμενες διαιρετικές τομές.....	24
Οι κατηγορίες των εκλογικών αναμετρήσεων και η σημασία του χρόνου διεξαγωγής τους.....	27
Κρίσιμες εκλογές, αποευθυγράμμιση (dealignment) και επανευθυγράμμιση (realignment) του εκλογικού σώματος, εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων.....	28
Οι αποκρυσταλλώσεις της μεταβαλλόμενης εκλογικής συμπεριφοράς: Το κομματικό σύστημα.....	31
Η αμφίδρομη σχέση των κοινωνικών αγώνων με τις μεταβολές του κομματικού συστήματος: Η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ.....	33
Αποτίμηση εκλογικών αναμετρήσεων.....	35
2009: Οι τελευταίες εκλογές του παλιού δικομματισμού.....	35
Οι διπλές εκλογές του 2012.....	37
2015: Έτος επανευθυγράμμισης ;.....	41
2019: Ο νέος δικομματισμός εγκαθιδρύεται οριστικά ;.....	44
2023: Η νέα μορφή του κομματικού συστήματος και ο ΣΥΡΙΖΑ εντός της..	47
Ποσοτικοποίηση της κομματικής αλλαγής.....	51
Η εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ.....	51
Η διάσταση Αριστεράς – Δεξιάς.....	51
Η διάσταση της οικονομίας.....	53
Η διάσταση προοδευτισμού - συντηρητισμού.....	56
Η διάσταση ευρωσκεπτικισμού – ευρωπαϊσμού.....	58

Η εξέλιξη των δημογραφικών και των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών της εκλογικής βάσης του ΣΥΡΙΖΑ	60
Συμπεράσματα.....	67
Επίμετρο	70

Πίνακες

Πίνακας 1.1. Το υπόδειγμα Korecky & Mudde	26
Πίνακας 2.1. Αποτελέσματα εκλογών 2009	36
Πίνακας 2.2. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009)	37
Πίνακας 2.3. Αποτελέσματα εκλογών 2012Μ	39
Πίνακας 2.4. Αποτελέσματα εκλογών 2012Ι	40
Πίνακας 2.5. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2012)	40
Πίνακας 2.6. Αποτελέσματα εκλογών 2015Ι	43
Πίνακας 2.7. Αποτελέσματα εκλογών 2015Σ	44
Πίνακας 2.8. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2015)	44
Πίνακας 2.9. Αποτελέσματα εκλογών 2019	46
Πίνακας 2.10. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2019)	47
Πίνακας 2.11. Αποτελέσματα εκλογών 2023Μ	49
Πίνακας 2.12. Αποτελέσματα εκλογών 2023Ι	49
Πίνακας 2.13. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2023)	50
Πίνακας 3.1. Σχετική βαρύτητα ενδεικτικών κατηγοριών πολιτικής Αριστεράς – Δεξιάς (2009-2019)	52
Πίνακας 3.2. Σχετική βαρύτητα ενδεικτικών κατηγοριών πολιτικής της Οικονομίας	54

Πίνακας 3.3. Όψεις της ευρωπαϊκής πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ (2010 – 2019)	58
Πίνακας 3.4. Αντιπροσώπευση φύλου	60
Πίνακας 3.5. Αντιπροσώπευση ανά ηλικιακή ομάδα	60
Πίνακας 3.6. Αντιπροσώπευση ανά μορφωτικό επίπεδο (2009-2019)	61
Πίνακας 3.7. Αντιπροσώπευση ανά απασχόληση	61

Γραφήματα

Γράφημα 2.1. Εκλογική κινητικότητα	50
Γράφημα 2.2. Ουσιαστικός αριθμός κομμάτων	50
Γράφημα 3.1. Διάσταση Αριστεράς-Δεξιάς (2009-2019)	52
Γράφημα 3.2. Διάσταση Κρατισμού-Οικονομίας της Αγοράς (2009-2019)	53
Γράφημα 3.3. Σχεδιασμένη οικονομία-οικονομία της Αγοράς (2009-2019)	55
Γράφημα 3.4. Διάσταση Προοδευτισμού-Συντηρητισμού (2009-2019)	56
Γράφημα 3.5. Προοδευτικές-συντηρητικές πολιτικές (2009-2019)	57
Γράφημα 3.6. Αρνητικές-Θετικές Αναφορές στην ΕΕ (2009-2019)	58
Γράφημα 3.7. Αντιπροσώπευση φύλου	62
Γράφημα 3.8. Αντιπροσώπευση ανά ηλικιακή κατηγορία	63
Γράφημα 3.9. Αντιπροσώπευση ανά μορφωτικό επίπεδο (2009-2019)	63
Γράφημα 3.10. Αντιπροσώπευση αγροτών, ελευθέρων επαγγελματιών ΔΥ και ΙΥ	64
Γράφημα 3.11. Αντιπροσώπευση ανέργων, φοιτητών, νοικοκυρών και Συνταξιούχων	66

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία προσεγγίσαμε, ως μελέτη περιπτώσεως, τον ΣΥΡΙΖΑ, κόμμα της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα που πρωταγωνίστησε στις μεταβολές της εκλογικής συμπεριφοράς και του κομματικού συστήματος στα 2009-2023 εν μέσω οικονομικής, περιβαλλοντικής, προσφυγικής, ενεργειακής και υγειονομικής κρίσης. Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν ο, σε κάποιον βαθμό προσωρινά, ευνοημένος των εξεταζόμενων μεταβολών. Πρόκειται για την διαδικασία της αποευθυγράμμισης-επανευθυγράμμισης του κομματικού συστήματος με το εκλογικό σώμα όταν η εκλογική συμπεριφορά αλλάζει απότομα και ριζικά και μια νέα, λιγότερο ή περισσότερο σταθερή, μορφή του κομματικού συστήματος εγκαθιδρύεται. Εξετάστηκε επίσης το πως ο ΣΥΡΙΖΑ απέκτησε και απώλεσε το καθεστώς κόμματος κυβερνητικής κλίσης ως ο βασικός πυλώνας του μη δεξιού κομματικού υποσυστήματος, εκκινώντας από την θέση ενός κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς με προτεραιότητα του την προώθηση πολιτικών. Τα αρχικά εκλογικά του οφέλη αποδόθηκαν στην διακήρυξη της κυβερνητικής του διαθεσιμότητας, την κατάρρευση του κεντροαριστερού πυλώνα του κομματικού συστήματος, δηλ του ΠΑΣΟΚ, και την αντισεχταριστική κινηματική του δράση. Η μετέπειτα απώλεια τους αποδόθηκε στην αθέτηση των αντινεοφιλελεύθερων υποσχέσεων του και την λαϊκίστικη κεντρομόλο πολιτική του στρατηγική μετά το 2019. Κομβικός ήταν ο ρόλος που εντοπίστηκε στην θετική μεταβολή της οικονομικής συγκυρίας στο διάστημα 2019-2023 που επίσης λειτούργησε υπέρ μιας νέας εκλογικής αποευθυγράμμισης, αυτή την φορά εις βάρος του ΣΥΡΙΖΑ και υπέρ της συντηρητικής ΝΔ. Στο τέλος αυτής της διαδικασίας ο ΣΥΡΙΖΑ είχε απωλέσει την κυβερνητική του κλίση εντός μιας νέας μορφής του κομματικού συστήματος που προσέγγιζε εκείνη του συστήματος του επικυρίαρχου κόμματος. Παρακολούθησαμε, επίσης, την διαδικασία κομματικής αλλαγής στην οποία υπόκειτο ο ΣΥΡΙΖΑ εν μέσω αυτής της διαδικασίας, σε ότι έχει να κάνει με το Πρόγραμμα του και τις εκλογικές του εκπροσωπήσεις. Τα ζεύγη Αριστεράς-Δεξιάς,

Ευρωσκεπτικισμού-Ευρωπαϊσμού και Λαϊκισμού-Αντιλαϊκισμού αποτέλεσαν τα τρία προτεινόμενα ως σχετιζόμενα με τον ΣΥΡΙΖΑ ζεύγη διαιρετικών τομών, ως οι μακροπρόθεσμες, συχνά αναγόμενες σε κοινωνικές διαιρέσεις, αντιπαραθέσεις που δομούν τα κομματικά συστήματα. Επικουρικά στο βασικό βιβλιογραφικό μας σώμα αναφερθήκαμε σε έννοιες της μελέτης της εκλογικής συμπεριφοράς στην μακρά διάρκεια, σε κάποιους τύπους κομμάτων και κομματικών συστημάτων, στην κομματική οικογένεια του ΣΥΡΙΖΑ και στον ρόλο του πολιτικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη κοινωνικών αγώνων, θεωρώντας εκείνον του ΣΥΡΙΖΑ θετικό. Για το Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώσαμε την σταθερότητα του σε θέσεις κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς, την εισαγωγή φιλελευθέρων οικονομικών θέσεων, την σταθερότητα του σε, ελαφρώς, προοδευτικές θέσεις και την φιλοευρωπαϊκή του στροφή. Για τις εκλογικές του εκπροσωπήσεις διαπιστώσαμε πως σειρά υπερεκπροσωπήσεων του προσέγγισαν το εθνικό του ποσοστό με πιο εμβληματική περίπτωση τους ελεύθερους επαγγελματίες όπου παρουσιάστηκε μετάβαση σε καθεστώς υποεκπροσώπησης. Η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα θεωρήθηκε εμβληματική για την ανάπτυξη κάποιων ευρέως διαδεδομένων αρνητικών για τον ΣΥΡΙΖΑ στερεότυπων μαζί με την ασυνέπεια, την διαχειριστική ανεπάρκεια όπως και την αποξένωση κάποιων εκλογικών κοινών μετά το 2019 λόγω υφολογικά και πολιτισμικά ασύμβατων με αυτά πτυχών της πολιτικής του στρατηγικής και ρητορικής. Διαπιστώσαμε, τέλος, πως λαϊκίστικα στοιχεία μπορούν να αποδοθούν στον ΣΥΡΙΖΑ σε ότι έχει να κάνει με το ύφος του, την δημαγωγία και τον αρχηγισμό αλλά όχι τόσο σύμφωνα με την, μαρξιστικώς αμφισβητούμενη, προσέγγιση του λαϊκισμού ως μια λογοκεντρική κατασκευή ενός αγωνιζόμενου αντιελιτίστικου διαταξικού λαού.

Λέξεις-κλειδιά: αποευθυγράμμιση, επανευθυγράμμιση, κομματική αλλαγή, διαιρετικές τομές

Εισαγωγή

Σκοπός

Διατρέχοντας κανείς την ιστορία ενός κόμματος, δεν μπορεί παρά να θυμηθεί το στέλεχος και σπουδαίο διανοούμενο του ιταλικού και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, Antonio Gramsci. Σύμφωνα με τον Gramsci (2008) «γράφω την ιστορία

ενός κόμματος δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι γράφω την γενική ιστορία μιας χώρας από μια άποψη μονογραφική, για να προβληθεί μια χαρακτηριστική της πλευρά». Η ερευνητική μας σκοπιά, βέβαια, είναι εκείνη της Πολιτικής Κοινωνιολογίας και της Συγκριτικής Πολιτικής και όχι της Ιστορίας. Σύμφωνα με την Clemens (όπως αναφέρεται στο Βασιλάκη & Σουβλής, 2020, σ. 14) η Πολιτική Κοινωνιολογία προβαίνει στην ανάλυση της «ανάδυσης, αναπαραγωγής και μετασχηματισμού των διαφορετικών μορφών πολιτικής τάξης» ενώ για την Συγκριτική Πολιτική οι Hague, Harrrop και McCormick (1982/2020) αναφέρουν πως πρόκειται για την «συστηματική μελέτη της κυβέρνησης και της πολιτικής σε διαφορετικές χώρες που αποσκοπεί στην καλύτερη κατανόηση τους ή στην ανάδειξη των αντιθέσεων και ομοιοτήτων τους» (σ. 50). Ως εισαγωγή στην μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς, θα χρησιμοποιήσουμε έννοιες της Εκλογικής Κοινωνιολογίας που καταπιάνεται με την «προσπάθεια να . . . γίνουν κατανοητοί οι λόγοι που οι ψηφοφόροι . . . επιλέγουν να . . . υποστηρίξουν έναν συγκεκριμένο κομματικό σχηματισμό, συνασπισμό κομμάτων ή υποψήφιο» ή να απέχουν, σύμφωνα με τις Γεωργιάδου και Καφέ (2018, σ. 12). Θα χρησιμοποιήσουμε την μέθοδο της μελέτης περιπτώσεως (case study) ως την συστηματική «μελέτη ενός συγκεκριμένου αντικειμένου και του πλαισίου εντός του οποίου υφίσταται» (Hague, Harrrop & McCormick, 1982/2020, σ. 89). Μελέτη περιπτώσεως μας είναι ο ΣΥΡΙΖΑ, κόμμα της Ριζοσπαστικής Αριστεράς, εντός του χρονικού διαστήματος 2009-2023, διάστημα οικονομικής, πολιτικής και γενικής¹ κρίσης. Σκοπός μας είναι η συμβολή στην διεξαγωγή συγκρίσεων ανάμεσα σε περιπτώσεις μεταβολής της εκλογικής συμπεριφοράς υπέρ ή εναντίον των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς, της αλλαγής που τα ίδια τα κόμματα υφίστανται, όπως και εκείνης που αφορά τα κομματικά συστήματα, σε ότι έχει να κάνει με την μορφή τους και τους άξονες του κομματικού ανταγωνισμού. Όπως ο Μοσχονάς (1996) αναφέρει, «η σύγκριση προϋποθέτει συνεξέταση, στη βάση ενός κοινού καθοδηγητικού μίτου και στο πλαίσιο ενός κατά το μάλλον ή ήττον κοινού εννοιολογικού δικτύου . . . , δυο τουλάχιστον αντικειμένων ανάλυσης που ανήκουν σε διαφορετικά πολιτικά περιβάλλοντα» (σ. 28) Η ακολουθούμενη προσέγγιση διέπεται από στοιχεία

¹ πχ προσφυγικής, γεωπολιτικής, υγειονομικής, ενεργειακής

δομισμού που συνιστά «μια προσέγγιση στη μελέτη της πολιτικής και της διακυβέρνησης, η οποία δίνει έμφαση στις σχέσεις μεταξύ των ομάδων και στα δίκτυα εντός ευρύτερων συστημάτων» (Hague, Harrop & McCormick, 1982/2020, σ. 78). Τα δομιστικά αυτά στοιχεία δεν σημαίνουν μετάβαση σε αυτό που ο Σεφεριάδης (2023) αποκαλεί «φαινομενολογικό-καταστατικά μη συμπεριφοριστικό-μεταδομισμό . . . που στον ακριβή αντίποδα των μακρο-δομιστικών προσεγγίσεων, καταδίωξε απηνώς κάθε εγχείρημα απόδοσης εμπρόθετης συμπεριφοράς σε δομικά επικαθοριζόμενες συλλογικότητες» (σ. 18)

Ερευνητικά ερωτήματα

- 1) Ποια ήταν η εξέλιξη της θέσης του ΣΥΡΙΖΑ εντός του κομματικού συστήματος ;
- 2) Ποιες ήταν οι βασικές αλλαγές του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ ;
- 3) Ποιες ήταν οι βασικές αλλαγές στην δημογραφία της εκλογικής βάσης του ΣΥΡΙΖΑ ;
- 4) Ποια η θέση του ΣΥΡΙΖΑ εντός των, εγκατεστημένων ή φερόμενων ως τέτοιων διαιρετικών τομών Αριστερά-Δεξιά, Λαϊκισμός-Αντιλαϊκισμός και Ευρωσκεπτικισμός-Ευρωπαϊσμός ;

Υπόθεση εργασίας

Η εκπροσώπηση κοινωνικών συμφερόντων είναι μια από τις βασικές κομματικές λειτουργίες. Ο ΣΥΡΙΖΑ του 2009, ως ένα μικρό ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα με προτεραιότητα του την προώθηση πολιτικών (policy seeking), είχε κάποιες προνομιακές εκλογικές εκπροσωπήσεις. Η διαδικασία μετατροπής του σε ένα κόμμα κυβερνητικής κλίσης, αποδοχής από την μεριά του των διεθνών καταναγκασμών υπέρ των πολιτικών λιτότητας και ενίσχυσης της οικονομίας της Αγοράς και απώλειας της κυβερνητικής του κλίσης στο τέλος του εξεταζόμενου χρονικού διαστήματος, συνοδεύτηκε από τάσεις εξομάλυνσης² των αρχικών

² Σύγκλισης με το εθνικό ποσοστό

προνομιακών εκλογικών του εκπροσωπήσεων του έως και αντιστροφής³ τους για κάποιες από αυτές.

Μεθοδολογία

Η παρούσα μελέτη συγκροτείται από ένα βιβλιογραφικά και εμπειρικά στοιχεία. Θα παραθέσουμε, αρχικά, την βιβλιογραφία υποβάθρου με την φιλοδοξία μιας συνεχούς δοκιμής της χρησιμότητας της επιλεγμένης θεωρίας και όχι ενός αμιγώς βιβλιογραφικού σκέλους. Κατόπιν θα καταπιαστούμε βιβλιογραφικά, και μέσω παρουσίασης και επεξεργασίας δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών, με τις μεταπτώσεις της εκλογικής τάξης του ΣΥΡΙΖΑ και τους μετασχηματισμούς του κομματικού συστήματος κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα. Στην συνέχεια θα παραθέσουμε δεδομένα των Lehman et al. (2024) και Seth et. al. (2022) καθώς και τα αποτελέσματα της επεξεργασίας τους για τον προγραμματικό και πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ πάνω στις σχετικές με την μελέτη μας κατηγορίες πολιτικής. Κατόπιν θα παρουσιάσουμε εκλογικά δεδομένα ερευνών για τις εκλογικές αναμετρήσεις που μας ενδιαφέρουν. Μετά την σύνοψη των συμπερασμάτων θα προτείνουμε επιπλέον κατευθύνσεις για έρευνα.

Βασικές έννοιες

Διαστάσεις των πολιτικών κομμάτων, το κόμμα - καρτέλ, το κινηματικό κόμμα και το ψηφιακό κόμμα

Ο Ελευθερίου (2021) παραθέτει τις διαστάσεις των πολιτικών κομμάτων ως την «οργανωτική διάσταση» (σ. 72) που αφορά την κομματική δομή, την «ιδεολογική διάσταση» (σ. 72) που σχετίζεται με τις κανονιστικές θέσεις του κόμματος για την κοινωνία (σ. 72) και την «κοινωνική διάσταση» (σ. 72) που περιγράφει τις σχέσεις του κόμματος με την κοινωνία. Για την οργανωτική διάσταση οι Katz και Mair (1993) αναφέρουν πως αναλύεται περαιτέρω, αρχικά, στο «κόμμα στη βάση» “party on the ground” (p. 597), ως την σταθερή οργανωτική, χρηματοδοτική και εκλογική του βάση. Ως αναγκαίο ποιοτικό χαρακτηριστικό του αναφέρεται η εθελοντική και περιοδικά επαναλαμβανόμενη συμμετοχή (Katz & Mair, 1993). Η επόμενη όψη της

³ Μετατροπής τους σε υποεκπροσωπούμενες κοινωνικές περιοχές

οργανωτικής διάστασης, η «κεντρική κομματική διοίκηση», “party central office” (Katz & Mair, 1993, p. 598), αποτελείται από τα κεντρικά κομματικά όργανα όπως η Κεντρική Επιτροπή και η Πολιτική Γραμματεία και την κομματική γραφειοκρατία που θεωρείται υποτελής σε αυτά (Katz & Mair, 1993). Τρίτη όψη του «οργανωτικού κόμματος» είναι το «κόμμα σε δημόσιο αξίωμα», “Party in Public Office” (Katz & Mair, 1993, p. 595) το οποίο περιλαμβάνει την κυβέρνηση, αν πρόκειται για κυβερνητικό κόμμα και την κοινοβουλευτική ομάδα (Ελευθερίου, 2021). Για τον ρόλο του «κόμματος σε δημόσιο αξίωμα» αξίζει να τονιστούν τα δομικά όρια που συνιστούν η επιτυχής ανταπόκριση στην πεπερασμένη και εξαρτώμενη από την λαϊκή ψήφο φύση του δημόσιου αξιώματος και τα όρια μέσα στα οποία αυτό δρα σεβόμενο τις «κρατικές αναγκαιότητες . . . και . . . τους περιορισμούς του διεθνούς περιβάλλοντος» (Ελευθερίου, 2021, σ. 90). Σύμφωνα με τον Mair (όπως αναφέρεται στο Λευκοφρύδη και Νέζη, 2019), πάντως, η αντιπροσώπευση των πολιτών και η αξιόπιστη διακυβέρνηση μπορεί να έρχονται σε αντίθεση. Οι Λευκοφρύδη και Νέζη (2019) μάλιστα, αναλύουν περαιτέρω την έννοια της αντιπροσώπευσης σε εκείνη όλων των ψηφοφόρων και εκείνη των ψηφοφόρων του, με τα κυβερνητικά κόμματα να επιφορτίζονται με την αντιπροσώπευση και των δυο κατηγοριών. Με αυτή την έννοια ο συμβιβασμός είναι πιθανότερος για τα μέλη του κόμματος σε δημόσιο αξίωμα καθώς τείνουν να τον αντιμετωπίζουν ως αναγκαίο παρά ως προδοσία, “rather than a partial retreat from a correct position” (Katz & Mair, 1993, p. 596). Για την ιδεολογική διάσταση του κόμματος αναφέρεται πως σκιαγραφεί «μια συγκεκριμένη ερμηνεία του «εθνικού συμφέροντος» το οποίο είναι συνολικό και όχι το ειδικό συμφέρον μιας επιμέρους ομάδας» (Ελευθερίου, 2021, σ. 109). Σύμφωνα με μια μαρξιστική προσέγγιση, πάντως, «περισσότερο ευεπίφορα σε ιδεολογική χαλάρωση είναι κόμματα κοινωνικού μετασχηματισμού, τα οποία υποκύπτουν σε πολυσυλλεκτικές εκλογικές στρατηγικές καθώς επιθυμούν να ενσωματώσουν και να «προοδευτικοποιήσουν» ορισμένες από τις εκφάνσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας» (Ελευθερίου, 2021, σ. 113-114). Για την κοινωνική διάσταση του κόμματος εισάγουμε την έννοια της «κοινωνίας των πολιτών» και της σχέσης της με τα πολιτικά κόμματα ως «το σύνολο των εθελοντικών οργανώσεων που κινούνται μεταξύ του κράτους και της ιδιωτικής σφαίρας» (Ελευθερίου, 2021, σ. 160). Τα πολιτικά κόμματα προσπαθούν είτε να συμμετάσχουν σε ήδη υπάρχουσες

οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών είτε να δημιουργήσουν νέες (Ελευθερίου, 2021). Χρήσιμη για την κατανόηση της κοινωνικής διάστασης του κόμματος είναι και η εισαγωγή της έννοιας της «σχέσης εκπροσώπησης» όπως οι Βερναρδάκης και Μαυρή (1987) την προσεγγίζουν. Πρόκειται για την έννοια που περιγράφει την συνάρθρωση α)της εντολής διαμεσολάβησης συμφερόντων και όχι απλής ταξικής αντιστοίχισης β)του πόσο οι υπό διαμεσολάβηση κοινωνικές ομάδες αναγνωρίζονται στην κυρίαρχη ιδεολογία γ)της ιστορικής συνέχειας των πολιτικών παρατάξεων δ)την εκπροσώπηση, με υποτελή τρόπο, και άλλων, εκτός των κάθε φορά βασικών, κοινωνικών συμφερόντων (Βερναρδάκης, Μαυρή, 1987). Συναφής για την αντιμετώπιση των κοινωνιολογικά αναγωγιστικών επί της πολιτικής απόψεων είναι και η αναφορά πως «η πολιτική δεν μπορεί να θεωρείται πως απλά κατοπτρίζει τις κοινωνικές ισορροπίες . . . [και πως] δεν είναι δυνατόν να εκλαμβάνεται ως η αέναη «εξαρτημένη μεταβλητή», με κίνηση και συμπεριφορά συναγόμενες γεωμετρικά-μηχανιστικά από τον χώρο του κοινωνικού» (Σεφεριάδης, 2023, σ. 16)

Χρήσιμη για την προσέγγιση της μελέτης περιπτώσεως μας είναι η συνοπτική εισαγωγή ενός μοντέλου που οι Katz και Mair (2009) επαναθεμελίωσαν, μετά την αρχική του εισαγωγή από τους ίδιους, το μοντέλο του κόμματος - καρτέλ, "cartel party model" (p.757). Βασικά του χαρακτηριστικά είναι α)η απομάκρυνση από την κοινωνία όπως αποτυπώνεται στην πτώση του αριθμού των μελών, την άμβλυνση της κομματικής ταύτισης, την ενδεχόμενη πτώση της συμμετοχής στις εκλογές και την απαξίωση του κομματικού θεσμού και των παραδοσιακών οργανώσεων της «κοινωνίας των πολιτών» β) η σύγκλιση με το κράτος που γίνεται φανερή στην εξάρτηση από την κρατική χρηματοδότηση, στην κρατικά ρυθμιζόμενη πρόσβαση στα ΜΜΕ και την διαφήμιση, την κεντρικότητα του κόμματος σε δημόσιο αξίωμα εντός του κομματικού οργανισμού και την όλο και πιο αναλυτική νομοθεσία για τα κόμματα γ) η όλο και μεγαλύτερη προγραμματική, κοινωνιολογική και υφολογική ομοιότητα των κομμάτων δ)το ότι τα κόμματα, εφόσον ομοιάζουν, τείνουν και να συνεργάζονται, έστω άτυπα, να σχηματίζουν το «κομματικό καρτέλ», (Katz & Mair, 2009). Ο κομματικός και εκλογικός ανταγωνισμός, έτσι, περιστρέφεται γύρω από την διαχειριστική επάρκεια πάνω σε μια δοσμένη πολιτική (Katz & Mair,

2009. Ελευθερίου, 2021). Ειδικά για την τελευταία διάσταση τονίζεται πως ορίζει την ανάγκη προσδιορισμού των κομμάτων που συμμετέχουν στο «κομματικό καρτέλ» με αυτά να είναι όσα διατηρούν ρεαλιστικές ελπίδες συμμετοχής τους στην κυβέρνηση (Katz & Mair, 2009). Σε ότι αφορά τα όρια του αρχικού μοντέλου επισημαίνονται η υποτίμηση του διεθνούς οικονομικού και πολιτικού πλαισίου όπως και του κομματικού καρτέλ ως μονάδας ανάλυσης αντί του κόμματος καρτέλ (Katz & Mair, 2009). Η παρουσίαση της συνεπαγόμενης αποπολιτικοποίησης, “depoliticization” (Katz & Mair, 2009, p. 754) ως κάτι ουδέτερο και αναπόφευκτο, σημειώνεται από τον Σεφεριάδης (2021) ως κάτι αρνητικό καθώς «η ενσυνείδητη πολιτική επιστήμη [οφείλει] να διερευνήσει επιτακτικά τρόπους για την αντιμετώπιση της. Συμβαίνει το ίδιο για οτιδήποτε εκτιμηθεί πως απειλεί τη δημοκρατία, γιατί να μη γίνεται και με τα κόμματα καρτέλ ;» (σ. 298).

Χρήσιμες για την προσέγγιση της μελέτης περιπτώσεως μας είναι και δυο σχετικά πιο πρόσφατες προσθήκες στην σχετική με την τυπολογία των πολιτικών κομμάτων βιβλιογραφία: το «κινηματικό κόμμα» (Ελευθερίου, 2021, σ. 265) και το «ψηφιακό κόμμα» (Ελευθερίου, 2021, σ. 261). Τα κινηματικά κόμματα «προέρχονται από τα κινήματα και αναπαράγουν το μοντέλο δράσης των κινήματων» (Ελευθερίου, 2021, σ. 265) και συνιστούν «αποτέλεσμα της μεταϋλιστικής επανάστασης της δεκαετίας του 1970 και της συνακόλουθης ανάπτυξης των λεγόμενων νέων κοινωνικών κινήματων» (Ελευθερίου, 2021, σ. 261). Ένα από τα βασικά τους χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τους Borbath και Paxton (2024), είναι η υποτίμηση των επίσημων κομματικών δομών υπέρ ενός συνδυασμού ανοικτότητας στην βάση και συγκεντρωτικής ηγεσίας. Το ψηφιακό κόμμα, από την άλλη, «δεν εργαλειοποιεί απλά τις νέες τεχνολογίες . . . αλλά . . . προσαρμόζει την πολιτική του δράση στη δικτυακή λογική» (Ελευθερίου, 2021, σελ. 264). Το αποτέλεσμα είναι ένας τρόπος οριζόντιας δικτύωσης «που ακυρώνει τον παραδοσιακό διαμεσολαβητικό ρόλο του κόμματος» (Ελευθερίου, 2021, σ. 264).

Κομματική αλλαγή

Για το φαινόμενο της κομματικής αλλαγής οι Olsen, Hough και Κοβ (2010) κατηγοριοποιούν τις παραμέτρους της, αναφερόμενοι ειδικότερα σε πέραν της

σοσιαλδημοκρατίας αριστερά κόμματα, στις θεσμικές, “institutional factors” (p.173), σε εκείνες που έχουν να κάνουν με οργανωτικά θέματα και θέματα ηγεσίας, “Leadership and organizational issues” (p. 173), σε θέματα που άπτονται της εκάστοτε συγκυρίας όπως τα «εξωτερικά σοκ», “situational factors (including ‘external shocks’)” (p. 173) και στις παραμέτρους που έχουν να κάνουν με το κομματικό σύστημα, “party system factors” (p.173). Οι Harmel και Janda (1994) υποστηρίζουν πως η κομματική αλλαγή συνιστά μια τομή ως προϊόν εμπρόθετων αποφάσεων στα πλαίσια προώθησης των κομματικών σκοπών και όχι μια ακούσια, σταδιακή και μοιραία προσαρμογή στην κοινωνική και οικονομική αλλαγή. Υπέρ του μη αυθόρμητου χαρακτήρα της κομματικής αλλαγής συνηγορεί και η συχνότητα με την οποία αναπτύσσονται αντιστάσεις απέναντι της εντός του κομματικού μηχανισμού (Harmel & Janda, 1994). Από τις τρεις αυτές προτεινόμενες όψεις της κομματικής αλλαγής, σύμφωνα με την Σπυροπούλου (2022) «εκλαμβάνουμε την οικονομική κρίση ως εξωτερικό σοκ που επηρέασε όχι μόνο την εκλογική επίδοση αλλά και τον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα» (σ. 61). Για τον ρόλο των οικονομικών «εξωτερικών σοκ» σε μια διαδικασία κομματικής αλλαγής, οι Adams, Haupt και Stoll (2009) τονίζουν τον αποφασιστικό ρόλο της ηγεσίας σε μια τέτοια αλλαγή καθώς “parties’ positions reflect (at least in part) party elites’ sincere beliefs and . . . changing global economic circumstances alter these beliefs” (p. 631).

Η επίδραση των εξωτερικών παραμέτρων, πάντως, εξαρτάται και από τον πρωταρχικό σκοπό, “primary goal” (Harmel & Janda, 1994, p. 265), καθώς άλλα κόμματα στοχεύουν κυρίως στην προώθηση πολιτικών και προγραμματικών θέσεων και του ιδεολογικού τους υποβάθρου, άλλα στην επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής εσωκομματικής δημοκρατίας, άλλα στην απόσπαση μεγαλύτερου τμήματος του εκλογικού σώματος και άλλα στην κατάκτηση δημόσιων αξιωμάτων (Harmel & Janda, 1994). Στα ιδεολογικά προσανατολισμένα κόμματα, στην περίπτωση του εξωτερικού σοκ, ακόμα και οι ιδεολογικά φονταμενταλιστές, “even the purists” (Harmel & Janda, 1994, p.270) τείνουν να αναθεωρούν βασικά στοιχεία της κομματικής ταυτότητας (Harmel & Janda, 1994). Αναφέρεται, επίσης, πως τα αριστερά κόμματα δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην ιδεολογία έναντι κομμάτων

άλλων κομματικών οικογενειών (Adams, Haupt & Stoll, 2009). Λόγω του δεσμού κομματικής ιδεολογίας και κομματικής οργάνωσης συνάγουμε πως επίσης σημαντική, σε μια διαδικασία κομματικής αλλαγής, είναι και η διάσταση της οργανωτικής αλλαγής στο εξεταζόμενο κόμμα και, ειδικότερα, για τον Ελευθερίου (2019), «Για τα αριστερά κόμματα η οργανωτική πολιτική . . . συνιστά ένα «όπλο» για την προώθηση των συμφερόντων των καταπιεζόμενων τάξεων και στρωμάτων και ένα πολιτικό-αξιακό πρόταγμα» (σ. 142). Κρίσιμη για την διατήρηση βασικών στοιχείων της ταυτότητας ενός αριστερού κόμματος εντός μιας διαδικασίας κομματικής αλλαγής είναι η ύπαρξη δεσμών με τα συνδικάτα (Adams, Haupt & Stoll, 2009). Η ταξική συνέπεια, πάντως, μπορεί και να περιορίζει την εκλογική απήχηση ενός αριστερού κόμματος (Adams, Haupt & Stoll, 2009) κάτι που σκιαγραφεί ένα δίλημμα για τα αριστερά κόμματα.

Ο Ευρωκομμουνισμός, η ριζοσπαστική Αριστερά και ο ΣΥΡΙΖΑ

Ο Μπαλαμπανίδης (2015) υποστηρίζει πως σταθμός για την ανάπτυξη του ευρωκομμουνιστικού διαβήματος στάθηκε η έξοδος αρκετών δυτικοευρωπαϊκών κομμουνιστικών κομμάτων από τον ΒΠΠ ως «περισσότερο από ποτέ «εθνικά»» (σ. 27) και πρόθυμα να απόσχουν του επαναστατικού δρόμου, στον απόηχο και της διάψευσης των επαναστατικών προσδοκιών μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (Μπαλαμπανίδης, 2015). Ο Moschonas (2017), πάντως, θεωρεί πως το Λαϊκό Μέτωπο στερούνταν θεωρητικού βάθους και γεωγραφικής όπως και χρονολογικής έκτασης και πως ο ρόλος του πολέμου και της Αντίστασης ήταν σημαντικότερος. Συνθήκες που, ειδικότερα, ευνόησαν την ανάπτυξη του Ευρωκομμουνισμού ήταν η κρίση του μεταπολεμικού σοσιαλδημοκρατικού συμβιβασμού, η ρήξη ΕΣΣΔ και Λαϊκής Κίνας, η επερχόμενη παγκοσμιοποίηση και το κινηματικό, πολιτισμικά ριζοσπαστικό, κύμα στον απόηχο του Μάη του 68. Το τελευταίο έπιανε το νήμα του πολιτισμικού ριζοσπαστισμού, “cultural radicalism” (Moschonas, 2017, p. 517) της Ερφουρτιανής Σοσιαλδημοκρατίας και του πρώιμου μπολσεβικισμού (Μπαλαμπανίδης, 2015. Moschonas, 2017).

Ο πολιτισμικός ριζοσπαστισμός συνδυάστηκε με μονιμότερες σχέσεις εκπροσώπησης με την διανόηση, την «μεσαία τάξη», την μορφωμένη εργαζόμενη νεολαία και πιστούς καθολικούς παρά την διατήρηση της εργατικής κεντρικότητας

στα ευρωκομμουνιστικά κόμματα (Μπαλαμπανίδης 2015). Για τις σχέσεις με την ΕΣΣΔ, σε μια συγκυρία όπου γεγονότα όπως η κατάπιξη της Άνοιξης της Πράγας όξυναν την κρίση του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος, σημειώνουμε τις αντιφατικές τάσεις διαχωρισμού και ανεξαρτησίας (Μπαλαμπανίδης, 2015). Σε ότι έχει να κάνει με την σχέση του ευρωκομμουνισμού με την σοσιαλδημοκρατία επισημαίνεται πως, μεταπολεμικά και σταδιακά, η δεύτερη απέκτησε έναν άμεσο ανταγωνιστή «εντός του πεδίου των διαδικασιών οικονομικού, κοινωνικού και θεσμικού εκσυγχρονισμού» (Μπαλαμπανίδης, 2015, σ. 383), απαντώντας μέσω της ριζοσπαστικοποίησης της σε μια σειρά χώρες όπως στην Γαλλία, την Ισπανία και την Ελλάδα (Μπαλαμπανίδης, 2015). Τελικά, όμως, η κρίση της Σοσιαλδημοκρατίας δεν αντιστράφηκε και βρέθηκε στην θέση, κάτω και από το βάρος της κρίσης που ξέσπασε το 2008, να αναζητά κυβερνητικούς εταίρους στην ριζοσπαστική αριστερά, διάδοχο, όπως θα δούμε, του Ευρωκομμουνισμού, ενώ κάποιες φορές η ριζοσπαστική Αριστερά ανέλαβε βασικούς κυβερνητικούς ρόλους (Μπαλαμπανίδης, 2015). Ο Νίκος Πουλαντζάς, ιστορικός διανοούμενος του ελληνικού, ευρωπαϊκού και παγκόσμιου Ευρωκομμουνισμού, πάντως, οριοθετεί το ευρωκομμουνιστικό εγχείρημα από «το παραδοσιακό σοσιαλδημοκρατικό παράδειγμα, όπως το συναντούμε σε μερικές ευρωπαϊκές χώρες, και το παράδειγμα των ανατολικών χωρών του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού»» (Πουλαντζάς, 1978/2008, σ. 368) αν και αποφαινεται πως «στην περίπτωση ενός δημοκρατικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό . . . οι κίνδυνοι σοσιαλδημοκρατικοποίησης -περιττό να το αρνηθούμε- είναι μεγαλύτεροι.» (Πουλαντζάς, 1978/2008, σ. 482).

Ως διακλαδώσεις στο εσωτερικό του Ευρωκομμουνισμού αναφέρουμε, αρχικά, τον πόλο των ΚΚΕεσ και ΙΚΚ σε Ελλάδα και Ισπανία (Μπαλαμπανίδης, 2015), όπου τα κόμματα αυτά πρότειναν την αντιδικτατορική κοινωνική και πολιτική εθνική συνεργασία. Ως δυο μεγάλοι διακριτοί πόλοι ξεχωρίζουν τα ΓΚΚ και ΙΚΚ σε Γαλλία και Ιταλία με κοινό τους στοιχείο την μεγάλη διείσδυση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (Μπαλαμπανίδης, 2015). Οι διαφορές τους έχουν να κάνουν με το ότι το πρώτο ανέπτυξε μια στρατηγική διστακτικού κυβερνητισμού από κοινού με τους Σοσιαλιστές και κριτικές θέσεις προς την διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ενώ το δεύτερο συνδύαζε τον κινηματικό ριζοσπαστισμό με τον πραγματισμό και

τον ευρωπαϊκό φεντεραλισμό (Μπαλαμπανίδης, 2015). Κοινό στοιχείο όλων των ευρωκομμουνιστικών κομμάτων στάθηκε η αμφίθυμη στάση έναντι των κινήματων του κλίματος του 1968 (Μπαλαμπανίδης, 2015) και η προσπάθεια αντιπροσώπευσης μέσα από μια «πλήρη, νομιμοποιημένη, με πλειοψηφική κλίση συμμετοχή στους θεσμούς» (Μπαλαμπανίδης, 2015, σ. 50)

Προκειμένου να ορίσουμε την ριζοσπαστική Αριστερά, καταφεύγουμε στους March και Mudde (2005) που σημειώνουν την πρόταξη των συλλογικών δικαιωμάτων στην οικονομία και το κοινωνικό κράτος, εντός του πλαισίου της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της προοπτικής αναζήτησης λύσεων που να στέκονται έξω και απέναντι από τα βασικά αξιακά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου καπιταλισμού. Στα κόμματα της ανήκουν εκείνα που διατήρησαν την κομμουνιστική τους ταυτότητα και εκείνα που την απεμπόλησαν υπέρ μιας ταυτότητας δημοκρατικού σοσιαλισμού συνδυάζονταν την, κάποια εξ αυτών, με στοιχεία λαϊκισμού (March & Mudde, 2005). Για τον Μπαλαμπανίδη (2019) η παραδοσιακή, αντικαπιταλιστικής κλίσης, αντίθεση του κομμουνιστικού κινήματος στο μεγάλο κεφάλαιο και τον ιμπεριαλισμό αντικαταστάθηκε από έναν αντινεοφιλελευθερο αντικαπιταλισμό ενώ, επίσης, η ριζοσπαστική Αριστερά προωθεί την δημιουργία θεσμών δημοκρατίας βάσης τοποθετούμενη έτσι «στα αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας» (σ. 11). Βασικά χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής Αριστεράς, και ενδεικτικά του νήματος που την συνδέει με τον Ευρωκομμουνισμό, είναι ο ευρωπαϊσμός, ο προγραμματικός ρεαλισμός/μεταρρυθμισμός, ο κοινωνιολογικός πλουραλισμός, η προσπάθεια πολιτικής έκφρασης του αυθόρμητου κινήματος και ο σεβασμός στον φιλελεύθερο κοινοβουλευτισμό (Μπαλαμπανίδης, 2015). Για τον Μοσχονά (2016), τέλος, η ριζοσπαστική αριστερά αποτελεί έναν χώρο που «οι συνιστώσες του δεν συγκροτούν ενιαία κομματική οικογένεια» (σ. 178). Η ποικιλόμορφη σύνθεση της από κομμουνιστικά, μετακομμουνιστικά, δημοκρατικά σοσιαλιστικά, κοκκινοπράσινα κόμματα και τάσεις, οργανώσεις και τάσεις προερχόμενες από τον αριστερισμό καθώς και μια αρνητική ταυτότητα βασισμένη στις συνέπειες «της παταγώδους κατάρρευσης του ιστορικού κομμουνισμού αλλά και των αποτυχιών του νεοφιλελευθερισμού και της σοσιαλδημοκρατίας» (Μοσχονάς, 2016, σ.178)

συνθέτουν μια ταυτότητα πλουραλιστική αλλά όχι πάντα ενιαία, συνθετική και λειτουργική (Μοσχονάς, 2016).

Ο ΣΥΡΙΖΑ προέρχεται από την «ευρωκομμουνιστική ρίζα της διάσπασης του 1968» (Μπαλαμπανίδης, 2019, σ. 7) και την «ανανεωτική τάση του ορθόδοξου ΚΚΕ» (Μπαλαμπανίδης, 2015, σ. 23) και «ανήκει στην ευρωπαϊκή μετακομμουνιστική ριζοσπαστική αριστερά» (Μπαλαμπανίδης, 2019, σ. 7). Ειδικότερα, προέκυψε μέσω της συμμαχίας του «ευρωκομμουνιστικού Συνασπισμού» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 277) με οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς γύρω από ένα σταδιακά αποκρυσταλλωμένο πολιτικό πλαίσιο ενάντια στον «ιμπεριαλιστικό πόλεμο, τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, και την πρόδηλη συρρίκνωση της δημοκρατίας στην Ευρώπη» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 288). Αυτό που ξεχωρίζει τον ΣΥΡΙΖΑ από άλλα κόμματα της κομματικής του οικογένειας είναι το ότι αναδείχτηκε «μείζων κυβερνητικός εταίρος, και δη στη χώρα που γνώρισε την κρίση στην οξύτερη μορφή της» (Μπαλαμπανίδης, 2019, σ. 8). Μια επιπλέον ιδιαιτερότητα του ΣΥΡΙΖΑ είναι και ο χαρακτήρας του ως «(σχετικά) νέο [κόμμα] (relatively new party) [που ως τέτοιο χαρακτηρίζεται από ιδεολογική ασάφεια και από έναν] πραγματιστικό εν τέλει πολυσυλλεκτισμό». (Μπαλαμπανίδης, 2019, σ. 23-24). Πρόκειται, τέλος για ένα κόμμα που η μελέτη του έχει διασταυρωθεί με την μελέτη του λαϊκισμού (Μπαλαμπανίδης, 2019).

Η εκλογική συμπεριφορά στην μακρά διάρκεια

Μια σειρά αλλαγών της εκλογικής συμπεριφοράς στην μακρά διάρκεια μελετώνται μέσω υποδειγμάτων και θεωριών που έχουν διατυπωθεί. Ο Νικολακόπουλος (2001) περιγράφει τις προσεγγίσεις της εκλογικής γεωγραφίας και της πολιτικής οικολογίας ως ένα τελικά «κοινό μεθοδολογικό διάβημα» (σ. 14) στο οποίο λάμβανε χώρα η εξαγωγή συμπερασμάτων για τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες μέσω των κοινωνικών χαρακτηριστικών των διάφορων περιοχών. Σε αυτές τις προσεγγίσεις διακινδυνεύουμε να θεωρήσουμε «χωρικά εστιασμένες και επιμέρους εξηγήσεις ως γενικεύσιμα συμπεράσματα» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 19). Με όρους «επιστημονικής αντιπαράθεσης με της μεθόδους της» (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 15) αναπτύχθηκε η «μεθοδολογία των εμπειρικών κοινωνιολογικών ερευνών που

βασίζονται στις ατομικές συνεντεύξεις» (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 14). Στα πλαίσια της μεθόδου αυτής, που αναπτύχθηκε στα πλαίσια της λεγόμενης «Σχολής του Columbia», δόθηκε έμφαση σε μια σειρά χαρακτηριστικών όπως α)η κοινωνική και οικονομική θέση με αντικειμενικούς και υποκειμενικούς, δηλ αυτοεικόνας, όρους β)η θρησκευτική ταυτότητα γ)ο τόπος κατοικίας δ)η ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια ε)η ηλικία στ) το φύλο ζ)η φυλή η)το μορφωτικό επίπεδο θ)οι εθνοτικές ιδιαιτερότητες (Νικολακόπουλος, 2001). Πλεονέκτημα της προσέγγισης αυτής, που γεφύρωνε τις κοινωνιολογικά προσανατολισμένες συλλογικές προσεγγίσεις με τις πιο ατομοκεντρικές που ακολούθησαν, ήταν το ότι μέσω της μεθόδου του «πάνελ (panel study) . . . δηλαδή των επαναλαμβανόμενων συνεντεύξεων στο ίδιο δείγμα» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 21) μπορούσε να αναλυθεί η ατομική απόφαση του εκλογέα ως ευρισκόμενη σε αρμονία ή δυσαρμονία με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018). Επόμενος σταθμός της μελέτης της εκλογικής συμπεριφοράς στάθηκε η απόδοση της έμφασης «στις ατομικές στάσεις καθαυτές» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 21) μέσω συναισθηματικών όρων αλλά και ειδικότερα για τα αριστερά κόμματα, μέσω των μοτίβων άμβλυνσης της ταξικής πολιτικής εκπροσώπησης και στοίχισης (Heywood, 2013/2014). Εντοπίζονται, έτσι, η διάρρηξη των σχετικά σταθερών μοτίβων εκλογικής συμπεριφοράς είτε αυτά ανάγονται στην πρωτογενή πολιτική κοινωνικοποίηση που λαμβάνει χώρα στο σχολείο και την οικογένεια είτε στην δευτερογενή πολιτική κοινωνικοποίηση της μαζικής ταξικής ταυτότητας (Heywood, 2013/2014). Το φαινόμενα αυτά συνιστούν την «κομματική αποστοίχιση» (Heywood, 2013/2014, σ. 273) και την «ταξική αποστοίχιση» (Heywood, 2013/2014, σ. 274), αντίστοιχα. Η κομματική αποστοίχιση, ως διαδικασία, αποδυναμώνει, σύμφωνα με τους Μοσχονά και Σεριάτο (2022) την «κομματική ταύτιση [που] περιγράφει έναν σχετικά σταθερό ψυχολογικό δεσμό μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών κομμάτων που συγκροτείται στην πρώιμη φάση της πολιτικής κοινωνικοποίησης και ενισχύεται μέσα από τη δημιουργία συγκεκριμένα προσανατολισμένης «οθόνης» προσλήψεων (perceptual screen)» (σ. 175-176). Πιο συγκεκριμένα ως τάσεις ευνοϊκές για την ταξική αποστοίχιση σημειώνονται η μεταφορά της μεταποίησης στον αναπτυσσόμενο κόσμο που αύξησε την βαρύτητα της διανοητικής εργασίας και των υπηρεσιών στον αναπτυσσόμενο κόσμο, η απαξίωση κάθε έννοιας Σοσιαλισμού μετά τις καταρρεύσεις

του 1989-1991 και η αποδυνάμωση της κρατικής ισχύος λόγω της Παγκοσμιοποίησης και Θεσμών όπως η ΕΕ (Heywood, 2013/2014). Ο Σεφεριάδης (2021), πάντως, υποστηρίζει πως κατά το παρελθόν, «Το ότι οι εργατικές μάζες άρχισαν σταδιακά να ψηφίζουν στην πλειοψηφία τους εργατικά και σοσιαλιστικά κόμματα δεν ήταν . . . αποτέλεσμα κάποιας αδιαμεσολάβητης αντανάκλασης των «κοινωνικών συνθηκών», αλλά εμπρόθετης και επίμονης πολιτικής διαμεσολάβησης» (σ. 311). Τονίζεται, επίσης, λόγω και των πολλαπλών μετασχηματισμών του σύγχρονου καπιταλισμού από την δεκαετία του 70 και μετά, οι χαλαρές ταυτίσεις και η συνεπαγόμενη εκλογική ρευστότητα έχουν παγιωθεί (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018).

Σε ότι αφορά τα κοινωνικά στρώματα που ψηφίζουν κόμματα όπως ο ΣΥΡΙΖΑ, οι Gethin, Toledano και Piketty (2022) τονίζουν την αποσύνδεση εισοδήματος και μορφωτικού επιπέδου ως προς τις επιπτώσεις τους στην εκλογική συμπεριφορά, “a gradual process of disconnection between the effects of income and education on the vote” (p.3). Πιο συγκεκριμένα, κατόπιν ομαδοποίησης των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς και των πράσινων κομμάτων, καταλήγουν πως ενώ η ψήφος για τα κόμματα αυτά κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 ήταν ταξικά εστιασμένη, “class based” (Gethin, Toledano & Piketty, 2022, p.3) και, συνεπώς συσχετιζόνταν, ταυτόχρονα, με το χαμηλό εισόδημα και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αυτό, έκτοτε, έπαψε να ισχύει (Gethin, Toledano & Piketty, 2022). Αντίθετα, σταδιακά και μέχρι την δεκαετία του 2010, ενώ το υψηλό εισόδημα εξακολουθούσε να συσχετίζεται με την ψήφο προς την Δεξιά, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, πλέον, συσχετιζόνταν με την ψήφο προς τα κόμματα της (ευρείας) Αριστεράς (Gethin, Toledano & Piketty, 2022). Οι Τσούκαλης και Στραβελάκης (2024) αναφέρουν πως μπορούμε έτσι να ορίσουμε την ««Βραχμανική Αριστερά» (οι μορφωμένοι ψηφίζουν αριστερόστροφα κόμματα)» (σ. 369) Το αποτέλεσμα είναι πως τα κομματικά συστήματα έπαψαν πλέον να είναι βασισμένα στις ταξικές διακρίσεις και έγιναν πολυδιάστατα, ““multidimensional” or “multiconfictual” party systems in which income and education differentially structure support for competing political movements” (Gethin, Toledano & Piketty, 2022, p.3)

Το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών και οι διαιρετικές τομές στο ελληνικό κομματικό σύστημα

Ο Μοσχονάς (1994) αναφέρει πως «Η πολιτική διαιρετική τομή δηλώνει μια ανθεκτική στο χρόνο πολιτική αντιπαράθεση στην οποία εμπλέκονται μεγάλα τμήματα του πληθυσμού μιας χώρας [και είναι σημαντικότερη εκείνων που αφορούν] είτε τις επιλογές πολιτικής είτε τους κανόνες και τις διαδικασίες λειτουργίας ενός πολιτικού συστήματος» (σ. 160). Όταν οι διαιρετικές τομές αφορούν τον κομματικό ανταγωνισμό με έναν μη κοινωνικά αναγώγιμο τρόπο, τότε πρόκειται για τις «μη δομικές διαιρετικές τομές» (Μοσχονάς, 1994, σ. 161). Σύμφωνα με το σχετικό υπόδειγμα, η επιλογή της ψήφου δεν γίνεται εκ του μηδενός αλλά «ανάμεσα σε «ιστορικά δοσμένες δέσμες» οι οποίες εμπεριέχουν προτάσεις πολιτικής, δεσμεύσεις, ακόμα και ιδεολογίες» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 32). Σύμφωνα με τους Hooghe και Marks (2018), στο υπόδειγμα αυτό διασταυρώνονται τα αποτελέσματα δύο επαναστάσεων: της εθνικής επανάστασης, “national revolution” (p. 111), και της βιομηχανικής επανάστασης, “industrial revolution” (p. 111). Οι διαιρετικές τομές που είναι αποτέλεσμα αυτών των επαναστάσεων εντοπίζονται στον χωρικό άξονα και τον λειτουργικό άξονα, αντίστοιχα (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018). Οι πρώτες εντοπίζονται ανάμεσα στο κράτος και την εκκλησία ή τις τοπικές και περιφερειακές ελίτ και τις γλωσσικές και εθνοτικές μειονότητες καθώς και στο εσωτερικό των ηγετικών ελίτ για το περιεχόμενο της εθνικής ιδεολογίας και της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018) ενώ οι δεύτερες αφορούν την κατανομή των πόρων (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018) και τις αντιθέσεις αστικού/αγροτικού περιβάλλοντος και ιδιοκτητών μέσων παραγωγής/εργατών, (Hooghe & Marks, 2018). Τα ταξικά και ιδεολογικά κίνητρα κυριαρχούν πλήρως στον καθορισμό της εκλογικής συμπεριφοράς όταν αυτή καθορίζεται από τομές που εντοπίζονται στον λειτουργικό άξονα ενώ, αντίθετα, η σημασία της ταξικής-κοινωνικής θέσης και της οικονομικής κατάστασης μηδενίζεται όταν επικρατούν πλήρως οι διαιρετικές τομές που εντοπίζονται στον χωρικό άξονα (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018). Σύμφωνα με τους εισηγητές του υποδείγματος, Lipset και Rokkan (1967) καθοριστικό για την άρθρωση του κομματικού ανταγωνισμού σύμφωνα με αυτό, στάθηκε το στοιχείο των αλληλεπιδράσεων και ο βαθμός της εθνικής ολοκλήρωσης όταν έλαβε χώρα η

Βιομηχανική Επανάσταση. Οι δυο άξονες, πάντως, δεν πρέπει να θεωρούνται αμοιβαία αποκλειόμενοι καθώς κάθε εθνική ολοκλήρωση «έχει πάντα μian άμεση ταξική διάσταση» (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 18) ενώ και η αντίστροφη συσχέτιση παρουσιάζεται (Νικολακόπουλος, 2001). Έχει όμως υποστηριχτεί πως «ότι έκανε τους ψηφοφόρους σταθερούς στις επιλογές τους, δηλαδή οι οργανωμένες κοινωνικές συλλογικότητες και τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά, από το να ανήκει κάποιος σε εργατικά συνδικάτα και επαγγελματικές ενώσεις μέχρι τις εκκλησίες, έχει αποδυναμωθεί εξαιρετικά» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 35). Αναφέρεται επίσης πως το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών αγνοεί τις κομματικές αλληλεπιδράσεις ως παράγοντα διαμόρφωσης του κομματικού ανταγωνισμού (Hooghe & Marks, 2018). Στο ίδιο πνεύμα, σημειώνεται πως «Δέκτες των επενεργειών των κοινωνικών διαιρέσεων, τα πολιτικά κόμματα είναι, συγχρόνως, δυνάμεις ενεργητικές, δυνάμεις «ωστικές» που τείνουν να μετατρέψουν μία κοινωνική διαίρεση σε πολιτική διαιρετική τομή» (Μοσχονάς, 1994, σ. 160).

Το ελληνικό κομματικό σύστημα διαμορφώθηκε ως ένα «τριπαραταξιακό σύστημα κομμάτων . . . [στο οποίο] οι χαρακτηρισμοί Δεξιά, Κέντρο και Αριστερά . . . [ονοματοθετούν τις] αντίστοιχες πολιτικές παρατάξεις» (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 18). Καθοριστική στάθηκε μια ολόκληρη πορεία «μέσα από τις δύο εμφύλιες συγκρούσεις που σημάδεψαν τον 20^ο αιώνα: τον Εθνικό Διχασμό, μια σύγκρουση που ανάγεται άμεσα στη διαδικασία της εθνικής ολοκλήρωσης, και τον Εμφύλιο Πόλεμο, που προσέλαβε κατά κύριο λόγο τη μορφή της ταξικής σύγκρουσης» (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 18). Μέσα από αυτήν την πορεία εγκαταστάθηκε ως κυρίαρχη η διαιρετική τομή Δεξιάς- Αντιδεξιάς αντί της αρχικά κυρίαρχης τομής Εθνικοφρόνων-Αριστεράς της μετεμφυλιακής Ελλάδας (Μοσχονάς, 1994). Ήταν σε αυτό το τοπίο του κομματικού ανταγωνισμού που ο ΣΥΝ, την εποχή των καταρρεύσεων των καθεστώτων της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης (89-91), προβαίνει στην συμμετοχή του σε κυβέρνηση με την ΝΔ κάτι που έγινε αντιληπτό ως κίνηση που τον τοποθετούσε «στα δεξιά και όχι στα αριστερά του ενδιάμεσου πόλου» (Μοσχονάς, 1994, σ. 182). Οι πολιτικές επιλογές αυτές επιφέρουν, επίσης την αποτυχία της αριστεράς να ηγεμονεύσει στο εκσυγχρονιστικό διάβημα (Μοσχονάς, 1994). Οι Σακελλαρόπουλος και Σωτήρης (2004), από την μεριά τους,

σημειώνουν για τον εκσυγχρονισμό πως κατά την δεκαετία του 90 «Η διάκριση «εκσυγχρονιστές – αντεκσυγχρονιστές», ή η παραλλαγή της «εκσυγχρονιστές-λαϊκιστές», θα θεωρηθεί ότι αποτελεί μια νέου τύπου διαχωριστική γραμμή που υπερβαίνει τις παραδοσιακές πολώσεις της πολιτικής σκηνής (τη διάκριση Δεξιάς - Αριστεράς)» (σ. 61). Τέλος, είναι η συγκυρία της οικονομικής κρίσης και της «μνημονιακής» της διαχείρισης για την οποία οι Hooghe και Marks (2018) αναφέρουν πως είχε συνέπειες αντίστοιχες της ιστορικής βαρύτητας εκείνων της Οκτωβριανής Επανάστασης σε ότι έχει να κάνει με την άρθρωση του κομματικού ανταγωνισμού γύρω από διεθνικές αντιθέσεις και διακυβεύματα.

Στο ελληνικό κομματικό σύστημα, από τη δεκαετία του 90, η «εισοδηματική διαιρετική τομή γίνεται θετική (ψηφοφόροι με υψηλό εισόδημα υποστηρίζουν αριστερόστροφα κόμματα)» (Τσούκαλης & Στραβελάκης, 2024, σ. 369). Η τάση αυτή αντιστράφηκε μετά το 2010 ώστε ο ΣΥΡΙΖΑ, έως και το 2023, να έχει «σημαντική υποστήριξη μεταξύ των ψηφοφόρων με χαμηλό εισόδημα» (Τσούκαλης & Στραβελάκης, 2024, σ. 369). Για την «Βραχμανική Αριστερά», τέλος, εντοπίζεται στην χώρα μας ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 80 (Τσούκαλης & Στραβελάκης, 2024). Αυτό αποδίδεται και στις δυνατότητες κοινωνικής ανόδου που η τριτοβάθμια Εκπαίδευση, παραδοσιακά, παρείχε στην χώρα μας (Τσούκαλης & Στραβελάκης, 2024).

Ο ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στα ζεύγη λαϊκισμού - αντιλαϊκισμού και ευρωσκεπτικισμού-ευρωπαϊσμού ως ενδεχόμενες διαιρετικές τομές

Για τον Σταυρακάκη (2019) σύμφωνα με τον «αριστερό λαϊκισμό» οφείλουμε να απορρίπτουμε την «φιλελεύθερη ορθοδοξία» (σ. 81) και την ηθικίστικη διχοτόμηση του κοινωνικού και του πολιτικού πεδίου που προτείνεται στα πλαίσια της. Ο «αριστερός λαϊκισμός» για τον Laclau (2004) αναφέρεται στην συνάρθρωση ανικανοποίητων λαϊκών αιτημάτων, τις «αλυσίδες ισοδυναμίας», “equivalential chain” (p. 106). Για την έννοια αυτή αναφέρεται πως επιτελεί την «υιοθέτηση μιας θεωρητικά αυθαίρετης συνωνυμίας ανάμεσα στον «αριστερό λαϊκισμό» . . . και την Αριστερά» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 106). Για τον λαϊκισμό έχει προταθεί να γίνει αντιληπτός ως μια «ψευδής επίκλησή του λαϊκού», (Σεφεριάδης, 2021, σ. 187), στο πνεύμα και της σχετικής προσέγγισης του Weyland (2017) (αρχηγισμός,

αδιαμεσολάβητη σχέση με τον λαό, δημαγωγία). Επιστρέφοντας στον «αριστερό λαϊκισμό», ο διαχωρισμός από τον μαρξιστικό ταξικό ουσιοκρατισμό και αναγωγισμό στάθηκε, όπως η Mouffe (2018) αναφέρει, βασικό κίνητρο για την ανάπτυξη του καθώς, στον μαρξισμό, “political identities were the expression of the position of the social agents in the relations of production” (Introduction, par 4). Έχει όμως υποστηριχτεί, επί της απόδοσης ταξικού αναγωγισμού και άρνησης κοινωνικών συμμαχιών στην Αριστερά, πως «ποτέ και κανείς στην Αριστερά δεν απευθύνθηκε απλά και μόνο στην εργατική τάξη» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 106). Ο Ostigey (2017), από την μεριά του, συνθέτει ένα υπόδειγμα του ιδεολογικοπολιτικού φάσματος όπου η Αριστερά-Δεξιά στους δυο άξονες τους (κοινωνικό-οικονομικός και πολιτικο-πολιτισμικός) συνδυάζεται με τον άξονα Υψηλό-Χαμηλό σε ότι έχει να κάνει με την απήχηση της Πολιτικής, “High-Low axis of appeals in politics” (p. 82). Ο άξονας αυτός συντίθεται από την κοινωνικό-πολιτισμική διάσταση, “Socio-Cultural Component” (Ostigey, 2017, p. 78) και την πολιτικό-πολιτισμική διάσταση, “Political-Cultural Component” (Ostigey, 2017, p. 81). Η πρώτη έχει να κάνει με την δια του τρόπου ομιλίας, συμπεριφοράς, ντυσίματος κ.α «κολακεία» της «λαϊκότητας» έως και, ενίοτε, του γηγενούς χαρακτήρα, και η δεύτερη με την προσωποποίηση της πολιτικής και της εξουσίας (Ostigey, 2017). Ο Ελεφάντης (1991), τέλος, καταλήγει για τον λαϊκισμό πως «Ο λαϊκισμός είναι . . . ο τρόπος τελικά με τον οποίο ο μικροαστισμός εγκαθίσταται στην εξουσία» (σ. 319) ενώ, στο ίδιο πνεύμα, αναφέρεται πως πρόκειται για εγχειρήματα που ««πάντοτε «μεταλλάσσονται». Αυτό που τους ξεχωρίζει . . . [είναι] ο ταξικός συνεργατισμός» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 268).

Σχετικά με τον ΣΥΡΙΖΑ, ο Μοσχονάς (2017) αποφαινεται πως συνιστούσε «ένα μάλλον τυπικό κόμμα της νέας ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς», ως αξιωματική αντιπολίτευση ενώ για την περίοδο της διακυβέρνησης του αναρωτάται περί του «Πόσο λαϊκιστικό είναι ένα κόμμα που πλήττει τον «λαό του»;». Άλλωστε λαϊκισμός δεν είναι «κυρίως ή μόνον πολιτικός λόγος, ένα συμβολικό πλαίσιο «ρηματικών ιδεολογικών συναρθρώσεων» (Μοσχονάς, 2017). Για την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ έχουν προταθεί ως επεξηγηματικές όψεις η κινηματική του δράση, η απουσία σεχταρισμού και η διακήρυξη της πρόθεσης και της ικανότητας κατάληψης

του κυβερνητικού κέντρου για τη επίλυση της πολιτικής κρίσης σε φιλολαϊκή κατεύθυνση (Σεφεριάδης, 2021) και όχι αναλυτικά άγονες γενικότητες του τύπου του «ότι η εκλογική εκτίναξη του ΣΥΡΙΖΑ οφείλεται στο ότι ο Τσίπρας άρχισε να χρησιμοποιεί τη λέξη «λαός»» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 267). Για το κυβερνητικό του έργο δόκιμο είναι να θεωρηθεί ως πυρήνας της, αρχικής, στρατηγικής του η προσδοκία του ότι «η λιτότητα θα τερματιζόταν» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 268) μέσω πειθούς έναντι της τρόικας και της εγχώριας ελίτ.

Οι Kopecky και Mudde (2002) αναφέρουν ως περιεχόμενο της ευρωπαϊκής ενοποίησης την παραχώρηση κυριαρχίας, “the political element” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 301) και την ενιαία αγορά, “the economic element” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 301) ενώ πέραν των γενικών της αρχών επισημαίνουν και την διάσταση της ΕΕ ως έχει. Σύμφωνα με την δεύτερη διάσταση τα κόμματα χωρίζονται, σε σειρά αυξανόμενης αποδοχής της ΕΕ σε “EU-pessimists” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 302) και σε “EU-optimists” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 302) ενώ σύμφωνα με την πρώτη τα κόμματα χωρίζονται σε ευρώφοβα, “Europhobes” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 301) και ευρώφιλα, “Europhiles” (Kopecky & Mudde, 2002, p.301). Η σύνθεση των δυο διαστάσεων και των τεσσάρων κατηγοριών κομμάτων (δυο ανά διάσταση) οδηγεί σε ένα υπόδειγμα τεσσάρων κατηγοριών κομμάτων όπου η σύμπτωση ευρωφοβίας και ευρωπαϊσιοδοξίας προσδιορίζει τα ευρωπαϊσοδοξικά κόμματα, “Eurorejects” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 302), η σύμπτωση ευρωφοβίας και ευρωπαϊσιοδοξίας ορίζει τα ευρωπαϊσοδοξικά κόμματα, “europragmatists” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 303) η σύμπτωση ευρωφιλίας και ευρωπαϊσιοδοξίας ορίζει τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα. “Eurosceptics” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 302) και η σύμπτωση ευρωφιλίας και ευρωπαϊσιοδοξίας προσδιορίζει τα ευρωενθουσιώδη κόμματα, “Euroenthusiasts” (Kopecky & Mudde, 2002, p. 302). Το υπόδειγμα έχει όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 1.1.

Πίνακας 1.1. Το υπόδειγμα Kopecky & Mudde

Υποστήριξη στην ΕΕ/ Υποστήριξη στις αρχές της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης	Ευρωπαϊσιοδοξα κόμματα	Ευρωπαϊσιοδοξα κόμματα
---	------------------------	------------------------

Ευρωφοβικά κόμματα

Ευρωπαϊστικά κόμματα

Ευρωπαϊστικά κόμματα

Ευρώφιλα κόμματα

Ευρωσκεπτικιστικά κόμματα

Ευρωενθουσιώδη κόμματα

Ακολουθώντας το υπόδειγμα των «Korecky και Mudde η θέση του ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται αναμφίβολα στους «ευρωσκεπτικιστές»» (Σπυροπούλου, 2022, σ. 431).

Ως προς τα περιθώρια δράσης της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην ΕΕ αναφέρεται πως στην ΕΕ δεν υπάρχει «ολοκληρωμένη κοινωνία πολιτών . . . ούτε ενιαία συγκεντρωτική εξουσία» (Μοσχονάς, 2016, σ. 185) ενώ, ταυτόχρονα δεν «είναι εύκολη η συγκρότηση πανευρωπαϊκού τύπου ισχυρών κομμάτων και κοινωνικών οργανώσεων . . . [ούτε] η ανάδυση σημαντικών μαζικών κινημάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο» (Μοσχονάς, 2016, σ. 185). Για την ευρωκομμουνιστική στρατηγική, εντός της οποίας ο ΣΥΡΙΖΑ εγγράφεται, η αδυναμία κατάκτησης της εκτελεστικής εξουσίας αλλά και ανάπτυξης πανευρωπαϊκών αγώνων και κομμάτων, καθιστούν την ΕΕ ένα δυσμενές πεδίο για την ριζοσπαστική Αριστερά (Μοσχονάς, 2016).

Οι κατηγορίες και η σημασία των εκλογικών αναμετρήσεων και η σημασία του χρόνου διεξαγωγή τους

Η «λογική του εκλογικού κύκλου» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 13) σχετίζεται με την κατηγορία στην οποία η κάθε εκλογική αναμέτρηση ανήκει και το χρόνο διεξαγωγής της. Διακρίνονται έτσι, για την χώρα μας, οι «επικρατειακές εκλογές» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 13), δηλ οι βουλευτικές εκλογές και οι ευρωεκλογές, οι «Υποεθνικές εκλογές» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 13), όπως οι εκλογές για την Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι «Ειδικές εκλογές» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 13) όπως είναι οι ανοικτές διαδικασίες για την ανάδειξη των κομματικών ηγεσιών. Εύλογο είναι πως οι εκλογικές αναμετρήσεις από τις οποίες συγκροτείται η εκτελεστική εξουσία είναι και οι πλέον σημαντικές (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018). Ο Νικολακόπουλος (2023) τονίζει την σημασία αυτών των εκλογικών αναμετρήσεων για την Δημοκρατία, δηλ το «η έκβαση του εκλογικού ανταγωνισμού να αποτελεί τον μοναδικό καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της εκτελεστικής εξουσίας» (σ. 18). Όταν οι σημαντικότερες εκλογικές αναμετρήσεις έπονται τότε παρουσιάζεται η λειτουργία του «μηχανισμού τιμωρίας . . . [και του] μηχανισμού επιβράβευσης» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 14) οπότε οι ψηφοφόροι τιμωρούν ή

επιβραβεύουν τα κυβερνητικά κόμματα τα οποία συνήθως, και σε μεγάλα ποσοστά, ψηφίζουν (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018). Όταν οι σημαντικότερες εκλογικές αναμετρήσεις προηγούνται, οι εκλογείς συχνά επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες επιλογές τους και άλλοτε απέχουν λόγω έλλειψης σημαντικού κινήτρου ή ψηφίζουν «ιδεολογικά όμορα μικρότερα κόμματα» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 15). Οι Reif και Schmitt (1980), ειδικότερα, εισάγουν την έννοια των «εθνικών εκλογών δεύτερης τάξης» “second-order national elections” (p. 3) για τις ευρωεκλογές για τις οποίες αναφέρουν πως είναι ταυτόχρονες εθνικές εκλογές, “simultaneous national elections” (p. 8). Για την δημοτικότητα των κυβερνητικών κομμάτων αναφέρεται πως φτάνει στα χαμηλότερα της επίπεδα στο τέλος της πτωτικής της πορείας που έπεται της μετεκλογικής αισιοδοξίας, στο μέσο της κυβερνητικής θητείας για να ακολουθήσει ανοδική πορεία έκτοτε, με το τέλος της εκάστοτε θητείας να θεωρείται, έτσι, μια ευνοϊκή εκλογική συγκυρία για τα κυβερνητικά κόμματα. (Reif & Schmitt, 1980).

Χρήσιμο είναι, κατόπιν της αναφοράς μας στις ειδικές κομματικές εκλογές, να αναφερθούμε και στο φαινόμενο που έχει κωδικοποιηθεί ως «προεδροποίηση των κομματικών οργανώσεων» (Ελευθερίου, 2021, σ. 102) στα πλαίσια του οποίου «τα ημιπροεδρικά και κοινοβουλευτικά πολιτικά συστήματα τείνουν να έχουν, έστω και σε άτυπη μορφή, τα χαρακτηριστικά των προεδρικών συστημάτων» (Ελευθερίου, 2021, σ. 103). Σε ότι έχει να κάνει με τις ειδικές εκλογές για την ανάδειξη της κομματικής ηγεσίας, η απευθείας εκλογή από τα μέλη και τους φίλους των κομμάτων αποτελεί «βασική έκφραση της προεδροποίησης» (Ελευθερίου, 2021, σ. 104). Πρόκειται για μια διαδικασία που «επιτρέπει στους ηγέτες να παρακάμπτουν τον κομματικό μηχανισμό» (Ελευθερίου, 2021, σ. 104). Οι Σπουρδαλάκης και Τάσσης (2022) αναφέρονται στο Συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ του 2022 στα πλαίσια του οποίου πραγματοποιήθηκε η «θεσμοθέτηση της άμεσης εκλογής» (σ. 49-50) κάτι που εντάσσονταν σε μια πορεία εξέλιξης «του ΣΥΡΙΖΑ ουσιαστικά σε ένα «κόμμα μη κόμμα»(σ. 49).

Κρίσιμες εκλογές, αποευθυγράμμιση (dealignment) και επανευθυγράμμιση (realignment) του εκλογικού σώματος, εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων

Ο Key (1955) τονίζει πως δεν είναι όλες οι εκλογικές αναμετρήσεις ίδιες καθώς “Even within a single nation the reality of election differs greatly from time to time” (p. 3). Πιο συγκεκριμένα υπάρχουν εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες υπάρχει υψηλή κινητοποίηση του εκλογικού σώματος, σημειώνονται λιγότερο ή περισσότερο προφανείς ανακατατάξεις στους κομματικούς συσχετισμούς και νέες και με διάρκεια κομματικές ταυτίσεις σχηματίζονται (Key, 1955). Συνδέοντας την προβληματική αυτή με εκείνη περί των διαιρετικών τομών αναφέρεται πως, σε αυτές τις εκλογικές αναμετρήσεις, σημειώνεται μια απότομη αλλαγή σε αυτό το επίπεδο ενώ η νέα εκλογική τάξη δείχνει να διαρκεί στον χρόνο (Key, 1955). Με αυτή την έννοια ο Key (1959) κάνει τον διαχωρισμό κάποιων εκλογικών αναμετρήσεων που θεωρούνται κρίσιμες, “critical” (Key, 1959, p. 198). Οι αλλαγές της εκλογικής συμπεριφοράς, πάντως, ανάγονται σε πιο μακροπρόθεσμες τάσεις.(Key, 1959). Οι Tsatsanis και Terperoglou (2016) από την μεριά τους, σημειώνουν πως η προσέγγιση του Key για τις «κρίσιμες εκλογές», δεν επιβεβαιώνεται πάντα σε ότι έχει να κάνει με την διάρκεια της νέας εκλογικής και κομματικής τάξης. Οι Gougou και Labouret (2013) αναλύουν, περαιτέρω, την έννοια στις «εκλογές ρήξης», “elections of rupture” (p. 3) και τις εκλογές της επανευθυγράμμισης “elections of realignment (p. 3) με τις πρώτες να σηματοδοτούν το τέλος ενός εκλογικού καθεστώτος και τις δεύτερες την εγκαθίδρυση ενός νέου. Για το θέμα της δεδομένης ή μη ύπαρξης των δεύτερων σημειώνουμε πως, σύμφωνα με τον Μοσχονά (2015), η θεωρία των «κρίσιμων εκλογών» «Δεν μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε με βεβαιότητα την εκλογή αποκρυστάλλωσης». Μια συναφής αν και σχετικά αποκλίνουσα κατηγοριοποίηση των εκλογικών αναμετρήσεων προτείνεται από τον Pomper (1967) και συγκεκριμένα στις εκλογές «συντήρησης, απόκλισης, επανευθυγράμμισης», “Maintaining, Deviating and realigning” (p. 536) με την τρίτη κατηγορία να αφορά εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες μετασχηματίζονται οι διαιρετικές τομές, “the basis of voter cleavage is transformed” (p. 536). Για τις «εκλογές απόκλισης» ως πιθανή αιτία μιας λιγότερο μόνιμης μεταβολής της εκλογικής συμπεριφοράς και της εκλογικής τάξης σημειώνεται η υψηλή δημοτικότητα ενός υποψηφίου (Pomper, 1967).

Στον βαθμό που στους ορισμούς των «κρίσιμων εκλογών», των «εκλογών ρήξης» και των «εκλογών επανευθυγράμμισης» επανέρχεται η προβληματική των διαιρετικών τομών, αναφέρουμε πως, σύμφωνα με τους Βούλγαρη και Νικολακόπουλο (2014) κατά την έναρξη της μνημονιακής περιόδου η «τομή «μνημόνιο- αντιμνημόνιο» καθιερώθηκε και αποδιάρθρωσε τον δικομματισμό, ετοιμάζοντας τον εκλογικό «σεισμό» του 2012» (σ. 19). Παρόλαυτά η τομή «μνημόνιο - αντιμνημόνιο» δεν πρέπει να αναλύεται έξω από την τομή ευρωσκεπτικισμού-ευρωπαϊσμού οπότε τονίζεται η σχετική ενίσχυση του ευρωσκεπτικισμού την περίοδο εισαγωγής των μνημονίων (Βούλγαρης, Νικολακόπουλος, 2014). Οι Hooghe και Marks (2018) τονίζουν πως μπροστά στην εμφάνιση της διεθνικής τομής “transnational cleavage” (p. 109) γύρω από τα θέματα της μετανάστευσης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης/διαχείρισης της κρίσης, τα εγκατεστημένα κόμματα παρέμειναν δεσμευμένα από την θέση τους στις πρότερες διαιρετικές τομές. Αντίθετα, η πολιτική κρίση που προέκυψε επιλύθηκε με τους ψηφοφόρους να στρέφονται, ειδικότερα στην νότια Ευρώπη, σε κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς (Hooghe & Marks, 2018). Τονίζεται όμως η αντίθεση των δυο υποδειγμάτων και εκείνη μεταξύ της σταδιακής και της απότομης αλλαγής καθώς “The result, according to cleavage theory, is not realignment but accretion” (Hooghe & Marks, 2018, p. 127). Παρόλαυτά έχει προταθεί και η σύνθεση των προσεγγίσεων (Gougou & Labouret, 2013). Στο πλαίσιο της συνθετικής αυτής προσέγγισης οι μη πολιτικές μακροπρόθεσμες παράμετροι, “long term-non political forces” (Gougou & Labouret, 2013, p. 5) δηλ δημογραφικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί μετασχηματισμοί. “demographic, economic, social or cultural transformations” (Gougou & Labouret, 2013, p.4) προκαλούν σταδιακές αλλαγές της εκλογικής τάξης μετά την ολοκλήρωση της επανευθυγράμμισης. Επίσης οι τάξεις της περατωμένης επανευθυγράμμισης, που γίνεται προφανής μέσω των νέων κυρίαρχων διαιρετικών τομών και θεμάτων και τις νέες στοιχίσεις των ψηφοφόρων, εξακολουθούν να επενεργούν σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο ενώ υπάρχει και η πιθανότητα επενέργειας βραχυπρόθεσμων παραμέτρων σε αποκλίνουσα κατεύθυνση (Gougou & Labouret, 2013). Οι τελευταίες ειδικότερα μπορεί να αποβούν καταλυτικός παράγοντας για την άμεση έναρξη μιας νέας

αποευθυγράμμισης σε αποκλίνουσα κατεύθυνση από την ήδη περατωμένη (Gougou & Labouret, 2013).

Κλείνοντας την ενότητα αυτή θα αναφέρουμε δυο μεγέθη χρήσιμα για την ποσοτικοποίηση της μεταβαλλόμενης εκλογικής συμπεριφοράς, την εκλογική κινητικότητα σε μια εκλογική αναμέτρηση οριζόμενη ως το ήμισυ των ολικών απόλυτων τιμών των μεταβολών των ποσοστών των κομμάτων, σύμφωνα με τον Pedersen (1979) ή, εναλλακτικά διατυπωμένο, ως το σύνολο των κερδών/απωλειών των κομμάτων που τα ποσοστά τους αυξήθηκαν/μειώθηκαν, που θα μας χρησιμεύσει για την εκτίμηση του πότε το κομματικό σύστημα έτεινε προς την σταθεροποίηση ή προς την ένταση της αστάθειας και τον ουσιαστικό αριθμό κομμάτων “effective number of parties, όπως οι Laasko και Taagepera (1979) τον ορίζουν (p. 4) ως τον αντίστροφο του αθροίσματος των τετραγώνων των ποσοστών ψήφων ή εδρών των κομμάτων. Το δεύτερο αυτό μέγεθος εκφράζει τον αριθμό των κομμάτων που θα υπήρχαν αν είχαν αποσπάσει το ίδιο ποσοστό ψήφων ή εδρών και συνιστά ένδειξη κατακερματισμού του κομματικού συστήματος (Laasko & Taagepera, 1979).

Οι αποκρυσταλλώσεις της μεταβαλλόμενης εκλογικής συμπεριφοράς: Το κομματικό σύστημα

Το κομματικό σύστημα είναι «Ένα σχετικά σταθερό δίκτυο σχέσεων μεταξύ κομμάτων που δομείται στη βάση του αριθμού, του μεγέθους και του ιδεολογικού προσανατολισμού τους» (Heywood, 2013/2014, σ. 294) ενώ «Στα δικομματικά συστήματα το πολιτικό τοπίο καθορίζεται από την ύπαρξη δυο μεγάλων ισοδύναμων κομμάτων, που μάχονται για την εξασφάλιση της πλειοψηφίας του εκλογικού σώματος, ενώ τα μικρότερα κόμματα ασκούν ελάχιστη ή και μηδενική επιρροή στην άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής» (Hague, Harrop & McCormick, 1982/2020, σ. 469). Ο Διαμαντόπουλος (1989) προσθέτει πως «Μιλάμε για ατελή δικομματισμό . . . όταν το καθένα από τα δυο μεγάλα κόμματα χρειάζεται τη σύμπραξη και ενός μικρού κόμματος για να έχει κοινοβουλευτική πλειοψηφία» (σ. 174-175). Επίσης αναφέρεται πως «Στα . . . [συστήματα κυρίαρχου κόμματος] μόνο ένα κόμμα υπερέχει ξεκάθαρα όλων των άλλων και θεωρείται το φυσικό κόμμα εξουσίας, έστω κι αν κατά καιρούς κυβερνά σε συμμαχία με μικρότερους εταίρους»

(Hague, Harrop & McCormic, 1982/2020 σ. 468) χωρίς όμως κάποιος τέτοιος εταίρος να «μεταβάλλει ουσιωδώς την όλη λογική του συστήματος» (Διαμαντόπουλος, 1989, σ. 172). Ο Sartori (1976) αναφέρει, ως κριτήρια για την δική του τυπολογία των κομματικών συστημάτων, αρχικά, τον κατακερματισμό, “an index of fragmentation” (p. 119) δηλ τον αριθμό των «επιδραστικών κομμάτων», θέτοντας, συνεπώς, το ερώτημα για το ποια είναι αυτά. Για τον προσδιορισμό των «επιδραστικών κομμάτων» προτείνεται το κριτήριο του αποκλεισμού όσων δεν φέρουν την πιθανότητα να συμμετάσχουν σε έναν κυβερνητικό συνασπισμό ή την πιθανότητα κοινοβουλευτικού εκβιασμού της κυβέρνησης (Sartori, 1976). Το δεύτερο κριτήριο της προτεινόμενης τυπολογίας των κομματικών συστημάτων είναι η έκταση του ιδεολογικού φάσματος που καλύπτεται από τα «επιδραστικά κόμματα», “the overall spread of the ideological spectrum” (Sartori, 1976, p. 126). Το σύστημα του επικυρίαρχου κόμματος, “predominant party system” (Sartori, 1976, p. 127) αφορά το σύστημα που χαρακτηρίζεται από μονοκομματική διακυβέρνηση με το κυβερνητικό κόμμα να συγκροτεί, έστω, κυβέρνηση μειοψηφίας κατόπιν, τουλάχιστον, τριών διαδοχικών εκλογικών νικών. Σημαντικός είναι και ο ρόλος της διαφοράς των εκλογικών ποσοστών μεταξύ πρώτου και δεύτερου κόμματος, (Sartori, 1976) ειδικότερα για την αποδοχή της συμπερίληψης των μονοκομματικών κυβερνήσεων μειοψηφίας στα πλαίσια του εξεταζόμενου εδώ συστήματος.

Μεταπολιτευτικά «Επικράτησε ένα τριπολικό σύστημα με δικομματική δυναμική εξουσίας και η επικρατούσα διάσταση του ανταγωνισμού ήταν στον άξονα Αριστερά Δεξιά» (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014, σ. 12). Δεδομένου ότι μέχρι και τις Εκλογές του 2012 η χώρα μας είχε, συνήθως, μονοκομματικές κυβερνήσεις, συνάγουμε πως, σύμφωνα με τους τύπους κομματικών συστημάτων που αναφέρθηκαν, το κομματικό σύστημα στην χώρα μας είχε την μορφή του συστήματος του «τέλειου δικομματισμού». Εκτός από την σταθερότητα του τονίζεται και η έντονα ιδεολογική διάσταση στον καθορισμό της εκλογικής συμπεριφοράς (Λευκοφρύδη & Νέζη, 2019). Ο Σταθόπουλος (2014) παραθέτει την εξέλιξη του αριθμού των «ουσιαστικών» κομμάτων και την διακύμανση του από το

2,7 έως το 3,2 κατά το διάστημα 1974-2009, συνηγορώντας, έτσι, στην σταθερότητα της εκλογικής συμπεριφοράς.

Η αμφίδρομη σχέση των κοινωνικών αγώνων με τις μεταβολές του κομματικού συστήματος: Η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ

Ο Σεφεριάδης (2017) αναφέρει πως «Συγκρουσιακή ή διεκδικητική πολιτική έχουμε όταν άνθρωποι απλοί (χωρίς ισχυρούς πόρους και πρόσβαση στην θεσμική εξουσία) συγκροτούνται σε ομάδες, διατυπώνουν αιτήματα και συγκρούονται με τις ελίτ, άλλους αντιπάλους ή τις κρατικές αρχές» (σ. 10). Ο όρος με τον οποίο η Συγκρουσιακή Πολιτική αποδίδει τις σημαντικές αλληλουχίες αγώνων είναι εκείνος του «συγκρουσιακού κύκλου» όπου με τον όρο αυτόν αποδίδονται οι «χρονικές περίοδοι επίτασης της συγκρουσιακότητας σε ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα» (Σεφεριάδης, 2017, σ. 31). Καταφεύγοντας στον Tarrow (2011) μπορούμε να αναφέρουμε, ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των συγκρουσιακών κύκλων, το στοιχείο της διάρκειας, “sustaining collective action” (p. 12) ώστε ένα απλούστερο συγκρουσιακό επεισόδιο να χαρακτηριστεί, απλά, κοινωνικό κίνημα.

Αν και δύσκολα θα αρνηθεί κάποιος την σημασία των δομικών-θεσμικών χαρακτηριστικών του κράτους και του κομματικού συστήματος (πολυκομματισμός, κομματική πειθαρχία, διάκριση των εξουσιών, πλειοψηφική/συναινετική Δημοκρατία, συγκεντρωτισμός/αποκέντρωση) (Σεφεριάδης, 2017) για το ξέσπασμα κοινωνικών αγώνων, εύλογη είναι η κριτική που έχει ασκηθεί στην απόδοση σε αυτά σχέσης γραμμικής κινηματικής αιτιότητας καθώς δείχνει να αδυνατεί να εξηγήσει διαστάσεις των κοινωνικών αγώνων όπως «ο χρονισμός, η ένταση και η αποτελεσματικότητα τους» (Σεφεριάδης, 2006, σ.14). Ομαδοποιώντας τις διαστάσεις του περιβάλλοντος επισημαίνεται πως οι «διευρυνόμενες πολιτικές ευκαιρίες» (Σεφεριάδης, 2006, σ. 14) για το κίνημα προκύπτουν όταν το πολιτικό σύστημα είναι «φιλόξενο» απέναντι στους διεκδικητές, όταν οι ισορροπίες των οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά κυρίαρχων αναταράσσονται από διασπάσεις, ρήγματα και μεταβαλλόμενες συμμαχίες, όταν το κίνημα αποσπά την εύνοια επιδραστικών συμμάχων και, τέλος, όταν το κράτος δεν κατορθώνει να καταστείλει το κίνημα λόγω του συνεπαγόμενου κόστους (Σεφεριάδης, 2017). Ως

ιδανικός βαθμός πρόσβασης στο πολιτικό σύστημα περιγράφεται ένα μέτριος βαθμός πρόσβασης (Tarrow, 2011) καθώς όταν η πρόσβαση αυτή είναι απρόσκοπτη ή πολύ περιορισμένη ελλοχεύουν οι κίνδυνοι της ενσωμάτωσης και του αποθαρρυντικού, όταν είναι ακραίος, φόβου της κρατικής καταστολής. Σχετικοποιώντας, όμως, συνολικά την επιρροή των περιβαλλοντικών ευκαιριών για την ανάπτυξη κοινωνικών αγώνων αναφέρεται πως η πιθανότητα αυξάνεται και σε συνθήκες πολύ μεγάλης απειλής, αδικίας και επίθεσης στα λαϊκά συμφέροντα (Tarrow, 2011). Σε αυτό ακριβώς το σημείο ο Σεφεριάδης (2017) σχολιάζει πως η αναγνώριση του πιθανού θετικού για τα κινήματα ρόλου τόσο των «ευκαιριών» όσο και των «απειλών» «στην ουσία υποστηρίζει πως οι πολιτικές ευκαιρίες δεν προδικάζουν απολύτως τίποτε» (σ. 15). Κατόπιν, παρατίθεται μια μαθηματικού τύπου συσχέτιση της εξεταζόμενης πιθανότητας ανάπτυξης διεκδικητικών δράσεων. Αυτή σχετίζεται αρνητικά, σύμφωνα με τους Goldstone και Tilly (όπως αναφέρεται στο Σεφεριάδης, 2017. σ. 16) με την «Απειλή Καταστολής [ή όπως εναλλακτικά ονομάζεται το] Κόστος Δράσης» και τον, ενδεχομένως, αρνητικό συσχετισμό κινηματικών φίλων και αντιπάλων ενώ το κύριο σκέλος της εξίσωσης αποτελείται από το γινόμενο δυο αθροισμάτων, εκείνου της αποδυνάμωσης του κράτους, της υποστήριξης από τον λαό και του συσχετισμού δύναμης κινηματικών συμμάχων και αντιπάλων και εκείνου της απειλής από την κυρίαρχη πολιτική ή/και την κυρίαρχη κοινωνική, οικονομική και πολιτική θέσμιση και των προσδοκιών των αγωνιζομένων υποτελών από το κίνημα (Σεφεριάδης, 2017). Η εξίσωση, τελικά έχει ως εξής:

πιθανότητα κινητοποίησης

= (απειλή κυριαρχης πολιτικής

+ προσδοκίες από το κίνημα)(συσχετισμός δύναμης φίλων και αντιπάλων του κινήματος

+ υποστήριξη από τον λαό + αποδυναμώση του κράτους)

– απειλή καταστολής

Ο Παπανικολόπουλος (2019) αναφέρει ως ιδιαίτερα σημαντικές όψεις της ανόδου του ΣΥΡΙΖΑ το ότι επένδυσε στην σταθερή του παρουσία στο κίνημα, ακόμα και όταν αυτό υιοθετούσε σχετικά συγκρουσιακή και οριακά βίαιη μορφή, αποφεύγοντας όμως μια παραδοσιακή λογική καθοδήγησης του, την ισορροπία μεταξύ κινήματος και κομματικής οικοδόμησης και την απουσία σχεταρισμού έναντι της σοσιαλδημοκρατίας. Από την άλλη, όμως, η κινηματική του δράση

«συνδυαζόταν με μείωση των ταξικών αναφορών, κρίσιμη παράμετρος, κατά την άποψη μας, για ένα κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς» (Σπουρδαλάκης & Τάσσης, 2022, σ. 27). Ο ΣΥΡΙΖΑ έτσι αποτέλεσε θετική διάσταση του πολιτικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη του κινήματος. Αποτέλεσε έναν σημαντικό, και σταδιακά ισχυρότερο, θεσμικό σύμμαχο του εντός του κομματικού συστήματος ενώ το «ότι από τα μέσα του 2011 άρχισε να προβάλλει το σύνθημα υπέρ μιας «κυβέρνησης της αριστεράς» (Σεφεριάδης, 2021, σ. 283) αύξησε τις προσδοκίες του κόσμου για τα αποτελέσματα της κινηματικής δράσης. Η, δε, μη σχεταριστική του στάση έναντι του κόσμου ΠΑΣΟΚ, στο πνεύμα της μαθηματικής απεικόνισης που παραθέσαμε, ευνοούσε την κρατική αποδυνάμωση και την ενίσχυση των συμμάχων του κινήματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ, τέλος, κατέστησε το κόστος της κρατικής καταστολής ανεκτό καθώς πέτυχε να κινείται στην τομή «μεταξύ δυο ατελέσφορων άκρων» (Παπανικολόπουλος, 2019, σ. 131), της «περιφρουρημένης» αλλά τελικά τελετουργικής κινητοποίησης και της ανοιχτής αλλά καταδικασμένης λόγω της κρατικής υπεροπλίας, βίας. (Παπανικολόπουλος, 2019). Σημειώνουμε όπως πως, σταδιακά, λόγω του τρόπου που πολιτεύονταν, από το 2013 και με μεγαλύτερη ένταση μετά την ανάδειξη του ΣΥΡΙΖΑ σε κυβερνητικό κόμμα, «η αντιμνημονιακή κινηματική καμπάνια πέρασε σε φάση ύφεσης» (Παπανικολόπουλος, 2019, σ. 136). Σύμφωνα με τους Παπανικολοπουλος και Rongas (2019) ή άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ ήταν ένα κινηματικό αποτέλεσμα, “to an important extend a movement effect” (p.200). Τέτοιες διατυπώσεις, όμως, δεν εκφεύγουν του κινδύνου υποτίμησης της αμφίδρομης σχέσης μεταξύ του κινήματος και των πολιτικών κομμάτων καθώς «ο βίος των κινήματων αποτελεί συνάρτηση της ποιότητας της πολιτικής διαμεσολάβησης που ασκούν τα κόμματα» (Σεφεριάδης, 2021, σ.272)

Αποτίμηση των εκλογικών αναμετρήσεων (2009-2023)

2009: Οι τελευταίες εκλογές του παλιού δικομματισμού

Ο Dinas (2010) χαρακτηρίζει την προκήρυξη, μέσω επίκλησης της κρίσης και της επικείμενης, λόγω άρνησης του ΠΑΣΟΚ να συναινέσει στην εκλογή ΠτΔ, διάλυσης της Βουλής το 2010, των εκλογών του 2009, έκπληξη και κίνηση αρχηγικού βολонταρισμού από τον Κ. Καραμανλή για τον περιορισμό της επερχόμενης ήττας.

Το ΠΑΣΟΚ επικράτησε μέσω ενός γενικόλογου επεκτατικού και αναδιανεμητικού οικονομικού λόγου (Dinas, 2010). Ο ΣΥΡΙΖΑ από την άλλη χαρακτηρίζεται ως ένα μικρό αριστερό κόμμα με ροπή στις μεταυλιστικές πολιτικές ανησυχίες, “a small leftist party with postmaterialist issue stances” (Dinas, 2010, p. 393) που γνώρισε την διάψευση, λόγω και της στήριξης του στα κινηματικά γεγονότα του Δεκεμβρίου του 2008, των εκλογικών προσδοκιών που είχαν δημιουργηθεί από την πρόσφατη δημοσκοπική του εκτόξευση που αποτύπωνε την νεανική απόρριψη του δικομματισμού και την υψηλή δημοτικότητα του Αλέξη Τσίπρα (Dinas, 2010). Η αποσταθεροποίηση των κομματικών στοιχίσεων ήταν, όμως, ήδη ενεργή (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014). Το ποσοστό του δικομματισμού ΠΑΣΟΚ-ΝΔ στην Περιφέρεια Αττικής, (68% έναντι 91% στην υπόλοιπη επικράτεια) και η πτώση του δικομματισμού συγκριτικά με το 2007 (77,5% από 80%) αναφέρονται ως τέτοιες ενδείξεις (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014). Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και από την ισχυρή συσχέτιση της εκλογικής συμπεριφοράς με την ηλικία και το πανεθνικό 33,5% της ΝΔ (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014).

Η Verney (2014) περιγράφει τον εκλογικό νόμο του 2009, δηλ την απλή αναλογική με όριο εισόδου στο Κοινοβούλιο το 3% για τις 250 έδρες με «μπόνους» 50 έδρες στο πρώτο κόμμα, ως ευνοϊκό για τα μικρά κόμματα καθώς άμβλυσε την επενέργεια του «εκβιασμού» της «χαμένης ψήφου», “eliminating the “lost vote syndrome for small parties” (p.28). Παρόλαυτά το ΠΑΣΟΚ πέτυχε, μετά τις νικηφόρες για το ίδιο ευρωεκλογές της άνοιξης, να τονώσει την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και το κομματικό σύστημα, μετά το πλήγμα που είχε δεχτεί στην πενταετή διακυβέρνηση της ΝΔ (Verney, 2014). Ενδεικτικά της τάσης σταθεροποίησης του εκλογικού συστήματος ήταν και τα δεδομένα της Public Issue (όπως αναφέρονται στο Μαυρής, 2009) και που σύμφωνα με τα οποία η μετεκλογική αποδοχή της κυβέρνησης κυμαίνονταν στο 51% ποσοστό που υπερέβαινε όλα τα προηγούμενα αντίστοιχα (21%, 43%, 28% και 18% για τις εκλογές από το 2007 έως το 1996). Στον Πίνακα 2.1 παρατίθενται τα αποτελέσματα των εκλογών του 2009 συγκριτικά με εκείνων του 2007.

Πίνακας 2.1. Αποτελέσματα εκλογών 2009

Εκλογές/Κόμμα	2009	2007
ΠΑΣΟΚ	43,92 (160)	38,1 (102)
ΝΔ	33,47 (91)	41,84 (152)
ΚΚΕ	7,54 (21)	8,15 (22)
ΛΑΟΣ	5,63 (15)	3,8 (10)
ΣΥΡΙΖΑ	4,6 (13)	5,04 (14)
Οικολόγοι Πράσινοι	2,53	1,05

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.2 παρουσιάζονται η εξέλιξη της εκλογικής κινητικότητας, μέσω του Pedersen Index, και του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του για τις εκλογές του 2009 και, ως μέτρο σύγκρισης, του 2007.

Πίνακας 2.2. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009)

Εκλογές/Μέγεθος	2009	2007
Pedersen Index	9,3	7,2
N2π	3,2	3
N2πεδρ	2,6	2,6

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

Οι διπλές εκλογές του 2012

Οι «εκλογές- σεισμός» είναι μια εναλλακτική διατύπωση των «εκλογών ρήξης», έχοντας ως «ειδοποιό χαρακτηριστικό τη ραγδαία και χρονικά συμπυκνωμένη, σε μια και μόνη αναμέτρηση, μεταβολή των εκλογικών συμπεριφορών αλλά και συνολικά του κομματικού συστήματος.» (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014, σ. 9). Ο Hutcheson (2011) αναφέρει, ως μεταφορά από την Γεωλογία, το ότι οι σεισμοί συμβαίνουν ξαφνικά λόγω πρότερα συγκεντρωμένης ενέργειας “earthquakes occur where stored energy is released suddenly ” (p. 472). Κομβικός είναι ο ρόλος ενός έκτακτου γεγονότος, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται για τις εκλογές του 1973 στην Δανία, “a trigger event unleashed the tensions inherent in the existing system” (Hutcheson, 2011, p. 476). Σε αυτή την κατηγορία εκλογών εντάσσονται οι εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου του 2012 όπως και στην τάση «τιμωρίας» των κυβερνητικών κομμάτων, εν μέσω της κρίσης που ξέσπασε το 2008, σε μια σειρά

από ευρωπαϊκές χώρες(Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος, Ιρλανδία) (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014).

Ειδικότερα για την Αριστερά και την Κεντροαριστερά παρουσιάστηκε η μαζική μετακίνηση ψηφοφόρων αλλά και οργανωτικών πόρων από το ΠΑΣΟΚ στον ΣΥΡΙΖΑ και την ΔΗΜΑΡ (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014). Ο Κουστένης (2014), όμως προβαίνει στον διαχωρισμό των απωλειών του ΠΑΣΟΚ προς την Αριστερά ώστε αυτές να κατευθύνονται στον ΣΥΡΙΖΑ στις λαϊκές συνοικίες και στην ΔΗΜΑΡ στις μεσοαστικές ενώ στην Περιφέρεια Αττικής έφτασαν το 50%. Η τελευταία κάλυψε τις απώλειες της προς τον ΣΥΡΙΖΑ του Μαΐου μέσω εισροών από τα μικρά φιλελεύθερα κόμματα που ήταν εκλογικά ορατά στις εκλογές του Μαΐου (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014). Στο λεκανοπέδιο Αττικής ο ΣΥΡΙΖΑ ηττήθηκε οριακά από το άθροισμα ΝΔ και ΠΑΣΟΚ (21,8% έναντι 21,5%) ενώ πρώτευσε στους 48 από τους 55 Δήμους του με τους 7 υπολειπόμενους να αφορούν κατοίκους υψηλών εισοδημάτων (Κουστένης, 2014). Το αποτέλεσμα ήταν η προσέγγιση των γεωγραφικών εκλογικών χαρακτηριστικών του ΠΑΣΟΚ. (Κουστένης, 2014). Στις δε εκλογές του Ιουνίου παρουσιάστηκε ένταση της κοινωνιολογικής απόκλισης μεταξύ των εκλογικών σωμάτων της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ μιας και η νικήτρια των εκλογών ενισχύθηκε από τα μικρά φιλελεύθερα κόμματα και ο ΣΥΡΙΖΑ από το ΚΚΕ (Κουστένης, 2014). Για το ιδιαίτερο εκείνο διάστημα μεταξύ των δυο εκλογικών αναμετρήσεων θα παραθέσουμε εδώ και τις εκτιμήσεις των Μαυρή και Συμεωνίδη (2012) σύμφωνα με τις οποίες από τις 6 Μαΐου (ημερομηνία των πρώτων εκλογών) έως την 1^η Ιουνίου (ανακοίνωση του Προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ) ο ΣΥΡΙΖΑ γνώρισε εισροές, σε επίπεδο πρόθεσης ψήφου από ψηφοφόρους του ΚΚΕ, των ΑΝΕΛ και της Χρυσής Αυγής, του Μαΐου. Ως βασικοί λόγοι της αντιστροφής της ανοδικής τάσης αυτής, στην συνέχεια, αναφέρονται ο επιτυχής εκβιασμός της εξόδου από το ευρώ και η δυσαρέσκεια συντηρητικών αντιμνημονιακών εκλογικών ακροατηρίων για τις θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την μετανάστευση και την αστυνόμευση (Μαυρής & Συμεωνίδη, 2012).

Κρίσιμο για την ανοδική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ, δίπλα στην δήλωση της κυβερνητικής του πρόθεσης, θεωρείται και το άνοιγμα του σε στελεχιακό προσωπικό και ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ που έλκονταν από την θεωρητική

παράδοση της «εξάρτησης» της χώρας όπως και η κυβέρνηση Παπαδήμου λόγω και της συμμετοχής του ΛΑΟΣ (Σπουρδαλάκης & Τάσσης, 2022). Αναμφίβολα ιδιαίτερα σημαντική στάθηκε και η συγκυρία του πρόσφατου κινήματος των «Αγανακτισμένων» του 2011 που χαρακτηρίστηκε από διάρκεια, αυθόρμητη και μη κομματική συγκρότηση, οργάνωση του μέσω κυρίως των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και έλλειψης συγκεκριμένου ηγετικού κέντρου (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018) εκφράζοντας αισθήματα «απαρέσκειας, απογοήτευσης και ελλείμματος εμπιστοσύνης απέναντι στα κόμματα και τους πολιτικούς» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 68). Για τον Κατσαμπέκη (2019), οι Αγανακτισμένοι απετέλεσαν μια τυπική λαϊκίστικη κινητοποίηση λόγω της διαταξικής της φύσης.

Ως προς την μορφή του κομματικού συστήματος στην οποία οι διπλές εκλογές του 2012 οδήγησαν, οι Τεπέρογλου και Τσατσάνης (2014) εντοπίζουν έναν εκκολαπτόμενο, νέο, ισχνότερο δικομματισμό. Στον Πίνακα 2.3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκλογών του 2012Μ συγκριτικά με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.3. Αποτελέσματα εκλογών 2012Μ

Εκλογές/Κόμμα	2012Μ	2009
ΝΔ	18,85 (108)	33,47 (91)
ΣΥΡΙΖΑ	16,79 (52)	4,6 (13)
ΠΑΣΟΚ	13,18 (41)	43,92 (160)
ΑΝΕΛ	10,62 (33)	
ΚΚΕ	8,48 (26)	7,54 (21)
Χρυσή Αυγή	6,97 (21)	0,29
ΔΗΜΑΡ	6,11 (19)	
Οικολόγοι Πράσινοι	2,93	2,53
ΛΑΟΣ	2,89	5,63 (15)
Δημοκρατική Συμμαχία	2,55	
Δημιουργία Ξανά	2,15	
Δράση-Φιλελεύθερη Συμμαχία	1,8	

ΑΝΤΑΡΣΥΑ	1,19	0,36
----------	------	------

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον Πίνακα 2.4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκλογών του Ιουνίου του 2012 σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.4. Αποτελέσματα εκλογών 2012I

Εκλογές/Κόμμα	2012I	2012M
ΝΔ	29,66 (129)	18,85(108) (+2,55 ⁴)
ΣΥΡΙΖΑ	26,89 (71)	16,79 (52)
ΠΑΣΟΚ	12,28 (33)	13,18 (41)
ΑΝΕΛ	7,51 (20)	10,62 (33)
Χρυσή Αυγή	6,92 (18)	6,97 (21)
ΔΗΜΑΡ	6,25 (17)	6,11 (19)
ΚΚΕ	4,5 (12)	8,48 (26)
Δημιουργία Ξανά, Δράση-Φιλελεύθερη Συμμαχία	1,59	2,15 (+1,8 ⁵)
ΛΑΟΣ	1,58	2,89
Οικολόγοι Πράσινοι	0,88	2,93
ΑΝΤΑΡΣΥΑ	0,33	1,19

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.5 παρουσιάζονται η εξέλιξη της εκλογικής κινητικότητας και του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων για τις έως τώρα εξεταζόμενες εκλογικές αναμετρήσεις.

Πίνακας 2.5. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2012)

Εκλογές/Μέγεθος	2012I	2012M	2009
Pedersen Index	16,6	34,3	9,3
N2π	5,2	9	3,2

⁴ Κρίνεται σκόπιμο να επισημάνουμε την συγχώνευση ΝΔ και Δημοκρατικής Συμμαχίας

⁵ Ομοίως για Δημιουργία Ξανά και Δράση-Φιλελεύθερη Συμμαχία

2015: Έτος επανευθυγράμμισης ;

Μια ανάλυση της θέσης του ΣΥΡΙΖΑ στο κομματικό σύστημα όπως διαμορφώθηκε το 2015 χρήσιμο είναι να εκκινεί από τις Ευρωεκλογές της άνοιξης του 2014, με τον ΣΥΡΙΖΑ, στην θεωρητικά καλύτερη στιγμή του εκλογικού κύκλου για ένα κόμμα της αντιπολίτευσης, να πετυχαίνει την πρώτη νίκη κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε εθνική εκλογική αναμέτρηση στην χώρα μας. Ταυτόχρονα, όμως, όπως ο Μαυρής (2014) σημειώνει, καταγράφηκαν και τάσεις ομογενοποίησης της εκλογικής απήχησης του ΣΥΡΙΖΑ με πτώση σε κατηγορίες όπως οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα και οι νέοι και άνοδο στους αγρότες, τους συνταξιούχους, τις νοικοκυρές και τους δημοσίους υπαλλήλους. Στις 25 Ιανουαρίου του 2015 ο ΣΥΡΙΖΑ επικράτησε στις βουλευτικές εκλογές με τον Ελευθερίου (2015) να σημειώνει πως ο ΣΥΡΙΖΑ αύξησε την επιρροή του στην επαρχία και σε ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες στις οποίες υστερούσε, εντείνοντας, έτσι, τις τάσεις ομογενοποίησης του εκλογικού του σώματος. Οι ANEL, κόμμα που άνηκε στην «λαϊκίστικη αντιμνημονιακή δεξιά» (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014, σ. 24) θεωρήθηκαν ο μοναδικός δόκιμος κυβερνητικός εταίρος του ΣΥΡΙΖΑ, όπως γνωρίζουμε. Η Γεωργιάδου (2018) θεωρεί πως οι ANEL είχαν «έναν ακραία αντιμνημονιακό λόγο, ο οποίος πάντως γρήγορα εμπλουτίστηκε με λαϊκίστικα/αντικομματικά και υπερεθνικιστικά/αντιευρωπαϊκά λεκτικά και θεματικά μοτίβα» (σ. 206) και πως η συμπερίληψη του στην άκρα δεξιά προκαλεί «αμηχανία στους ριζοσπάστες αριστερούς οι οποίοι αδιαλείπτως συγκατοικούν με τους ANEL στις κυβερνήσεις του Αλέξη Τσίπρα» (σ. 201-202). Η Λαμπρινού (2019) σημειώνει, πως τέτοια φαινόμενα ίσως αποτελούν ένδειξη υπέρβασης της διαιρετικής τομής Αριστεράς-Δεξιάς. Οι εκλογείς των ANEL, πάντως, σύμφωνα με την Public Issue (όπως αναφέρεται στο Μαυρής, 2013) κυμαίνονταν, με όρους ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης τους, σε μια μετατοπισμένη προς το κέντρο περιοχή συγκριτικά με εκείνους της ΝΔ κάτι που, τουλάχιστον από την μεριά της κομματικής ζήτησης (Γεωργιάδου, 2018) δημιουργεί την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης του ζητήματος.

Κεντρικό οικονομικό επιχείρημα του ΣΥΡΙΖΑ κατά την διάρκεια της διαπραγματεύσεως του Α' Εξαμήνου του 2015 στάθηκε το «σπιράλ χρέους-αποπληθωρισμού», “debt-deflationary spiral” (Tsatsanis & Terperoglou, 2016, p. 433) ως το αποτέλεσμα της ακολουθούμενης πολιτικής. Στο δημοψήφισμα του 2015 συνθήκες όπως «Οι κλειστές τράπεζες, ο έλεγχος κεφαλαίων, ο φόβος κουρέματος καταθέσεων, ο βομβαρδισμός απειλών εξόδου από το ευρώ και η εχθρική στάση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ιδιωτικών μέσων ενημέρωσης» (Μοσχονάς, 2015) δημιουργούσαν ένα αρνητικό για το ΟΧΙ περιβάλλον. Εξίσου αρνητικές για τον ΣΥΡΙΖΑ συνθήκες, στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, ήταν και το ηθικό, πολιτικό, προγραμματικό και οργανωτικό τραύμα μιας διάσπασης κατόπιν μιας μείζονος πολιτικής στροφής, η χαμηλή δημοτικότητα του Αλέξη Τσίπρα και η αντίληψη περί της τεχνοκρατικής ανεπάρκειας του ΣΥΡΙΖΑ (Μοσχονάς, 2015).

Το 2015 ήταν το έτος εγκαθίδρυσης ενός πολυκομματικού συστήματος κυριαρχούμενου, όμως, από έναν αδύναμο, αν συγκριθεί με τον προγενέστερο, δικομματισμό με την πτώση της εκλογικής κινητικότητας να συνηγορεί υπέρ του ότι μια διαδικασία επανευθυγράμμισης ήταν σε εξέλιξη από το 2012 (Tsatsanis & Terperoglou, 2016). Για την αποτίμηση του σοκ της πολιτικής στροφή του ΣΥΡΙΖΑ να αναφέρουμε πως σύμφωνα με την Prorata (όπως αναφέρεται στο Tsatsanis & Terperoglou, 2016) οι ψηφοφόροι του ΟΧΙ και όσοι δήλωναν πρόθεση ψήφου υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ, δήλωναν κατά πλειοψηφία, πριν τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015, πως η τρίτη δανειακή συμφωνία ήταν απαραίτητη για την προώθηση των «αναγκαίων μεταρρυθμίσεων» και την παραμονή στο ευρώ, και μάλιστα οι δεύτεροι με μεγαλύτερα ποσοστά (69,7% έναντι 54,1% για τις μεταρρυθμίσεις, 86,7% έναντι 65,7% για την παραμονή στο ευρώ ενώ τα 69,7% και 86,7% υπερβαίνουν τα αντίστοιχα ποσοστά και στο εκλογικό σώμα). Επίσης χρήσιμο είναι να αναφέρουμε πως σύμφωνα με το ΠΑΜΑΚ (όπως αναφέρεται στο Tsatsanis & Terperoglou, 2016), μια μόλις μέρα πριν το δημοψήφισμα, το 88% των κατευθυνόμενων σε ψήφο υπέρ του ΟΧΙ θεωρούσαν το ΟΧΙ «διαπραγματευτικό όπλο» ενώ το 61% των κατευθυνόμενων σε ψήφο υπέρ του ΝΑΙ θεωρούσαν το ΟΧΙ ως συνώνυμο του Grexit. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως η πορεία από τον Ιανουάριο στον Ιούλιο και από εκεί στον Σεπτέμβριο ήταν ομαλή καθώς σύμφωνα με την

Public Issue (όπως αναφέρεται στο Μαυρή, 2022) η εκτίμηση εκλογικής επιρροής του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούνιο του 2012 ανέρχονταν στο 47,5% με το άθροισμα της εκλογικής επιρροής των κομμάτων που πρότειναν ψήφο υπέρ του ΟΧΙ και ψήφο υπέρ του ΝΑΙ να ανέρχονται σε ποσοστά 59,5% και 30,5%, αντίστοιχα, όχι μακριά δηλ από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, κάτι που καθιστά έωλη την εκτίμηση πως το εκλογικό σώμα δεν «τιμώρησε» τον ΣΥΡΙΖΑ λόγω αυτού που συζητήθηκε ως «αθέτηση του ΟΧΙ». Ο Μοσχονάς (2015) καταλήγει πως έμενε να φανεί αν το 2015 ήταν τελικά ένας σταθμός σε «μια πορεία επαναρρύθμισης που δεν θα ολοκληρωθεί ποτέ» καθώς η πρόκληση εφαρμογής ρεαλιστικής αριστερής και τεχνοκρατικά άρτιας αριστερής πολιτικής ήταν, μετά το καλοκαίρι του 2015, ιδιαίτερα οξυμένη.

Στον Πίνακα 2.6 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκλογών του Ιανουαρίου 2015 σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.6. Αποτελέσματα εκλογών 2015I

Εκλογές/Κόμμα	2015I	2012I
ΣΥΡΙΖΑ	36,34 (149)	26,89 (71) (+0,88 ⁶)
ΝΔ	27,81 (76)	29,66 (129)
Χρυσή Αυγή	6,28 (17)	6,92 (18)
Το Ποτάμι	6,05 (17)	
ΚΚΕ	5,47 (15)	4,5 (12)
ΑΝΕΛ	4,75 (13)	7,51 (20)
ΠΑΣΟΚ	4,68 (13)	12,28 (33)
ΚΙΔΗΣΟ	2,47	
Ένωση Κεντρώων	1,79	0,28
Τελεία (Γκλέτσος)	1,77	
ΛΑΟΣ	1,03	1,58
Πράσινοι-ΔΗΜΑΡ	0,48	6,25

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

⁶ Συγχώνευση με Οικολόγοι Πράσινοι

Στον πίνακα 2.7 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015 σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων.

Πίνακας 2.7. Αποτελέσματα εκλογών 2015Σ

Εκλογές/Κόμμα	2015Σ	2015I
ΣΥΡΙΖΑ	35,46 (145)	36,34 (149)
ΝΔ	28,09 (75)	27,81 (76)
Χρυσή Αυγή	6,99 (18)	6,28 (17)
Δημοκρατική Συμπαρατάξη	6,29 (17)	4,68 (13) (+0,48 ⁷)
ΚΚΕ	5,55 (15)	5,47 (15)
Το Ποτάμι	4,09 (11)	6,05 (17)
ΑΝΕΛ	3,69 (10)	4,75 (13)
Ένωση Κεντρώων	3,44 (9)	1,79
ΛΑΕ	2,86	

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.8 παρουσιάζονται η εκλογική κινητικότητα, μέσω του Pedersen Index, και ο ουσιαστικός αριθμός κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του για τις έως τώρα εξεταζόμενες εκλογικές αναμετρήσεις.

Πίνακας 2.8. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2015)

Εκλογές/Μέγεθος	2015Σ	2015I	2012I	2012M	2009
Pedersen Index	4,4	17,8	16,6	34,3	9,3
N2π	4,5	4,4	5,2	9	3,2
N2πεδρ	3,2	3,1	3,8	4,8	2,6

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

2019: Ο νέος δικομματισμός εγκαθιδρύεται οριστικά ;

Η εκλογική επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ σύμφωνα με στοιχεία της Prorata (όπως αναφέρεται στο Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022) έφτασε στο 20% τον Ιούνιο του 2017 ενώ της ΝΔ κυμαίνονταν στο 35,5%. Από τότε αρχίζει μια αργή ανάκαμψη του ΣΥΡΙΖΑ που

⁷ Συγχώνευση ΠΑΣΟΚ, Πράσινοι ΔΗΜΑΡ

συμπίπτει με μια σειρά κυβερνητικών πολιτικών με αριστερό πρόσημο (κατάργηση του κατώτατου μισθού των νέων και αύξηση του κατώτατου μισθού των υπολοίπων, επίλυση του Μακεδονικού, ταυτότητα φύλου, Σύμφωνο Συμβίωσης) αλλά και η, με αφορμή και το Μακεδονικό, διάλυση της κυβέρνησης συνεργασίας με τους ANEL (Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022). Η πορεία αυτή θα οδηγήσει, μετά την ευρεία ήττα με το ισχνό 23,7% στις ευρωεκλογές του Μάιου 2019 στο 31,5% του Ιουλίου. Εύλογα, παρατηρούμε πως οι Ευρωεκλογές του 2019 πραγματοποιήθηκαν πολύ κοντά στο τέλος της τετραετίας, σε θετικό, δηλ, σημείο εντός του εκλογικού κύκλου για το κυβερνητικό κόμμα.

Το ENA και η Prorata σε αδημοσίευτη έρευνα τους προ των Ευρωεκλογών (όπως αναφέρεται στο Ελευθερίου, 2024) επισημαίνουν πως οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ του Σεπτεμβρίου 2015 που σκόπευαν να τον ψηφίσουν υπερέβαιναν το 50%. Το ποσοστό αυτό δεν κρίνεται ασήμαντο για σχετικά νέο κόμμα της συγκεκριμένης κομματικής οικογένειας (Ελευθερίου, 2024). Το υπόλοιπο τμήμα κατανέμεται στην ΝΔ (10% με 11%), 11% στην Αριστερά και το Κέντρο (5,5% σε αριστερά κόμματα προερχόμενα από τον ΣΥΡΙΖΑ και στην ΑΝΤΑΡΣΥΑ και μόλις 2,3% στο ΚΙΝΑΛ), στην Αποχή και το Άκυρο κατά 6% και ένα 16% ήταν αναποφάσιστο (Ελευθερίου, 2024). Τον Μάιο του 2019 όμως, σύμφωνα με την Prorata (όπως αναφέρεται στο Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022) το 62% δήλωνε μηδενική πιθανότητα να ψηφίσει τον ΣΥΡΙΖΑ. Σύμφωνα με την μετεκλογική (του Ιουλίου) έρευνα της Prorata (όπως αναφέρεται στο Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022) το ποσοστό αυτό έφθινε εντός του 2019 και κυμαίνονταν μετά τις βουλευτικές εκλογές στο 41% το οποίο συνιστούσε τον «σκληρό πυρήνα της αντιπάθειας» (σ. 208). Ένα τέτοιο επίπεδο αρνητισμού «δεν συνάδει με την εικόνα μεγάλου κόμματος κυβερνητικής κλίσης και πλειοψηφικής δυναμικής» (Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022, σ. 208). Ο αρνητισμός αυτός σχηματίστηκε στην μετά τον Σεπτέμβριο του 2015 περίοδο όπου και απέκτησε «στερεοτυπικά χαρακτηριστικά» (Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022, σ. 179). Για την πριν το 2019 περίοδο τα χαρακτηριστικά αυτά συνοψίζονται ως η ««ασυνέπεια» λόγων και πράξεων, το έλλειμμα διαχειριστικής επάρκειας και αρμοδιότητας, η εικόνα «εχθρότητας» απέναντι στα «πιο άξια και παραγωγικά στρώματα της χώρας» (Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022, σ. 215) ενώ κατόπιν του 2019

προστίθενται θέματα ύφους και πολιτικο-πολιτισμικής αποξένωσης του ΣΥΡΙΖΑ από μεγάλα εκλογικά κοινά (Μοσχονάς & Σεριάτος, 2022).

Ο Μοσχονάς (2019) αποφαινεται πως «Οι εκλογές του Ιουλίου είναι μια κλασσική εκλογή εμπέδωσης» και πως το αποτέλεσμα τους εξηγείται από την «ορμή της προηγούμενης ψήφου». Οι δυνάμεις της προηγούμενης αποευθυγράμμισης που εξακολουθούσαν, εξασθενημένες, να επενεργούν, ήταν πίσω και από τα τρία συνεχόμενα θετικά για τον ΣΥΡΙΖΑ αποτελέσματα, από το καλοκαίρι του 2015, παρά τις δυσχερείς συνθήκες επίτευξης τους (Μοσχονάς, Σεριάτος, 2022) αν και η δυναμική αυτή έμοιαζε να εξαντλείται (Μοσχονάς, 2019). Ο ΣΥΡΙΖΑ, όμως, δεν έπρεπε να ξεχνάει το εξαιρετικά αρνητικό αποτέλεσμα των ευρωεκλογών που είχαν, μόλις, προηγηθεί και, μάλιστα, θα ήταν χρήσιμο «να αντιμετωπίσει . . . τις ευρωεκλογές ως πιο ενδιαφέρον πολιτικό φαινόμενο από τις βουλευτικές» (Μοσχονάς, 2019). Τέλος, ως μια ένδειξη της ιδεολογικοπολιτικής σύνθεσης των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2019, η Prorata (όπως αναφέρεται στο Ελευθερίου, 2022) σημείωνε πως το 48% τοποθετούσε τον εαυτό του στην ριζοσπαστική Αριστερά ενώ το κόμμα που ψήφισε το τοποθετούσε εκεί κατά ένα 49%, με τα 41% να τοποθετεί τον εαυτό του στην, εν γένει Κεντροαριστερά και το 14 % στο αμιγές Κέντρο ενώ το 43% τοποθετούσε τον ΣΥΡΙΖΑ στην εν γένει Κεντροαριστερά. Μόλις το 6%, δε, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, θεωρούσε ξεπερασμένη την διαιρετική τομή Αριστερά-Δεξιά (Ελευθερίου, 2022).

Στον Πίνακα 2.9 παρατίθενται τα αποτελέσματα των εκλογών του 2019 συγκριτικά με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.9. Αποτελέσματα εκλογών 2019

Εκλογές/Κόμμα	2019	2015Σ
ΝΔ	39,85 (158)	28,09 (75)
ΣΥΡΙΖΑ	31,53 (86)	35,46 (17)
ΚΙΝΑΛ	8,1 (22)	6,29 (17)
ΚΚΕ	5,3 (15)	5,55 (15)
Ελληνική Λύση	3,7 (10)	

ΜΕΡΑ 25	3,44 (9)	
Χρυσή Αυγή	2,93	6,99 (18)
Πλεύση Ελευθερίας	1,47	
Ένωση Κεντρώων	1,24	3,44 (9)
ΛΑΕ	0,28	2,86

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.10 παρατίθενται η εκλογική κινητικότητα μέσω του Pedersen Index και ο ουσιαστικός αριθμός κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του για τις έως τώρα εξεταζόμενες εκλογικές αναμετρήσεις.

Πίνακας 2.10. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων (2009-2019)

Εκλογές/Μέγεθος	2019	2015Σ	2015Ι	2012Ι	2012Μ	2009
Pedersen Index	16,9	4,4	17,8	16,6	34,3	9,3
N2π	3,7	4,5	4,4	5,2	9	3,2
N2Πεδρ	2,7	3,2	3,1	3,8	4,8	2,6

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

2023: Η νέα μορφή του κομματικού συστήματος και ο ΣΥΡΙΖΑ εντός της

Ο Tsirbas (2023) τονίζει πως μια σειρά από αρνητικές για την κυβέρνηση της ΝΔ εξελίξεις (Τέμπη, Πύλος σκάνδαλο παρακολουθήσεων, αντιφατικά αποτελέσματα στην πανδημία κ.α) δεν επηρέασαν την εκλογική καταγραφή της ΝΔ. Κομβικό ρόλο σε αυτό έπαιξε το μοτίβο της οικονομικής ψήφου και το ιδιαίτερα φιλοκυβερνητικό, σύμφωνα και με διεθνείς οργανισμούς, περιβάλλον των ΜΜΕ (Tsirbas, 2023). Η εν γένει οικονομική συγκυρία περιγράφεται ως μια συγκυρία υψηλού πληθωρισμού και πίεσης στα πραγματικά εισοδήματα που όμως αποδίδονται σε εξωγενείς παράγοντες όπως ο πόλεμος στην Ουκρανία, με την κυβέρνηση, αντίθετα, να πιστώνεται την μείωση της ανεργίας και τα υψηλά ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης (Tsirbas, 2023). Για την δε οικονομική ψήφο, γενικότερα, χρήσιμος είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στην ατομική-οικογενειακή οικονομική κατάσταση και εκείνη της εθνικής-οικονομίας (Tsirbas, 2023). Καθοριστικό, τελικά, εντός της

σχετικής προτεραιότητας της εθνικής οικονομίας «είναι το στοιχείο της πληροφόρησης» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 45). Για τον ρόλο των πολιτικών πεποιθήσεων στον σχηματισμό των απόψεων μας για την οικονομία, αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο «όταν η οικονομία δεν έχει υποστεί κάποιο σοκ» (Γεωργιάδου & Καφέ, 2018, σ. 45).

Οι εκλογές του Μαΐου θα γίνονταν με ένα σύστημα απλής αναλογικής με όριο εισόδου στην Βουλή το 3% ενώ εκείνες του Ιουνίου με κατανομή των (300-bonus υπέρ του πρώτου κόμματος)εδρών με απλή αναλογική και όριο εισόδου στην Βουλή το 3%, με το bonus να είναι 0 έδρες αν το πρώτο κόμμα δεν αποσπούσε το 25%, 20 έδρες αν το πρώτο κόμμα αποσπούσε το 25% και διαρκώς αυξανόμενο κατά μια έδρα για κάθε 0,5% του πρώτου κόμματος πέραν του 25 % έως το μέγιστο των 50 εδρών για ποσοστό του πρώτου κόμματος 40% (Tsirbas, 2023). Σύμφωνα με τον Duverger (όπως αναφέρεται στο Tsirbas, 2023) η ανάπτυξη μοτίβων κατακερματισμού της ψήφου, σε συνθήκες απλής αναλογικής, δυσχεραίνει την κατάκτηση της απόλυτης πλειοψηφίας στην Βουλή. Το εκλογικό σώμα, παρόλαυτα, έδειξε να προκρίνει την σταθερότητα μέσα από την συνέχιση της μονοκομματικής διακυβέρνησης της ΝΔ (Tsirbas, 2023).

Ο ΣΥΡΙΖΑ διεξήγαγε μια κεντρομόλο προεκλογική εκστρατεία με αναβαθμισμένο το στοιχείο της διεκδίκησης ιστορικών συμβόλων του ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του 80 όπως η «Αλλαγή» (Tsirbas, 2023) παρά τον σχετικά αριστερόστροφο προσανατολισμό των εκλογέων του του 2019, όπως τον περιγράψαμε. Ο Μαυρής (2023) αναφέρει πως οι καθαρές διαρροές του ΣΥΡΙΖΑ προς την ΝΔ ανήλθαν στο 3,2% του εκλογικού σώματος, υπερβαίνοντας το αντίστοιχο 2,6% προς το ΚΚΕ, άλλες δυνάμεις της ριζοσπαστικής αριστεράς και την Πλεύση Ελευθερίας. Οι διαρροές προς την ΝΔ, μάλιστα παρατηρήθηκαν κατ' εξοχήν σε εργατικές και λαϊκές περιοχές (Μαυρής, 2023). Χαρακτηριστικό ήταν το «ότι από τις απώλειες του ΣΥΡΙΖΑ στις εργατικές-λαϊκές περιοχές του Λεκανοπεδίου [της Αττικής] επωφελείται πρωτευόντως η ΝΔ και δευτερευόντως το ΚΚΕ» (Μαυρής, 2023). Ο Tsirbas (2023), τελικά, αποφαινεται πως το κομματικό σύστημα ήταν στην πορεία μετατροπής του σε σύστημα του επικυρίαρχου κόμματος, “a quasi-

predominant party system, with a clear tendency of becoming predominant should ND win the next election and form a single party government” (p. 218).

Στον πίνακα 2.11 παρατίθενται τα αποτελέσματα των εκλογών του Μαΐου του 2023 σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.11. Αποτελέσματα εκλογών 2023M

Εκλογές/Κόμμα	2023M	2019
ΝΔ	40,79 (146)	39,85 (158)
ΣΥΡΙΖΑ	20,07 (71)	31,53 (86)
ΠΑΣΟΚ	11,46 (41)	8,1 (22)
ΚΚΕ	7,23 (26)	5,3 (15)
Ελληνική Λύση	4,45 (16)	3,7 (10)
Νίκη	2,92	
Πλεύση Ελευθερίας	2,89	1,47
ΜΕΡΑ 25- Συμμαχία για την Ρήξη	2,63	3,44 (9) (+ 0,28)
Ένωση Κεντρώων	0,38	1,24

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.12 παρατίθενται τα αποτελέσματα των εκλογών του Ιουνίου 2023 σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων εκλογών.

Πίνακας 2.12. Αποτελέσματα εκλογών 2023I

Εκλογές/Κόμματα	2023I	2023M
ΝΔ	40,56 (158)	40,79 (146)
ΣΥΡΙΖΑ	17,83 (47)	20,07 (71)
ΠΑΣΟΚ	11,84 (32)	11,46 (41)
ΚΚΕ	7,69 (21)	7,23 (26)
Σπαρτιάτες	4,68 (12)	
Ελληνική Λύση	4,44 (12)	4,45 (16)
Νίκη	3,7 (10)	2,92
Πλεύση Ελευθερίας	3,17 (8)	2,89

ΜΕΡΑ 25-Συμμαχία για την
ρήξη 2,5

2,63

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών

Στον πίνακα 2.13 παρατίθενται η εκλογική κινητικότητα, μέσω του Pedersen Index, και ο ουσιαστικός αριθμός κομμάτων με τους δυο τρόπους που υπολογίζεται για τις έως τώρα εξεταζόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Για περισσότερα βλ. Υπόμνημα.

Πίνακας 2.13. Εκλογική κινητικότητα και ουσιαστικός αριθμός κομμάτων, (2009-2023)

Εκλογές/Μέγεθος	2023I	2023M	2019	2015Σ	2015I	2012I	2012M	2009
Pedersen Index	4,6	12,4	16,9	4,4	17,8	16,6	34,3	9,3
N2π	4,5	4,4	3,7	4,5	4,4	5,2	9	3,2
N2πεδρ	3,1	3,1	2,7	3,2	3,1	3,8	4,8	2,6

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

Στο Γράφημα 2.1 παρουσιάζεται η εξέλιξη⁸ της εκλογικής κινητικότητας.

Γράφημα 2.1. Εκλογική κινητικότητα

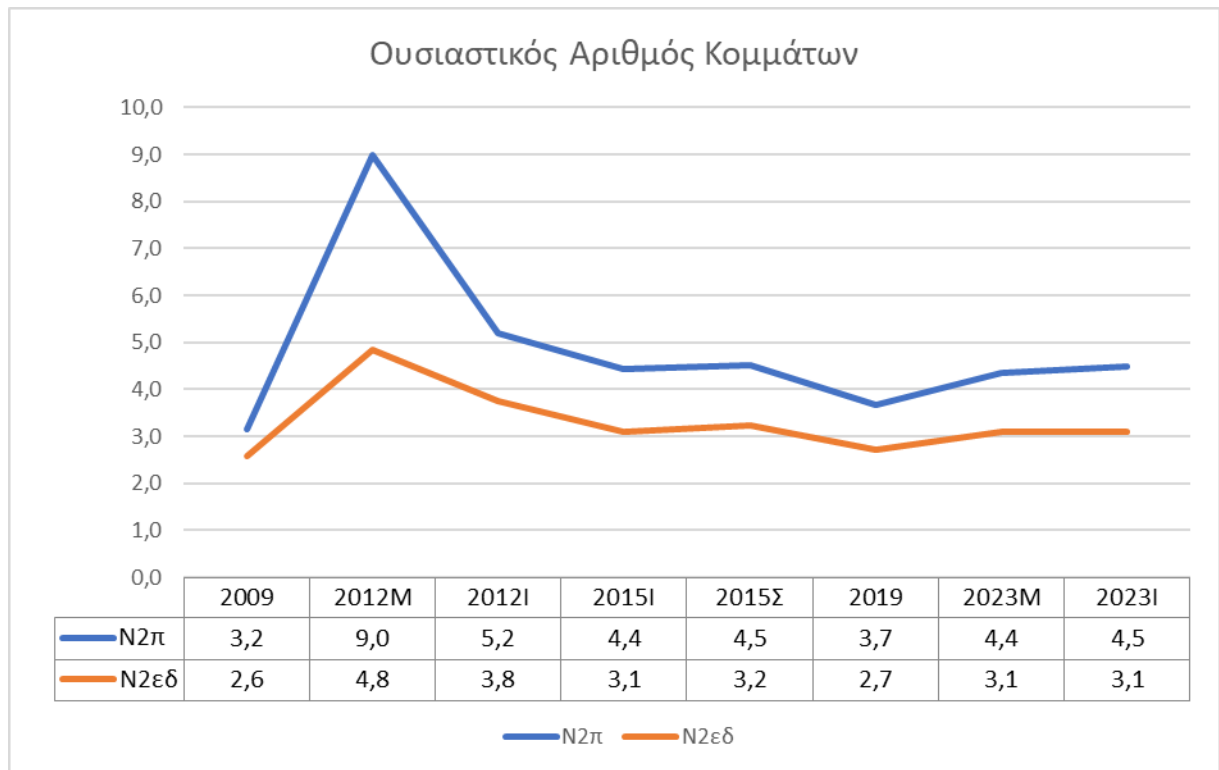
Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

Στο γράφημα 2.2 παρουσιάζεται η εξέλιξη⁹ του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων ανά τρόπο υπολογισμού.

Γράφημα 2.2. Ουσιαστικός αριθμός κομμάτων

⁸ Βλ φύλο 5 του excel

⁹⁹ Ο.π.

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

Θα υπολογίσουμε επίσης τον λόγο του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του, θα τον παρουσιάσουμε σε γράφημα και θα σχολιάσουμε τα ευρήματα. (βλ. Γράφημα A1)

Ποσοτικοποίηση της κομματικής αλλαγής

Η εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ (2009-2019¹⁰)

Η διάσταση Αριστεράς-Δεξιάς. Κατόπιν τοποθέτησης¹¹ του ΣΥΡΙΖΑ στην διάσταση Αριστεράς Δεξιάς μέσω των δεδομένων των Lehman et al. (2024) και την σύμφωνη με την Μαυροπούλου (2022) επεξεργασία τους, εξηγούμε την τοποθέτηση του στο κεντροδεξιό φάσμα στις εκλογές του 2009 λόγω και του 45,238% ως σχετική βαρύτητα του Political Authority: Party Competence που λογίζεται, πάντα, ως «δεξιά» μεταβλητή πολιτικής. Παρατηρούμε επίσης την στροφή προς τα δεξιά από τον Μάιο στον Ιούνιο του 2012. Η πολωμένη προς τα αριστερά θέση του ΣΥΡΙΖΑ στις Εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 και του 2019 εξηγείται και από την υψηλή σχετική

¹⁰ Λόγω μη διαθεσιμότητας δεδομένων για το 2023

¹¹ Βλ φύλο 1 του excel

βαρύτητα (salience) της ανάγκης ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους. Αξιοσημείωτη είναι και η εξέλιξη του αντιιμπεριαλισμού με την κορύφωση του, από το ήδη υψηλό Οκτωβρίου του 2009, τον Μάιο του 2012 και την, αναμενόμενα, πτωτική του πορεία έκτοτε. Στο γράφημα 3.1 παρουσιάζεται η τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ(2009-2019) στην 0-10 κλίμακα Αριστεράς Δεξιάς.

Γράφημα 3.1. Διάσταση Αριστεράς-Δεξιάς (2009-2019)

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et al. (2024), επεξεργασία του συντάκτη

Στον πίνακα 3.1 παρατίθεται η εξέλιξη της σχετικής βαρύτητας ενδεικτικών δεξιών και αριστερών μεταβλητών πολιτικής.

Πίνακας 3.1. Σχετική βαρύτητα ενδεικτικών κατηγοριών πολιτικής Αριστεράς-Δεξιάς (2009-2019)

Εκλογές/Μεταβλητή Πολιτικής	2009	2012M	2012I	2015I	2015Σ	2019
Αντιιμπεριαλισμός	8,333	10,926	4,082	3,311	2,463	0
Επέκταση του κράτους πρόνοιας	1,19	11,926	8	18,543	8,117	27,111
Πολιτική αρμοδιότητα	45,238	13,148	6,566	0,662	2,081	0,444
Πολιτική Αρμοδιότητα: Κομματική	45,238	12,407	6,477	0,662	2,081	0,444

ικανότητα						
Πολιτική αρμοδιότητα: ικανότητα του ηγέτη	0	0	0	0	0	0
Πολιτική αρμοδιότητα: ισχυρή κυβέρνηση	0	0,741	0	0	0	0
Περιορισμός του κράτους πρόνοιας	0	0	0	0	0	0

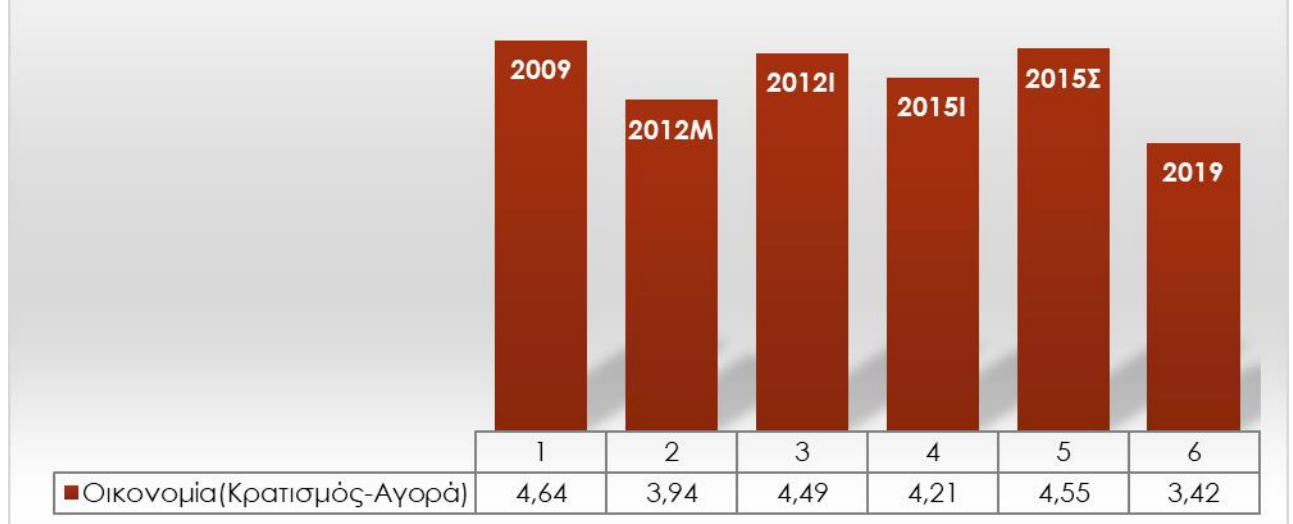
Σημείωση: δεδομένα από Lehman et al. (2024)

Η διάσταση της οικονομίας. Κατόπιν συλλογής δεδομένων (Lehman et. al., 2024) για την διάσταση της Οικονομίας, επεξεργασίας¹² τους και μετατροπής τους, σύμφωνα με τις οδηγίες (Μαυροπούλου, 2022) στην κλίμακα 0-10 παρατηρούμε την λιγότερο και την περισσότερο πολωμένη προς την κρατική οικονομία τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2009 και του 2019, αντίστοιχα, όπου, επίσης, παρατηρούνται η ελάχιστη και η μέγιστη σχετική βαρύτητα της στήριξης στο κοινωνικό κράτος. Στο γράφημα 3.2 παρουσιάζεται η τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ(2009-2019) στην 0-10 κλίμακα Κρατισμός-Οικονομία της Αγοράς.

Γράφημα 3.2. Διάσταση Κρατισμού-Οικονομίας της Αγοράς (2009-2019)

¹² Βλ. φύλλο 2, excel

Οικονομία(Κρατισμός-Αγορά)/Τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ στην κλιμακα 0-10 (2009-2019)

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et. al. (2024), επεξεργασία του συντάκτη

Στον πίνακα 3.2 παρατίθεται η εξέλιξη της βαρύτητας ενδεικτικών κατηγοριών της διάστασης της οικονομίας.

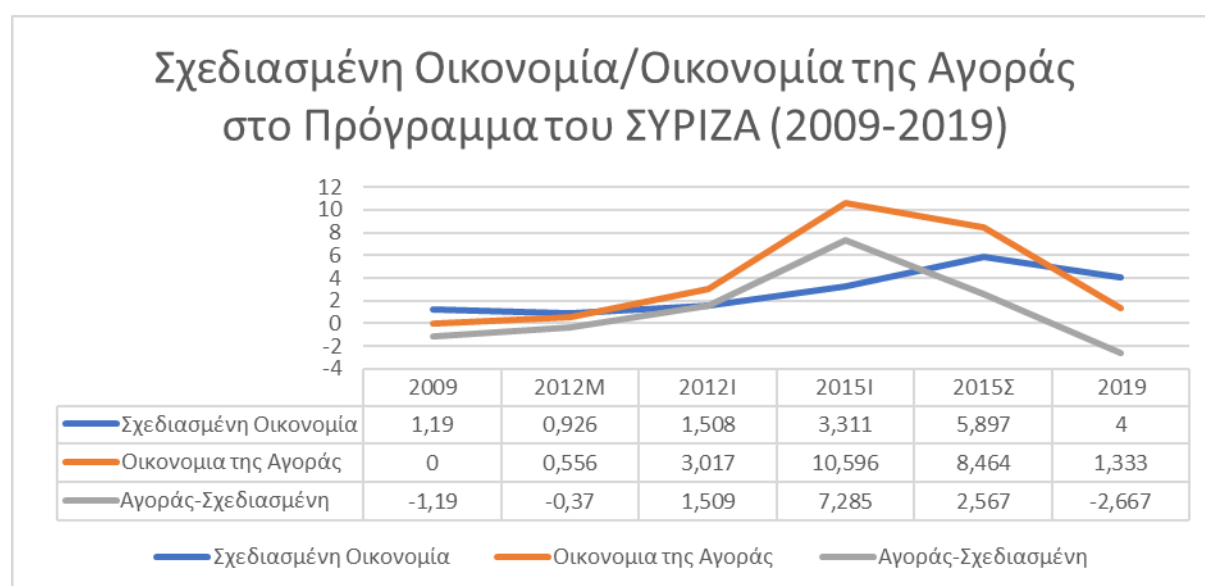
Πίνακας 3.2.Σχετική βαρύτητα ενδεικτικών υποκατηγοριών πολιτικής της Οικονομίας (2009-2019)

Εκλογές/Μεταβλητή πολιτικής	2009	2012M	2012I	2015I	2015Σ	2019
Κίνητρα	0	0	0	0	1,18	5,33
Οικονομική ορθοδοξία	0	0,56	3,02	10,6	8,43	1,33
Εθνικοποιήσεις	1,19	4,26	2,93	1,99	1,04	0
Μαρξιστική ανάλυση	0	4,26	0	0	0,83	0
Επέκταση κράτους πρόνοιας.	1,19	11,93	8,43	18,54	8,12	27,11

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et. al (2024)

Επισημαίνουμε την σταδιακή άνοδο των κινήτρων και της οικονομικής ορθοδοξίας και την σταδιακή πτώση των εθνικοποιήσεων και της μαρξιστικής ανάλυσης, φαινόμενα αναμενόμενα λόγω της αλλαγής της κομματικής τάξης του ΣΥΡΙΖΑ και των πιέσεων που δέχονταν. Η στήριξη στο κοινωνικό κράτος μεγιστοποιείται το 2019, στις εκλογές της δεδομένης απώλειας της διακυβέρνησης και εν μέσω της ρητορικής περί δημοσιονομικού χώρου λόγω τέλους των μνημονίων, με δεύτερο μέγιστο κατά τον Ιανουάριο 2015. Εντύπωση προκαλεί και το 0 στην σχετική βαρύτητα της μαρξιστικής ανάλυσης στις εκλογές του 2009 ενώ η μεγιστοποίηση της καταγράφεται στις εκλογές του Μαΐου 2012. Στο γράφημα 3.3 παρουσιάζεται η εξέλιξη¹³ της βαρύτητας της Σχεδιασμένης Οικονομίας και της Οικονομίας της Αγοράς

Γράφημα 3.3. Σχεδιασμένη οικονομία-οικονομία της Αγοράς (2009-2019)

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et. al. (2024), επεξεργασία του συντάκτη

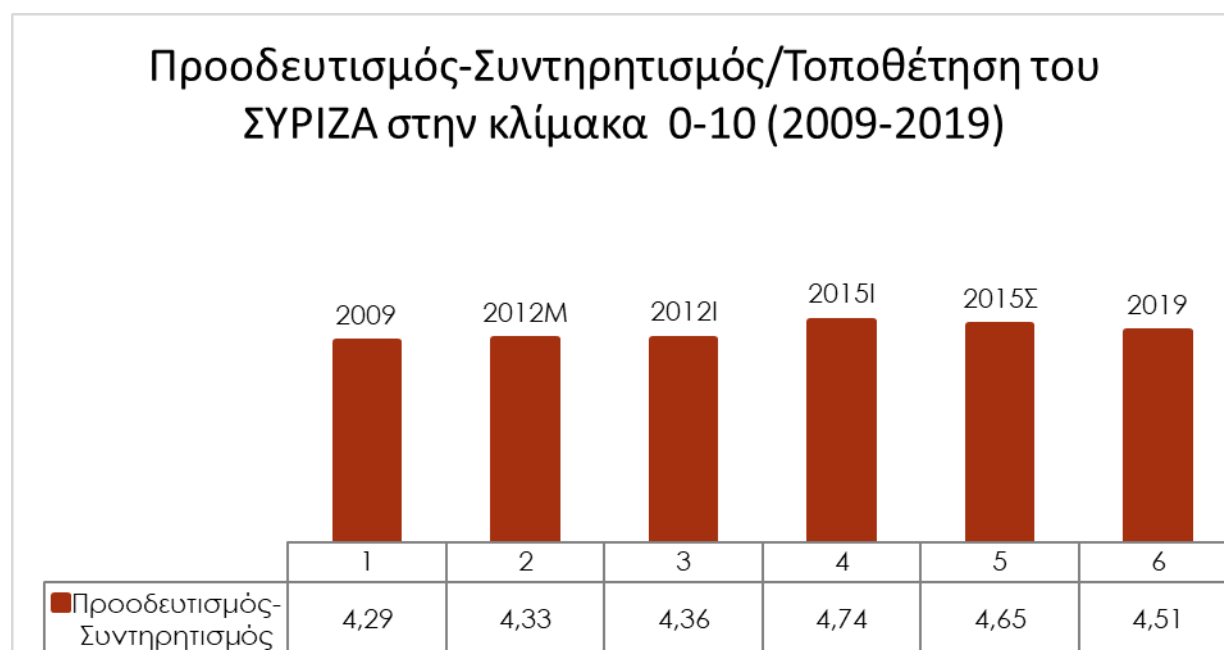
Παρατηρούμε την ταυτόχρονη μεγιστοποίηση των θετικών αναφορών τόσο για την σχεδιασμένη οικονομία όσο και για την οικονομία της Αγοράς τον Ιανουάριο 2015 όπου και καταγράφεται η μέγιστη υπέρ της δεύτερης απόκλιση. Τότε σημειώνεται, και η, έως τότε, μεγιστοποίηση της στήριξης του κοινωνικού κράτους. Σημειώνουμε

¹³ Να μην συγχέεται με το γράφημα 1. Εδώ πρόκειται για άλλες, αθροιστικές κατηγορίες πολιτικής όπως παρατίθενται στο φύλλο 1 του excel ενώ ο υπολογισμός του Ισοζυγίου τους έγινε με τον πάγιο στην MARPOR 2024a τρόπο (Δεξιές-Αριστερές) πολιτικές

επίσης την απότομη μεταστροφή υπέρ της οικονομίας της Αγοράς μεταξύ πρώτων και δεύτερων εκλογών του 2012 και την μέγιστη υπέρ της σχεδιασμένης οικονομίας διαφορά στις εκλογές του 2019, τις εκλογές της δεδομένης απώλειας της διακυβέρνησης και της ρητορικής περί της ανάκτησης δημοσιονομικού χώρου λόγω τέλους των μνημονίων.

Η διάσταση προοδευτισμού-συντηρητισμού. Κατόπιν συλλογής δεδομένων (Lehman et. al., 2024) για την διάσταση της Οικονομίας, επεξεργασίας¹⁴ τους και μετατροπής τους, σύμφωνα με τις οδηγίες (Μαυροπούλου, 2022) στην κλίμακα 0-10 παρατηρούμε πως ο ΣΥΡΙΖΑ τοποθετείται σταθερά λίγο κάτω από το μέσο της κλίμακας χωρίς η συγκυβέρνηση με τους ΑΝΕΛ να τον μετατοπίζει επί το συντηρητικότερο. Στο γράφημα 3.4 παρουσιάζεται η τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ (2009-2019) στην 0-10 κλίμακα Προοδευτισμού-Συντηρητισμού.

Γράφημα 3.4. Διάσταση Προοδευτισμού-Συντηρητισμού (2009-2019)

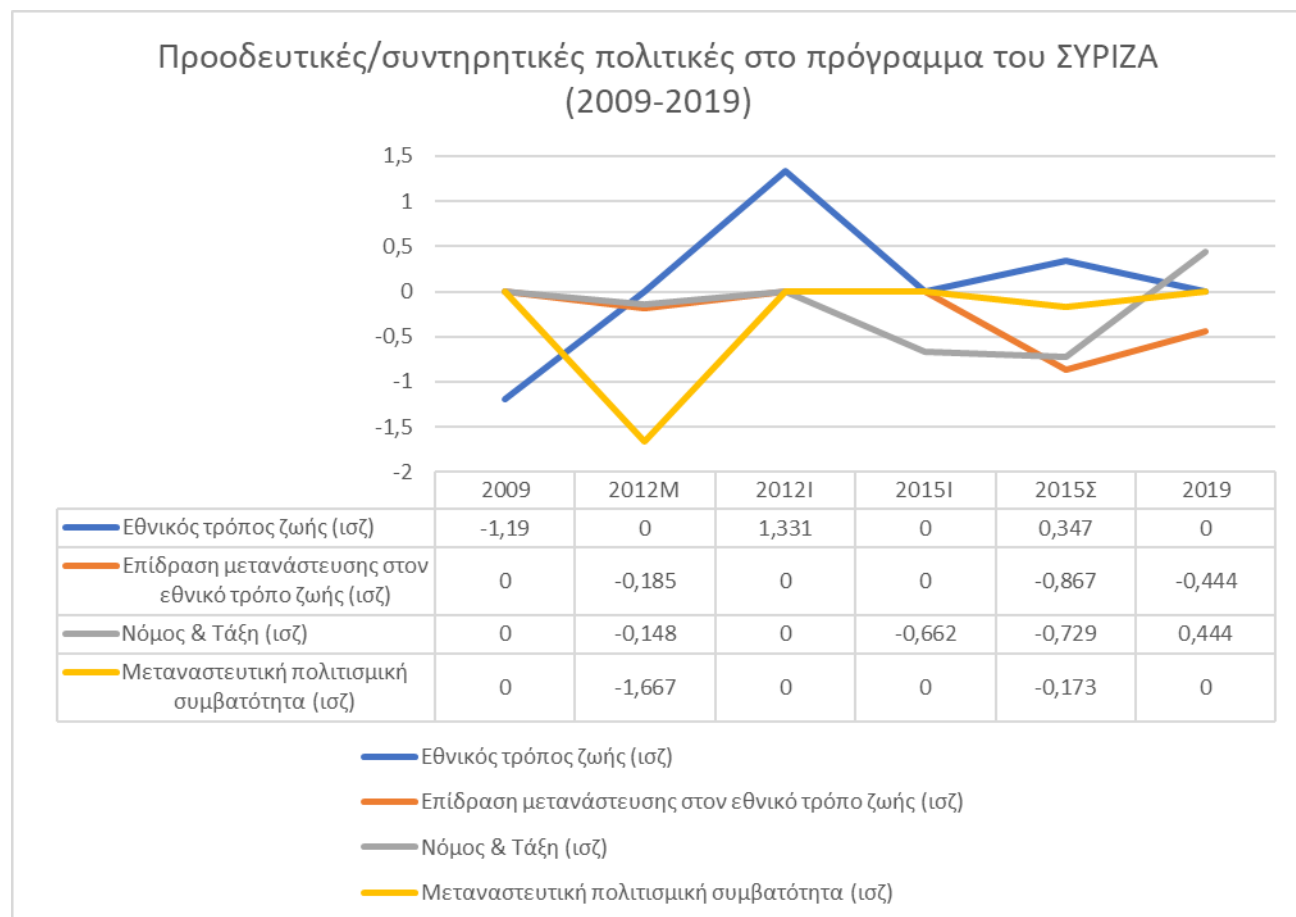

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et. al (2024), επεξεργασία του συντάκτη

¹⁴ Βλ. φύλλο 3, excel

Στο γράφημα 3.5 παρουσιάζεται η εξέλιξη¹⁵ της βαρύτητας προοδευτικών και συντηρητικών πολιτικών επί της μετανάστευσης, του εθνικού τρόπου ζωής και της τάξης

Γράφημα 3.5. Προοδευτικές-συντηρητικές πολιτικές (2009-2019)

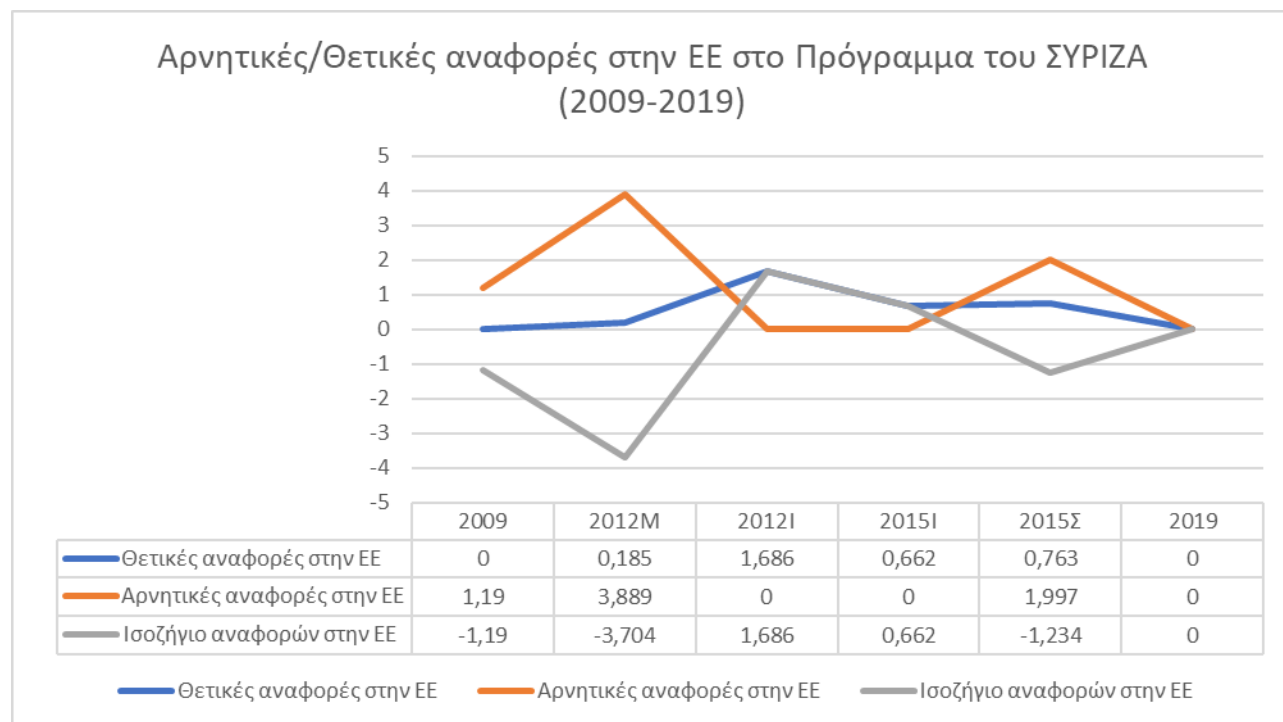
Σημείωση: δεδομένα από Lehman et. al (2024), επεξεργασία του συντάκτη

Παρατηρούμε πως όλα τα ισοζύγια της βαρύτητας των προοδευτικών και συντηρητικών πολιτικών είναι κοντά στο μηδέν κάτι σύμφωνο και με την πάγια τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ κοντά στο μέσο της 0-10 κλίμακας Προοδευτισμού-Συντηρητισμού.

¹⁵ Ο.π. Τα ισοζύγια έχουν υπολογιστεί από τον συντάκτη κατά τον πάγιο στην MARPOR 2024a τρόπο, δηλ (δεξιές-αριστερές) πολιτικές

Η διάσταση ευρωσκεπτικισμού-ευρωπαϊσμού. Στο γράφημα 3.6 παρουσιάζεται η εξέλιξη¹⁶ της βαρύτητας των αρνητικών και των θετικών αναφορών στην ΕΕ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ.

Γράφημα 3.6. Αρνητικές-Θετικές Αναφορές στην ΕΕ (2009-2019)

Σημείωση: δεδομένα από Lehman et al. (2024) και επεξεργασία του συντάκτη

Παρατηρούμε την αύξηση των ευρωσκεπτικιστικών αναφορών στις εκλογές του Μαΐου 2012 και την γρήγορη αντιστροφή αυτής της εικόνας στις εκλογές του Ιουνίου 2012. Οι ευρωσκεπτικιστικές αναφορές κυριαρχούν εκ νέου τον Σεπτέμβριο του 2015 δηλ μετά τον συμβιβασμό του ΣΥΡΙΖΑ και εν μέσω όλης της περί «πραξικοπήματος» ρητορικής. Για πιο εξειδικευμένα δεδομένα καταφεύγουμε στους Seth et al. (2022). Στον πίνακα 3.3 παρατίθενται αποτιμήσεις της θέσης του ΣΥΡΙΖΑ σε μια σειρά όψεις της διάστασης ευρωσκεπτικισμού-ευρωπαϊσμού.

Πίνακας 3.3. Όψεις της ευρωπαϊκής πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ (2010-2019)

Έτος/Κατηγορία ευρωπαϊκής	2010	2014	2019
------------------------------	------	------	------

¹⁶ Βλ φύλλο 4 excel. Τα ισοζύγια έχουν υπολογιστεί από τον συντάκτη κατά τον πάγιο στην MARPOR 2024a τρόπο, δηλ (δεξιές-αριστερές) πολιτικές

πολιτικής			
Θέση επί της ΕΕ (0-10)	2,181	3,444	5
Βαρύτητα της ΕΕ(0-10)	8,18	6,33	6,67
Ενιαία Αγορά (1-7)	2,64	3,67	4,89
Έλεγχος προϋπολογισμών (1-7)		1,63	2,78
Πολιτικές συνοχής (1-7)	5,25	5,11	6,22
Κοινή εξωτερική πολιτική (1-7)	3,09	4	4,89

Σημείωση: δεδομένα από Seth et. al. (2022)

Παρατηρούμε την αλλαγή της γενικής θέσης του ΣΥΡΙΖΑ προς το λιγότερο ευρωσκεπτικιστικό, εκκινώντας από μια τιμή κοντά στην απόρριψη της και καταλήγοντας στο 5 που αντιστοιχεί στην υποστήριξη στην ΕΕ καθώς είναι εμφανώς άνω του μέσου (3,5) ενώ, ταυτόχρονα, υπάρχει και μια πτώση της αποδιδόμενης σημασίας (salience) στην ΕΕ υπέρ, ενδεχομένως, μιας ρητορικής που απέδιδε σημασία στην εγχώρια κομματική αντιπαράθεση ή/και τα «εγχώρια συμφέροντα». Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστήριζε σταθερά τις πολιτικές συνοχής της ΕΕ, κάτι λογικό για ένα κόμμα χώρας του υπερχρεωμένου νότου, ενώ εκκίνησε από θέσεις ήπια κατά της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής για να καταλήξει σε θέσεις ήπια υπέρ της. Σε ότι έχει να κάνει με τον έλεγχο των προϋπολογισμών, ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν ισχυρά αντίθετος, με τάση εξομάλυνσης της έντασης της αντίθεσης του. Η δεύτερη είναι αναμενόμενη λόγω της αλλαγής της κομματικής του τάξης και των πολλαπλών πιέσεων με τις οποίες συνοδεύτηκε ενώ η πρώτη είναι αναμενόμενη για ένα, ακόμα τότε, ευρωσκεπτικιστικό κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς μιας χώρας του υπερχρεωμένου ευρωπαϊκού Νότου. Σε ότι έχει να κάνει με την Κοινή Αγορά της ΕΕ οι θέσεις, σχετικά, ήπιας αντίθεσης του ΣΥΡΙΖΑ προς αυτήν αντικαταστάθηκαν από θέσεις, σχετικά, ήπιας υποστήριξης της. Παρατηρούμε, τέλος, πως η Chapel Hill Expert Survey δεν εντοπίζει την ευρωσκεπτικιστική στροφή κατά το πρώτο χρονικό

διάστημα της εξεταζόμενης περιόδου, όπως η MARPOR, λόγω και των διαφορών στην περιοδικότητα των δυο ερευνών και βάσεων δεδομένων που δεν της επέτρεψε μια αναλυτικότερη εξέταση της εξέλιξης των θέσεων του ΣΥΡΙΖΑ το 2012.

Η εξέλιξη των δημογραφικών και κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών της εκλογικής βάσης του ΣΥΡΙΖΑ

Ένα κόμμα της Αριστεράς έχει μεγάλη σημασία να διατηρεί τις κοινωνικές του αναφορές, τις προνομιακές του εκπροσωπήσεις και την επιρροή του στα «κοινωνικά του προπύργια» (Μοσχονάς, 1994, σ. 185) με αυτό να είναι «ένα από τα μεγάλα μαθήματα της εκλογικής κοινωνιολογίας» (Μοσχονάς, 1994, σ. 184-185). Θα παραθέσουμε σχετικά στοιχεία από τα exit poll¹⁷ των Alco, MARC, Metron Analysis, MRB/Rass, Opinion-GPO για το 2009, Alco, Marc, Metron Analysis, MRB, Opinion για το 2012 και το 2014, Alco, GPO, Marc, Metron Analysis, MRB για το 2015I, Alco, GPO- Opinion IPSOS για το 2015Σ, Alco, Marc, Metron Analysis, MRB για το 2019 και Alco, GPO, Marc, Metron Analysis, MRB για το 2023 (όπως αναφέρονται στα Σταθόπουλος, 2014, 2017. Κουστένης, 2019, 2020, 2023. Ελευθερίου, 2024). Στον πίνακα 3.4 παρατίθενται τα δεδομένα ανά φύλο.

Πίνακας 3.4. Αντιπροσώπευση φύλλου

Εκλογές/Φύλο	2009	2012 M	2012 I	2014	2015 I	2015 Σ	2019Ευ ρ	2019 I	2023 M	2023 I
A	3,9	15,6	25,8	26	35	32	23	28	18	15
Γ	5,4	18,3	28,4	28	38	40	25	36	22	21
Ε.Π	4,6	16,79	26,89	26,56	36,34	35,46	23,75	31,53	20,07	17,83

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020, 2023), Ελευθερίου (2024)

Στον πίνακα 3.5 παρατίθενται τα δεδομένα ανά ηλικιακή ομάδα.

Πίνακας 3.5. Αντιπροσώπευση ανά ηλικιακή ομάδα

Εκλογές/Ηλικιακή κατηγορία	2009	2012 M	201 I	201 4	201 5I	2015 Σ	2019Ευ ρ	201 9I	2023 M	202 3I
----------------------------	------	--------	-------	-------	--------	--------	----------	--------	--------	--------

¹⁷ Δεν κατέστη εφικτή η πρόσβαση σε ομοιόμορφα για όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις και για όλες τις κοινωνικές κατηγορίες αποτελέσματα των exit poll οπότε επιλέχτηκε η δευτερογενής αναφορά

18-24	6,3	17,8	29,6	25	35	42	24	38	22,5	19,2
25-34	5	17,6	30,3	26	34	33	21	36	21	27,6
35-44	5,6	17,9	32,6	26	35	36	21	27	21,5	16,5
45-54	5,8	22,9	31,8	32	43	37	23	32	17,5	16,5
55-64	3,7	16,5	24,2	31	41	38	26	25	19	18
65+	1,8	8,4	12,3	21	30	30	26	26	20	18
Εθνικό ποσοστό	4,6	16,79	26,89	26,56	36,34	35,46	23,75	31,53	20,07	17,83

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024)

Στον πίνακα 3.6 παρατίθενται τα δεδομένα ανά μορφωτικό επίπεδο.

Πίνακας 3.6. Αντιπροσώπευση ανά μορφωτικό επίπεδο (2009-2019)

Εκλογές/Μορφωτικό επίπεδο	2009	2012 Μ	2012 Ι	2013 Ι	2013 Ι	2013 Σ	2019Ε υρ	2019 Ι	2023 Μ	2023 Ι
Κατώτερη	1,2	10,5	21,6	25	35	38	31	34		
Μέση	4	17,7	28,3	28	38	32	24	32		
Ανώτερη	8,4	19	28,1	28	35	32	21	30		
Εθνικό Ποσοστό	4,6	16,79	26,89	26,56	36,34	35,46	23,75	31,53		

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024)

Στον πίνακα 3.7 παρατίθενται τα δεδομένα ανά απασχόληση.

Πίνακας 3.7. Αντιπροσώπευση ανά απασχόληση

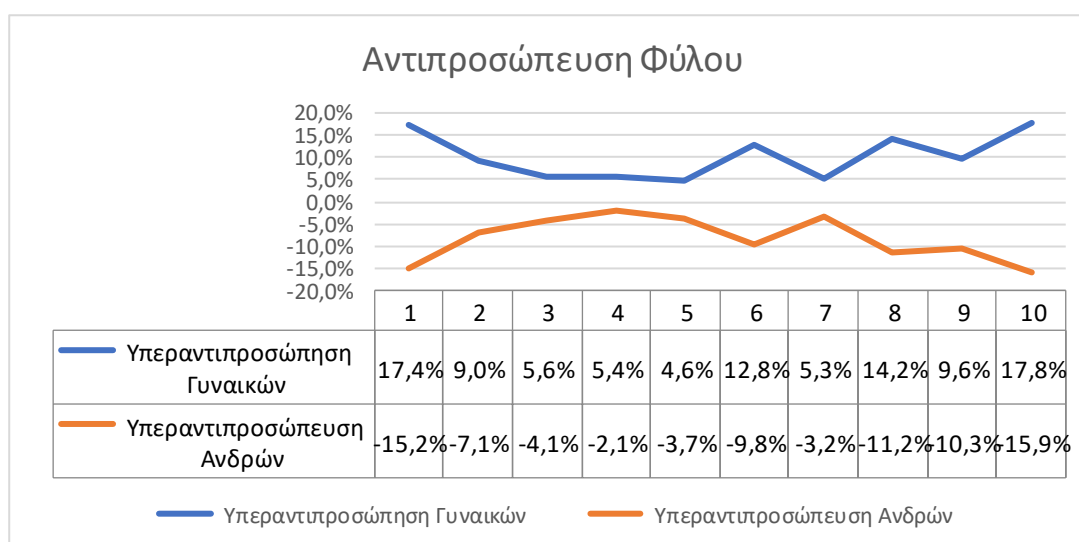
Εκλογές/Απασχόλησης	2009	2012 Μ	2012 Ι	2013 Ι	2013 Ι	2013 Σ	2019Ε υρ	2019 Ι	2023 Μ	2023 Ι
Αγρότες	1,8	5,7	21,3	18	29	34	18	26	10	13,6
ελ. επαγγ.	5,3	18,2	29,9	29	33	28	20	27	13,5	16
ΔΥ		22,5	30	30	38	37	26	37	23,5	21,5
ΙΥ		19,3	32,2	29	39	37	21	30	23	16,8
Χμ ΔΥ	2,7									
υμ ΔΥ	10									
χμ ΙΥ	4,7									

υμ ΙΥ	7,9									
Άνεργοι	5,6	22,4	35,3	30	43	43	29	42	20	19,4
Φοιτητές	8,8	20	31,6	28	33	38	22	39	25,5	17,9
Νοικοκυρές	1,7	14,4	24,2	25	32	39	27	32	18,5	19,5
Συνταξιούχοι	2,3	10,5	15,9	24	33	34	27	28	20,5	18,1
εθνικό ποσοστό	4,6	16,79	26,8	26,5	36,3	35,4	23,75	31,5	20,07	17,8
			9	6	4	6		3		

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024)

Στο γράφημα 3.7 παρουσιάζεται¹⁸ η αντιπροσώπευση φύλου

Γράφημα 3.7. Αντιπροσώπευση φύλου

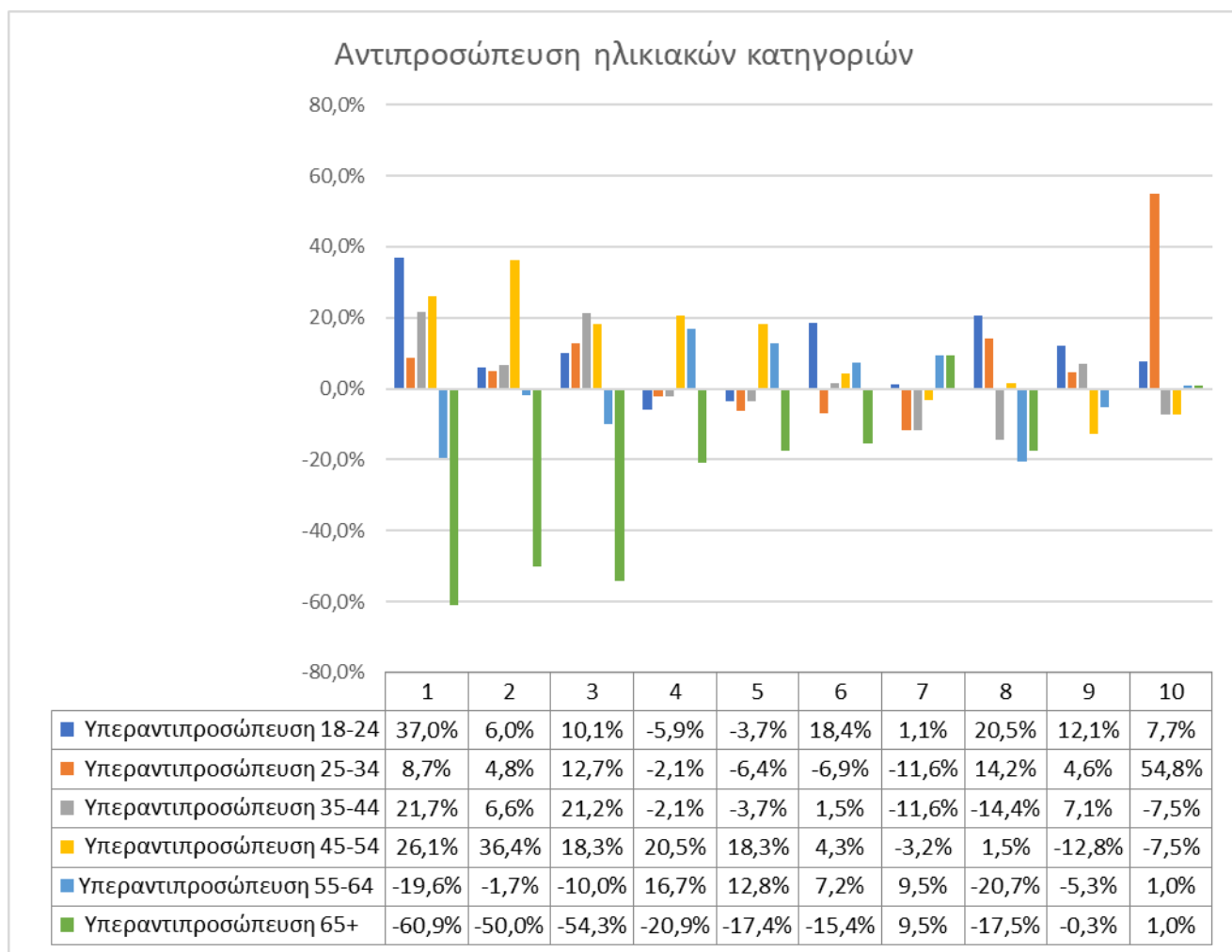
Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, Σταθόπουλος (2014 2017), Κουστένης (2019, 2020, 2023), Ελευθερίου (2024), επεξεργασία του συντάκτη. Τα 2 και 3, 5 και 6, 7, 8, 9 και 10 αντιστοιχούν στις αναμετρήσεις των 2012, 2015, 2019 και 2023 αντίστοιχα ενώ τα 1 και 4 σε εκείνες των 2009 και 2014.

Παρατηρούμε πως η υπεραντιπροσώπευση των γυναικών είναι ένα πάγιο χαρακτηριστικό του εκλογικού σώματος του ΣΥΡΙΖΑ που απέκτησε την μέγιστη τιμή της (σχεδόν 50%) στις Ευρωεκλογές του 2019. Η υποαντιπροσώπευση των ανδρών είναι πάγια αν και σχεδόν μηδενίστηκε στις Ευρωεκλογές του 2014 για να φτάσει στα αρχικά της επίπεδα στις Εκλογές του Ιουνίου 2023.

Στο γράφημα 3.8 παρουσιάζεται¹⁹ η αντιπροσώπευση των ηλικιακών κατηγοριών.

¹⁸ Βλ φύλο 6 του excel

Γράφημα 3.8. Αντιπροσώπευση ανά ηλικιακή κατηγορία

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024), επεξεργασία του συντάκτη. Τα 2 και 3, 5 και 6, 7 και 8, 9 και 10 αντιστοιχούν στις αναμετρήσεις των 2012, 2015, 2019 και 2023 αντίστοιχα ενώ τα 1 και 4 σε εκείνες των 2009 και 2014.

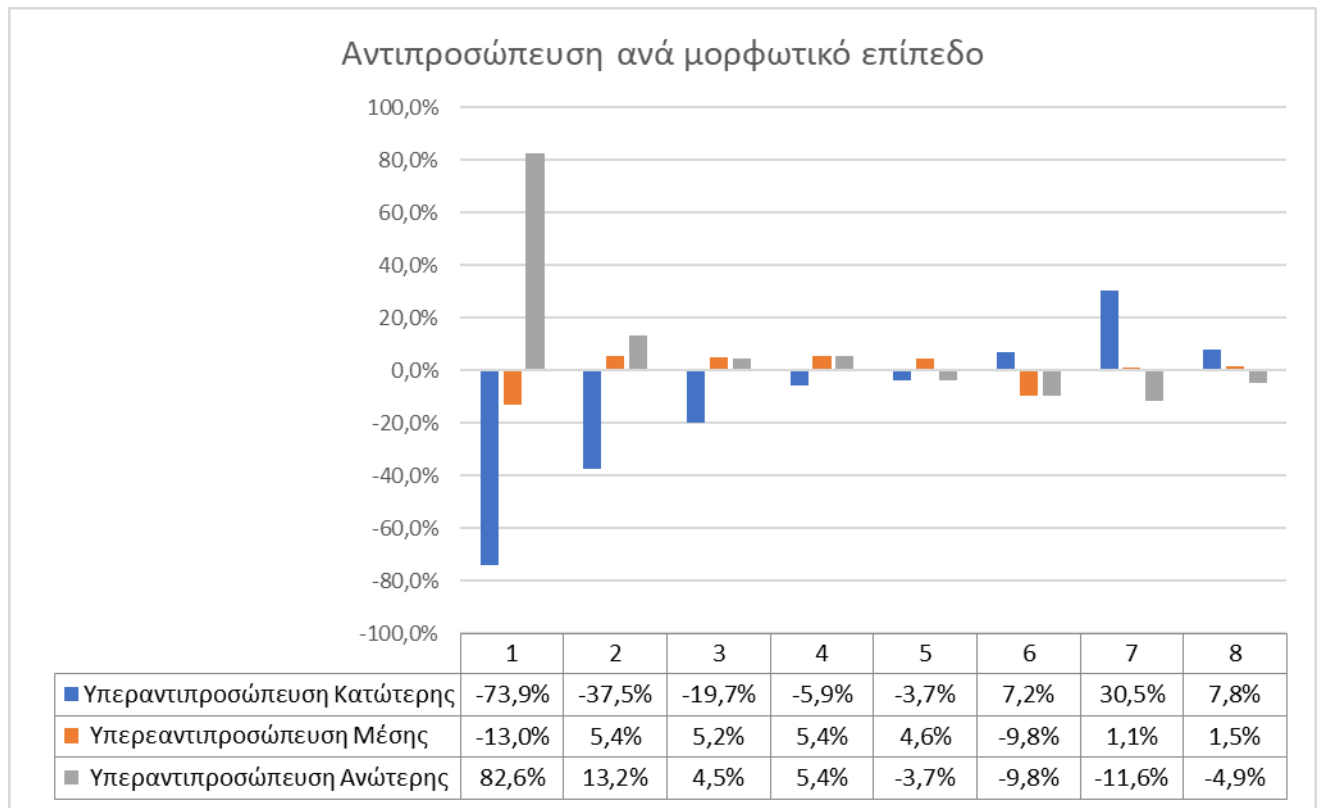
Παρατηρούμε την υποαντιπροσώπευση των 65+ που βαίνει μειούμενη μέχρι τον μηδενισμό της το 2023! ενώ η υπεραντιπροσώπευση των 18-24 επίσης βαίνει μειούμενη και σχεδόν μηδενίζεται το 2023!. Μειούμενη, και μάλιστα μέχρι την αντιστροφή της σε υποαντιπροσώπευση, βαίνει η αρχική υπεραντιπροσώπευση των 45-54.

Στο γράφημα 3.9 παρουσιάζεται²⁰ η αντιπροσώπευση ανά μορφωτικό επίπεδο.

Γράφημα 3.9. Αντιπροσώπευση ανά μορφωτικό επίπεδο (2009-2019)

¹⁹ Ο.π.

²⁰ Ο.π.

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024), επεξεργασία του συντάκτη. Τα 2 και 3, 5 και 6, 7 και 8, αντιστοιχούν στις αναμετρήσεις των 2012, 2015, και 2019 αντίστοιχα ενώ τα 1 και 4 σε εκείνες των 2009 και 2014.

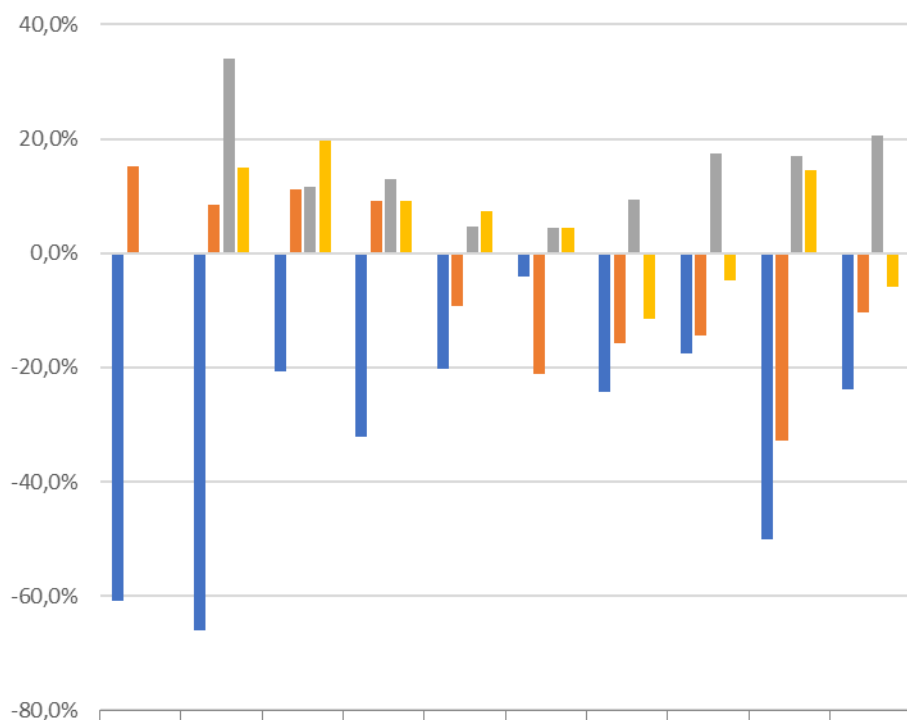
Παρατηρούμε πως η αρχική πολύ μεγάλη υποαντιπροσώπευση του κατώτερου μορφωτικού επιπέδου εξομαλύνεται και αντιστρέφεται (στις ευρωεκλογές του 2019) ενώ αντίστροφη είναι η πορεία για την αρχικά πολύ μεγάλη (της τάξης του 80%) υπεραντιπροσώπευση του ανώτερου μορφωτικού επιπέδου. Η δε αντιπροσώπευση του μέσου μορφωτικού επιπέδου είναι ισορροπημένη καθόλη την διάρκεια.

Στο γράφημα 3.10 παρουσιάζεται²¹ η αντιπροσώπευση των αγροτών, των ελευθέρων επαγγελματιών, των ΔΥ και των ΙΥ ενώ ο μισθολογικός διαχωρισμός των Υπαλλήλων για το 2009 (Σταθόπουλος, 2009) έκανε ανέφικτη την συμπερίληψη τους.

Γράφημα 3.10. Αντιπροσώπευση αγροτών, ελευθέρων επαγγελματιών ΔΥ και ΙΥ

²¹ Ο.π

Αντιπροσώπευση Αγροτών, Ελευθερων Επαγγελματιών, ΔΥ, ΙΥ
 Πηγή: Σταθόπουλος (2009, 2014), Κουστένης (2019, 2020),
 Ελευθερίου (2024)

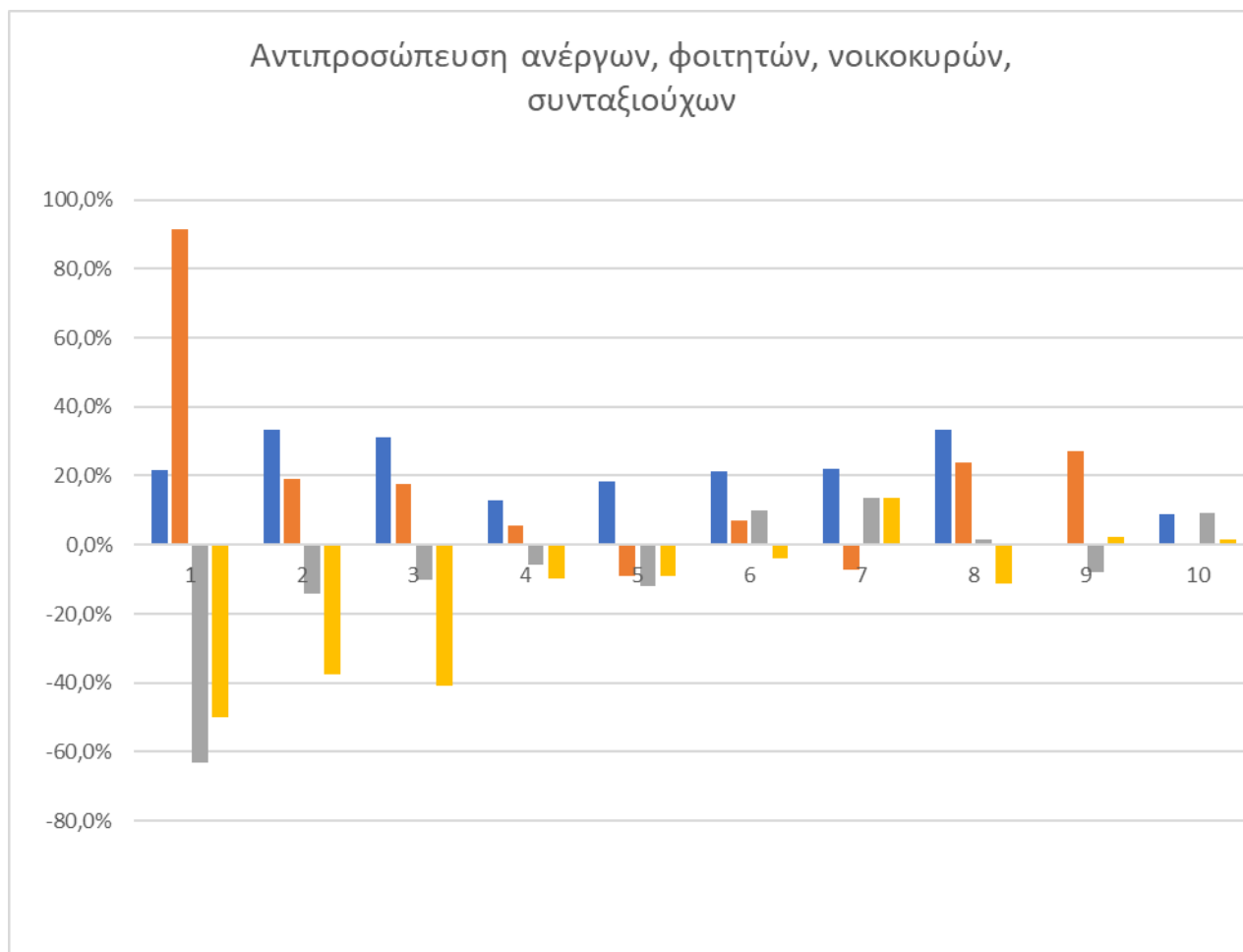
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
■ Υπεραντιπροσώπευση Αγροτών	-60,9%	-66,1%	-20,8%	-32,2%	-20,2%	-4,1%	-24,2%	-17,5%	-50,2%	-23,7%
■ Υπεραντιπροσώπευση Ελευθέρων Επαγγελματιών	15,2%	8,4%	11,2%	9,2%	-9,2%	-21,0%	-15,8%	-14,4%	-32,7%	-10,3%
■ Υπεραντιπροσώπευση Δημοσίων Υπαλλήλων		34,0%	11,6%	13,0%	4,6%	4,3%	9,5%	17,3%	17,1%	20,6%
■ Υπεραντιπροσώπευση Ιδιωτικών Υπαλλήλων		14,9%	19,7%	9,2%	7,3%	4,3%	-11,6%	-4,9%	14,6%	-5,8%

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024), επεξεργασία του συντάκτη. Τα 2 και 3, 5 και 6, 7 και 8, 9 και 10 αντιστοιχούν στις αναμετρήσεις των 2012, 2015, 2019 και 2023 αντίστοιχα ενώ τα 1 και 4 σε εκείνες των 2009 και 2014.

Η αρχική υποαντιπροσώπευση των αγροτών μειώνεται με εξαίρεση τις εκλογές του Μαΐου 2023. Η αρχική υπεραντιπροσώπευση των ελευθέρων επαγγελματιών γίνεται υποαντιπροσώπευση στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 και κινείται ως τέτοια έκτοτε. Η αρχική υπεραντιπροσώπευση των δημοσίων υπαλλήλων μειώνεται χωρίς ποτέ να μηδενιστεί ενώ η αρχική υπεραντιπροσώπευση των ιδιωτικών υπαλλήλων σχεδόν μηδενίζεται τον Σεπτέμβριο του 2015 και παλινδρομεί μεταξύ υπεραντιπροσώπευσης και υποαντιπροσώπευσης έκτοτε.

Στο γράφημα 3.11 παρουσιάζεται²² η αντιπροσώπευση των ανέργων, των φοιτητών, των νοικοκυρών και των συνταξιούχων

Γράφημα 3.11. Αντιπροσώπευση ανέργων, φοιτητών, νοικοκυρών και συνταξιούχων

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών και Σταθόπουλος (2014, 2017), Κουστένης (2019, 2020), Ελευθερίου (2024), επεξεργασία του συντάκτη. Τα 2 και 3, 5 και 6, 7 και 8, 9 και 10 αντιστοιχούν στις αναμετρήσεις των 2012, 2015, 2019 και 2023 αντίστοιχα ενώ τα 1 και 4 σε εκείνες των 2009 και 2014.

Ο ΣΥΡΙΖΑ εκκινεί από έντονης υπεραντιπροσώπευσης των φοιτητών και υποαντιπροσώπευσης των νοικοκυρών και των συνταξιούχων, τάσεις που όλες εξομαλύνονται και, ενίοτε, αντιστρέφονται. Η υπεραντιπροσώπευση των ανέργων είναι πάγια αν και βαίνει μειούμενη.

²² Ο.π

Συμπεράσματα

Ο ΣΥΡΙΖΑ, ένα μικρό κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς με προτεραιότητα του την προώθηση πολιτικών (policy seeking), βρέθηκε στην θέση του κόμματος κυβερνητικής κλίσης σε μια συγκυρία που η χωροχρονική σύμπτωση της όξυνσης της οικονομικής κρίσης, της ειδικής της μορφής στην Ελλάδα μέσα από τα Μνημόνια λιτότητας και ενίσχυσης της Οικονομίας της Αγοράς, των μεγάλων κύκλων κοινωνικών αγώνων που την συνόδεψαν όπως και της κρίσης του κομματικού συστήματος, διευκόλυνε μια τέτοια εξέλιξη. Στην ίδια κατεύθυνση συνέτειναν και διαστάσεις όπως η κινηματική του δράση και η κυβερνητική του διαθεσιμότητα, άλλωστε. Η σημασία των διπλών εκλογών του 2012 στην διαδικασία αυτή, δύσκολα μπορεί να υπερτιμηθεί καθώς συνιστούν τον ιδεότυπο των «εκλογών ρήξης» που είναι και το πλέον προφανές σκέλος της θεωρίας των «κρίσιμων εκλογών». Τότε εγκαινιάστηκε ο νέος, ισχνότερος δικομματισμός ΝΔ-ΣΥΡΙΖΑ. Η νέα αυτή εποχή του κομματικού συστήματος χαρακτηρίστηκε από την συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, μια κίνηση κάπου μεταξύ πολιτικού κυνισμού και ρεαλισμού. Το νέο κομματικό σύστημα ήταν της μορφής του ατελούς δικομματισμού λόγω της ισχνότητας των ΑΝΕΛ. Οι εκλογές του 2019 έδειξαν να θεσμοθετούν τον ρόλο του ΣΥΡΙΖΑ εντός της νέας μορφής του κομματικού ανταγωνισμού ως ενός δυνητικά κυβερνητικού κόμματος παρά το πολύ κακό αποτέλεσμα του στις Ευρωεκλογές που είχαν μόλις προηγηθεί σε μια χρονική στιγμή θεωρητικά ευνοϊκή για τον ΣΥΡΙΖΑ δηλ κοντά στο τέλος της τετραετίας. Σημαντική ποιοτική όψη των εξελίξεων στάθηκε η σχετικά αριστερόστροφη φύση της εκλογικής βάσης του ΣΥΡΙΖΑ που όμως ήρθε αντιμέτωπη με την κεντρομόλο, πασοκογενή, πολιτική στρατηγική και ρητορική του κόμματος μετά το 2019. Σε αυτή την όψη καθώς και στην επιβεβαίωση και ενίσχυση του με πολιτισμικές όψεις, του περί τον ΣΥΡΙΖΑ διάχυτου αρνητισμού (του περίφημου «αντιΣΥΡΙΖΑ ρεύματος»), πρέπει να αναζητήσουμε τις αιτίες της νέας, σε βάρος του ΣΥΡΙΖΑ αυτή τη φορά, αποευθυγράμμισης του εκλογικού σώματος στις διπλές εκλογές του 2023. Σε αυτές τις εκλογές, ενώ οι τάσεις της προηγούμενης επανευθυγράμμισης έδωσαν στο κόμμα την δεύτερη ευκαιρία των βουλευτικών εκλογών του 2019, οι αντίρροπες τάσεις που αναφέραμε αποσταθεροποιούσαν το κομματικό σύστημα προς την

αντίθετη κατεύθυνση. Η ευνοϊκή οικονομική συγκυρία μετά το 2019, από την άλλη, απέτέλεσε μεσοπρόθεσμο παράγοντα αλλαγής του κομματικού συστήματος κατά του ΣΥΡΙΖΑ και υπέρ της ΝΔ. Οι εκλογές αυτές έδειχναν να αφήνουν τον ΣΥΡΙΖΑ σε μια συνθήκη απώλειας του καθεστώτος του κόμματος κυβερνητικής κλίσης σε ένα κομματικό σύστημα με χαρακτηριστικά που προσιδίαζαν στο σύστημα του κυρίαρχου κόμματος ή/και στο σύστημα του επικυρίαρχου κόμματος με μια βασική τους διαφορά να είναι το αν η ΝΔ, εν προκειμένω, θα εξακολουθούσε να είναι σε μονοκομματικές κυβερνήσεις ή αν θα χρειαζόνταν να αναζητήσει όχι ιδιαίτερα επιδραστικούς και εκλογικά εύρωστους, κυβερνητικούς εταίρους.

Σε ότι έχει να κάνει με τον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, επισημάναμε την παράδοξη τοποθέτηση του στο κεντροδεξιό φάσμα για το 2009 λόγω και της θεώρησης των αναφορών στην «κομματική αρμοδιότητα» ως «δεξιές» ασχέτως των περιεχομένων πολιτικής. Η πορεία απόκτησης της θέσης του κόμματος κυβερνητικής κλίσης σημαδεύτηκε από μια αρχική στροφή επί το ευρωσκεπτικιστικότερο που ακολουθήθηκε από μια φιλοευρωπαϊκή στροφή. Ο ΣΥΡΙΖΑ επίσης γρήγορα υιοθέτησε φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές από κοινού όμως με την αύξηση και της στήριξης στο κοινωνικό κράτος σε μια κατεύθυνση, δηλ, που συχνά αποκαλείται «σοσιαλφιλελεύθερη» και όχι αμιγώς νεοφιλελεύθερη. Για την διάσταση προοδευτισμού-συντηρητισμού, τέλος, διαπιστώσαμε την σταθερότητα του ΣΥΡΙΖΑ λίγο κάτω του μέσου της κλίμακας και πως η συγκυβέρνηση του με τους συντηρητικούς ΑΝΕΛ δεν επηρέασε την θέση αυτή προς πλέον συντηρητικές θέσεις.

Σε ότι έχει να κάνει με τις εκλογικές εκπροσωπήσεις του ΣΥΡΙΖΑ, η υπεραντιπροσώπευση των γυναικών είναι πάγια για όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα. Από την άποψη της αντιπροσώπευσης των ηλικιακών κατηγοριών ξεχωρίζουν οι τάσεις εξομάλυνσης της υποαντιπροσώπευσης των 65+ και της υπεραντιπροσώπευσης των 18-24. Από την άλλη παρατηρούμε πως η υποαντιπροσώπευση του κατώτερου μορφωτικού επιπέδου και η υπεραντιπροσώπευση του ανώτερου μορφωτικού επιπέδου εξομαλύνονται έως και του βαθμού της μερικής αντιστροφής τους. Από την άποψη της απασχόλησης, τέλος, σημειώνουμε την εξομάλυνση και αντιστροφή της υπεραντιπροσώπευσης

των ελευθέρων επαγγελματιών και την εξομάλυνση της υποαντιπροσώπευσης των αγροτών, της υποαντιπροσώπευσης των νοικοκυρών, της υποαντιπροσώπευσης των συνταξιούχων, της υπεραντιπροσώπευσης των ανέργων και της υπεραντιπροσώπευσης των φοιτητών. Η Υπόθεση Εργασίας για την τάση εξομάλυνσης των εκλογικών εκπροσωπήσεων του ΣΥΡΙΖΑ επιβεβαιώνεται για αρκετές κοινωνικές και δημογραφικές υπερεκπροσωπήσεις όπως και για την ύπαρξη κάποιων εστιών τους, όπως οι μορφωμένοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες, στους οποίους σημειώθηκε ή έτεινε να σημειωθεί αντιστροφή και μετάβαση από καθεστώς υπερεκπροσώπησης σε καθεστώς υποεκπροσώπησης. Σε ότι έχει να κάνει με την αντιπροσώπευση φύλλου η υπόθεση εργασίας διαψεύδεται ως προς την εξομάλυνση, προφανώς δε και προς την αντιστροφή, της υπεραντιπροσώπευσης των γυναικών αν και παροδικά τα επίπεδα αντιπροσώπευσης των φύλων συνέκλιναν μέχρι να καταλήξουν εκ νέου στα αρχικά τους επίπεδα.

Ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμεινε κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε ότι έχει να κάνει με το επίσημο Πρόγραμμα του και τις αλλαγές σε αυτό που συνοψίσαμε. Σχολιάσαμε, όμως, την πολύ μεγάλη του στροφή από την άποψη της κυβερνητικής του πολιτικής σύμφωνα με την οποία ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν ένα κόμμα που έτεινε στο Κέντρο παρά το ότι η εκλογική του βάση παρέμενε σχετικά αριστερόστροφη το 2019. Σε κάθε περίπτωση η εφαρμοσμένη του πολιτική πόρρω απέχει από το κλασικό αριστερό πρόγραμμα είτε στην αντικαπιταλιστική, πρώιμα σοσιαλδημοκρατική ή κομμουνιστική είτε την ύστερη σοσιαλδημοκρατική-αναδιανεμητική εκδοχή (Moschonas, 2018). Η μεταστροφή του επί το φιλοευρωπαϊκό έγινε αντιληπτή τόσο προγραμματικά όσο και από την άποψη της εφαρμοσμένης πολιτικής. Σε ότι έχει να κάνει με τον λαϊκισμό, έγινε αντιληπτό πως μπορεί να του αποδοθεί ένας τέτοιος χαρακτηρισμός από την άποψη της δημαγωγίας, της εισαγωγής καταστατικών αλλαγών σε κατεύθυνση έντασης του αρχηγισμού και του ύφους που σταδιακά απέκτησε χαρακτηριστικά επιδίωξης της μαζικής πολιτισμικής συνάφειας με τους «απλούς ανθρώπους». Από την άλλη καταλήξαμε πως, σύμφωνα με την προσέγγιση του «αριστερού λαϊκισμού», για την οποία καταθέσαμε κάποιες μαρξιστικής προέλευσης ενστάσεις, ο ΣΥΡΙΖΑ της περιόδου της ανόδου του δεν μπορεί να χαρακτηριστεί λαϊκίστικος καθώς

διατηρούσε, και ενίοτε αύξανε, τις μαρξιστικές κοινωνιολογικές και οικονομικές αναφορές αντί των πιο διαταξικών ρητορικών εγκλήσεων στον «λαό» που ο «αριστερός λαϊκισμός» συνεπάγεται. Η ρήξη του ΣΥΡΙΖΑ με την λογοκεντρική κατασκευή ενός αγωνιζόμενου λαού αποτρέπει την κατάταξη του στον «αριστερό λαϊκισμό» και κατά την κυβερνητική του θητεία.

Επίμετρο

Σε ότι προηγήθηκε η αποτίμηση των υπέρ και κατά του ΣΥΡΙΖΑ κόμβων της μεταβολής της εκλογικής συμπεριφοράς και του κομματικού συστήματος καθώς και της τοποθέτησης του εντός των διαιρετικών τομών Αριστεράς-Δεξιάς, Λαϊκισμού-Αντιλαϊκισμού και Ευρωπαϊσμού-Ευρωσκεπτικισμού έγινε κυρίως μέσω της μελέτης των μεταβολών του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ και κάποιων γενικών αναφορών στην πολιτική που εφάρμοσε ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση. Εκκρεμούν όμως άλλες κρίσιμες όψεις ως πρώτη προτεινόμενη εντός αυτής της μελέτης κατεύθυνση περαιτέρω έρευνας. Ποιες ήταν οι μεταβολές της ιδεολογικοπολιτικής στάσης των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ ; Πως υποδέχτηκε κάθε φορά την αυξημένη εκλογική ζήτηση ; Ποια ήταν ακριβώς η οργανωτική του πολιτική πέραν της καθιέρωσης της καθολικής εκλογής του Προέδρου και της ΚΕ ; Πως ακριβώς εξελίχτηκε η εκλογική γεωγραφία του ΣΥΡΙΖΑ και πως αυτή αποτυπώνει την διαπλοκή της διαιρετικής τομής Αριστεράς-Δεξιάς με εκείνη της Αντιδεξιάς-Δεξιάς ; Πόσο αλλάζει ο πρακτικός, καθημερινός και προεκλογικός πολιτικός του λόγος ; Ποια ήταν η διαπλοκή του λαϊκίστικου και του πασοκικής υφής αντιδεξιού πολιτικού λόγου ? Σε ποια συγκεκριμένα κινήματα, πότε και πως, διέθεσε ο ΣΥΡΙΖΑ ανθρώπινους, υλικούς και συμβολικούς πόρους ?

Ο προβληματισμός²³ για τις ενδείξεις αναλογικότητας του εκλογικού συστήματος μέσω του λόγου του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του εντάσσεται σε έναν γενικότερο προβληματισμό για την συσχέτιση της εκλογικής συμπεριφοράς και των μορφών του κομματικού

²³ Βλ Υπόμνημα

συστήματος με τα εκλογικά συστήματα. Στην περίοδο που εξετάσαμε η χώρα μας είχε ως εκλογικό της σύστημα την απλή αναλογική για τις 250 έδρες για τα κόμματα που υπερβαίνουν το 3% με bonus 50 εδρών στο πρώτο κόμμα, την κατάργηση του bonus στο προηγούμενο σύστημα και την απλή αναλογική για τα κόμματα άνω του 3% αν το πρώτο κόμμα δεν συγκεντρώσει το 25% με bonus 20 εδρών υπέρ του πρώτου κόμματος σε αυτό το ποσοστό το οποίο να βαίνει αυξανόμενο κατά μια έδρα για κάθε επιπλέον 0,5% για το πρώτο κόμμα έως το μέγιστο των 50 εδρών για ποσοστό 40 %. Για τις Ευρωεκλογές ίσχυε ένα σύστημα αντίστοιχο της απλής αναλογικής με όριο το 3%. Ποια είναι η θεωρία πίσω από τα εκλογικά συστήματα και το πως επηρεάζουν την εκλογική συμπεριφορά και το κομματικό σύστημα ? Ποιες θεωρίες της αντιπροσώπευσης και ποια έννοια της λαϊκής κυριαρχίας πληρούνται σε κάθε μορφή του εκλογικού συστήματος ? Είναι μια συμμαχική κυβέρνηση, την οποία ως τέτοια δεν ψήφισε κανείς, αντιπροσωπευτικότερη μιας συμπαγούς προγραμματικά μειοψηφικής και σχετικά πλειοψηφικής μονοκομματικής κυβέρνησης ? Ποιο είναι το εκλογικά συμφέρον εκλογικό σύστημα για τα μικρά, policy seeking κόμματα της ριζοσπαστικής αριστεράς και ποιο για τα σχετικά κόμματα που προκρίνουν την κατάκτηση αξιωμάτων (office seeking) ή/και την μεγιστοποίηση της ψήφου (vote seeking) ; Πως τα κόμματα του καρτέλ διαμορφώνουν τους όρους του εκλογικού ανταγωνισμού, μέσω των εκλογικών συστημάτων, έναντι των υπολοίπων ; Πως εκφράστηκαν όλα αυτά στην χώρα μας ? Αυτή είναι η δεύτερη προτεινόμενη για περαιτέρω έρευνα, στα πλαίσια της μελέτης αυτής, κατεύθυνση.

Ακολουθώντας τον προβληματισμό των Artelaris, Katsinis και Tsirbas (2024), για την τάση της εκλογικής ανάλυσης να εστιάζει στην μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς όσων συμμετέχουν, υποτιμώντας έτσι τις συγκυριακές, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, ενδείξεις για την αντιπροσωπευτικότητα του κομματικού συστήματος, όπως απορρέουν από τα ποσοστά συμμετοχής στις εκλογικές διαδικασίες, ορίζουμε την τρίτη προτεινόμενη εδώ κατεύθυνση για περαιτέρω έρευνα. Για την σχέση της μελέτης περιπτώσεως μας με την αποχή η εξαγωγή συμπερασμάτων ήταν ανέφικτη χωρίς να εντάξουμε στον προβληματισμό τις συσπειρώσεις των κομμάτων, τις μετακινήσεις μεταξύ των κομμάτων και

στοιχεία για την εξέλιξη της εκλογικής γεωγραφίας καθώς χωρίς αυτές τις διαστάσεις θα υποθέταμε πως οι ψηφοφόροι είτε ψηφίζουν σταθερά το ίδιο κόμμα είτε απέχουν. Λόγω έλλειψης χώρου για μια σε βάθος διαπραγμάτευση αυτών των διαστάσεων, η αποχή και η μελέτη της ειδικότερα για τον ΣΥΡΙΖΑ, συνιστούν την τρίτη προτεινόμενη για περαιτέρω έρευνα κατεύθυνση στα πλαίσια αυτής της μελέτης.

Electoral Dealignment and Realignment, Party Change and Political Cleavages: The case of SYRIZA (2009-2023)

Evangelos, S. Zacharias

Abstract

The matter of concern in this case study essay is SYRIZA, a radical left party in Greece that played a huge part in the voting behaviour and party system changes during the economic, environmental, refugee, energy and public health crises of the 2009-2023 era. Syriza was the, somewhat temporary, beneficiary of the aforementioned changes. It was all about the electoral dealignment that takes place during rapid and massive changes of the voting behavior patterns that shape a, however stable, new form of the party system. The way SYRIZA, a radical left policy seeking party, gained and the lost the status of a party hoping to form the government, as the main non-Right political actor, during this process, was also approached. Its initial electoral gains were explained through SYRIZA declaring its will to govern, the collapse of the social democratic PASOK and SYRIZA's support towards the anti-austerity struggles in a non-sectarian way. The subsequent electoral losses were explained through SYRIZA not meeting its anti-austerity promises and its populist, leaning to the political Center, post-2019 political strategy. The positive economic juncture of the 2019-2023 period was also considered crucial for the new electoral dealignment, this time against SYRIZA and in favor of the ND conservative party. It was a procedure after which SYRIZA was no longer a party hoping to form the government in the new party system structure resembling the one known as the predominant party system type. The party change patterns during SYRIZA's aforementioned electoral fluctuations were also examined as far its Program and its electoral strongholds are concerned. The political cleavages, as the long-term, often socially based, political rivalries that shape the party systems, that we suggested to be related to our case study, were Left-Right, Eurosceptism-Europeanism and Populism-Antipopulism. As a secondary literature body, we mentioned some long-term voting behavior concepts and some party and party system types. We also positively appreciated SYRIZA's role in the social struggles' uprising in the beginning of the examined period according to some concepts on the political environment's role in massive militant action. Syriza's

program was found to be generally stable as far its radical left and slightly progressive orientation are concerned although it gradually evolved in a pro-EU and economically liberal direction. Syriza's electoral shares in its electoral social strongholds were found to approach SYRIZA's national vote share with self-employed professionals turning into a social sector voting SYRIZA less than the electorate. It is a social sector that was found to be crucial for the formation of some widely spread beliefs against SYRIZA along with its incompetence, its programmatic inconsistency and the alienation of certain groups of voters due to cultural and style reasons post- 2019. Lastly, we traced populist elements in SYRIZA as far its style, its tendency towards a leadership style above the party structures and its demagoguery are concerned and less through the, challenged from a Marxist point of view, approach to populism as a discursive construction of a militant antielitist cross-class people.

Keywords: dealignment, realignment, party change, political cleavages

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

Ηλεκτρονικές πηγές

Εκλογικά αποτελέσματα από Υπουργείο Εσωτερικών: <https://ekloges.ypes.gr/>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βασιλάκη, Ρ. & Σουβλής, Γ. (2020). Πρόλογος. Στο Clemens, S.E., *Τι είναι η πολιτική κοινωνιολογία* (μτφρ. Γ. Σουβλής) (σ. 11-20). Αλεξάνδρεια.

Βερναρδάκης, Χ. & Μαυρής, Γ. (1987). Η έννοια της σχέσης εκπροσώπησης. *Θέσεις*. http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=176:category-176&catid=97&Itemid=113

Βούλγαρης, Γ., & Νικολακόπουλος, Η. (2014). Εισαγωγή: Ο εκλογικός σεισμός του 2012. Σε Γ. Βούλγαρης, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός* (σ. 9-31). Θεμέλιο.

Γεωργιάδου, Β. (2018). *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα: 1965-2018*. Καστανιώτης.

Γεωργιάδου, Β. & Καφέ, Α. (2020). *Εκλογική Συμπεριφορά*. Παπαδόπουλος.

Διαμαντόπουλος, Θ. (1989). *Κόμματα και κομματικά συστήματα: Συγκριτική προσέγγιση και θεωρία*. Εξάντας.

Ελευθερίου, Κ. (2015, Ιανουάριος 27). Η Αριστερά στους «δαιδάλους» της εξουσίας: πλευρές μιας ιστορικής εκλογικής αναμέτρησης. *Η Ναυτεμπορική*. <https://www.naftemporiki.gr/>

Ελευθερίου, Κ. (2019). Ο ΣΥΡΙΖΑ από την αντιπολίτευση στην κυβέρνηση: Οργανωτική στρατηγική στην σκιά του Συνασπισμού. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 142-173). Θεμέλιο.

Ελευθερίου, Κ. (2021). *Το πολιτικό κόμμα*. ΕΝΑ

Ελευθερίου, Κ. (2022). Ποια ριζοσπαστική αριστερά; : Συγκρίνοντας τους ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ με τους ψηφοφόρους του ΚΚΕ και του ΜΕΡΑ25 στις εκλογές του 2019. Στο Β. Αρανίτου, Β. Γεωργιάδου & Μ. Τσατσάνης (επιμ.), *Η εκλογική συμπεριφορά των Ελλήνων: Ανάμεσα στα μνημόνια και την πανδημία: Στάσεις, αντιλήψεις, στοιχίσεις και αποστοιχίσεις* (σ. 259-291). Gutenberg.

Ελευθερίου, Π. Κ. (2024α). *Κρίση, κομματικό σύστημα, Αριστερά*. ΕΝΑ.

Ελευθερίου, Κ. (2024β). Οι εθνικές εκλογές του 2023 και ο κομματικός ανταγωνισμός στην Ελλάδα: Προς ένα σύστημα κυρίαρχου κόμματος ; *Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου*, 2, 146-159.

Ελεφάντης, Α. (1991). *Στον Αστερισμό του λαϊκισμού*. Ο πολίτης.

- Λευκοφρύδη, Ζ. & Νέζη, Ρ. (2019). Ακροβατώντας ανάμεσα στην αντιπροσώπευση και την ορθή διακυβέρνηση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 76-96). Θεμέλιο.
- Κατσαμπέκης, Γ. (2019). Αριστερός λαϊκισμός στην αντιπολίτευση και στην εξουσία. Η περίπτωση ΣΥΡΙΖΑ. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 97-120). Θεμέλιο.
- Κουστένης, Π. (2014). Αποδόμηση και αναδόμηση των εκλογικών ταυτίσεων: Η Κοινωνιολογική ανίχνευση του λεκανοπεδίου. Σε Γ. Βούλγαρης, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), 2012: *Ο διπλός εκλογικός σεισμός* (σ. 83-123). Θεμέλιο.
- Κουστένης, Π. (2019). Η εκλογική αναστοίχιση 2012-2015: Από το ΠΑΣΟΚ στον ΣΥΡΙΖΑ. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 41-75). Θεμέλιο.
- Κουστένης, Π. (2020). Οι διπλές εκλογές του 2019: Η συγκρότηση του νέου δικομματισμού. Στο Π. Ιωαννίδης & Ηλ. Τσαουσάκης (επιμ.), *Οι πρώτες εκλογές μετά το μνημόνιο: Η ακτινογραφία της ψήφου* (σ. 37-48). Παπαζήσης.
- Κουστένης, Π. (2023). Διπλές εκλογές 2023: Τομές, αντιστροφές και ανατροπές. *Σύγχρονα Θέματα*, 160-161, 54-62.
- Λαμπρινού, Κ. (2019). Συνεπείς εταίροι και «νέοι Γοργοπόταμοι»: Μια (όχι και τόσο) παράδοξη συγκυβέρνηση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σελ. 331-353). Θεμέλιο.
- Μαυρής, Γ. (2009). Εκλογές 2009-ανάμεσα στο 2004 και στο 2007. *Γιάννης Μαυρής*. <https://www.mavris.gr/1318/ekloges-2009/>
- Μαυρής, Γ. (2013, Ιούλιος 2). Ποιοι είναι οι ανεξάρτητοι Έλληνες. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. <https://archive.efsyn.gr/>

- Μαυρή, Γ. (2014, Ιούνιος 1). Η ακτινογραφία της ευρώ-ψήφου. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. <https://archive.efsyn.gr/>
- Μαυρή, Γ. (2022). Ποιος φοβήθηκε τον λαό: Πολιτική και κοινωνική σημασία του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015. *Γιάννης Μαυρή*. <https://www.mavris.gr/7836/greek-referendum-2015-revised/>
- Μαυρή, Γ. (2023). Οι εκλογικές μετατοπίσεις στις βουλευτικές εκλογές της 21^{ης} Μαΐου: Η εκλογική κατάρρευση του ΣΥΡΙΖΑ σηματοδοτεί την κατάρρευση του μνημονιακού διπολισμού. *Βουλή: επι του περιστυλίου*. <https://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/periodiko/>
- Μαυρή, Γ. & Συμεωνίδης, Γ. (2012). Δημοσκοπήσεις και εκλογές 2012: Ο απολογισμός της Public Issue. *Γιάννης Μαυρή*. <https://www.mavris.gr/3300/greek-elections-2012-and-polls-2/>
- Μαυροπούλου, Τ. (2022). Οδηγίες επεξεργασίας δεδομένων από το Manifesto Project (MARPOR) [συμπληρωματικό υλικό μεταπτυχιακού σεμιναρίου «Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 60 μέχρι σήμερα»]. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Μοσχονάς, Γ. (1994). Η διαιρετική τομή Δεξιάς-Αντιδεξιάς στη Μεταπολίτευση (1974-1990): Περιεχόμενο της τομής και όψεις της στρατηγικής των κομμάτων του «αντιδεξιού υποσυστήματος». Στο Ν. Δεμερτζής (επιμ), *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα* (σ. 159-215). Οδυσσέας.
- Μοσχονάς, Γ. (1996). Η «λογική» της συγκριτικής πολιτικής ανάλυσης: Εισαγωγικό δοκίμιο. Στο Μενγ, Υ., *Συγκριτική πολιτική: Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία*. Ελλάδα (επιμ. μτφρ Π. Κυπριανός & Σ. Μπάλιας) (σ. 25-71). Παπαζήσης. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1993).
- Μοσχονάς, Γ. (2015). «Κρίσιμες εκλογές» και η ερμηνεία των εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015. *Σύγχρονα θέματα*.

<https://www.synchronathemata.gr/krisimes-ekloges-ke-i-erminia-ton-eklogon-tou-septemvriou-2015-1/>

Μοσχονάς, Γ. (2016). Διλήμματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι μεταμορφώσεις της «άλλης» Αριστεράς. Στο Α. Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.) *Συγκριτική Πολιτική: Συγκλίσεις και αποκλίσεις* (σ. 175-201). Ι. Σιδέρης.

Μοσχονάς, Γ. (2017, Μάιος 6). Πόσο λαϊκίστικος είναι ο ΣΥΡΙΖΑ ;. *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr/>

Μοσχονάς, Γ. (2019, Αύγουστος 9). ΣΥΡΙΖΑ: Ισχύς, λάθη, προοπτικές (β' μέρος). *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr/>

Μοσχονάς, Γ. & Σεριάτος, Α. (2022). Το αντί-ΣΥΡΙΖΑ ρεύμα: Συγκρότηση, κύρος και δυναμική. Στο Β. Αρανίτου, Β. Γεωργιάδου, Μ. Τσατσάνης (επιμ.), *Η Εκλογική συμπεριφορά των Ελλήνων ανάμεσα στα μνημόνια και την πανδημία: Στάσεις, αντιλήψεις, στοιχίσεις και αποστοιχίσεις*, (σελ 175-219). Gutenberg.

Μπαλαμπανίδης, Γ. (2015). *Ευρωκομμουνισμός*. Πόλις.

Μπαλαμπανίδης, Γ. (2019). Εισαγωγή. Το παράδοξο ΣΥΡΙΖΑ: Ένα κόμμα εν κινήσει. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 7-38). Θεμέλιο.

Νικολακόπουλος, Η. (2001). *Η καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. Πατάκης.

Νικολακόπουλος, Η. (2023). *Των εκλογών τα πάθη: Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20^{ου} αιώνα*. (Ειδική έκδοση για την εφημερίδα το Βήμα). Το Βήμα/Άλτερ Έγκο.

Παπανικολόπουλος, Δ. (2019). ΣΥΡΙΖΑ και κοινωνικά κινήματα: Η σχέση, ο γάμος, η διάσταση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα εν κινήσει: Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 121-141). Θεμέλιο.

Πουλαντζάς, Ν. (2008). *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός* (3^η εκδ.) (μτφρ. Γ. Κρητικός). Θεμέλιο. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1978)

- Σακελλαρόπουλος, Σ., & Σωτήρης, Π. (2004). *Αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμός: Κοινωνικοί και πολιτικοί μετασχηματισμοί στην Ελλάδα της δεκαετίας του 90*. Παπαζήσης.
- Σεφεριάδης, Ι. Σ. (2017). Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: Μια αποτύπωση. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 27(1), 7-42. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14671>
- Σεφεριάδης, Ι. Σ. (2021). *Λαϊκισμός, δημοκρατία, αριστερά: Η πρόκληση της μεθόδου*. Τόπος.
- Σεφεριάδης, Ι. Σ. (2023). *Για την πολιτική που διαμορφώνει: Εργατικό κίνημα και κράτος*. Τόπος.
- Σπουρδαλάκης, Μ., & Τάσσης, Δ. Χ. (2022). Από τον εκλογικό σεισμό στην εύθραυστη κανονικότητα. Συνέχειες και ασυνέχειες στο ελληνικό κομματικό σύστημα. Στο Β. Αρανίτου, Β. Γεωργιάδου, Μ. Τσατσάνης, (επιμ.), *Η Εκλογική συμπεριφορά των Ελλήνων: Ανάμεσα στα μνημόνια και την πανδημία: Στάσεις, αντιλήψεις, στοιχίσεις και αποστοιχίσεις* (σ. 21-58). Gutenberg.
- Σταθόπουλος, Π. (2014). Η απορύθμιση του κομματικού συστήματος. Στο Γ. Βούλγαρης, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός* (σ. 61-81). Θεμέλιο.
- Σταθόπουλος, Π. (2017). Βουλευτικές εκλογές 2009: Διαπιστώσεις και απορίες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 34, 125-140. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14488>
- Σπυροπούλου, Π. (2022). Η μεγάλη επιστροφή; Η προγραμματική εξέλιξη της ελληνικής ριζοσπαστικής αριστεράς σε συγκριτική προοπτική (1980-2015). (Διδακτορική διατριβή, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών επιστημών. <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=%CE%A3%CF%80%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:21472>

Σταυρακάκης, Γ. (2019). *Μύθοι, Στερεότυπα και Αναπροσανατολισμοί* (2^η εκδ.). ΕΑΠ & Συγγραφέας.

Τεπέρογλου, Ε. & Τσατσάνης, Μ. (2014). Η Επίσπευση ενός αργού θανάτου: Κομματικές ταυτίσεις και το τέλος του δικομματισμού. Στο Γ. Βούλγαρης, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός* (σ. 33-60). Θεμέλιο.

Τσούκαλης, Π., & Στραβελάκης, Ν. (2024). Πολιτικές Διαιρετικές τομές στην Ελλάδα, 1980-2019: η «βραχμανική Αριστερά» και οι επιπτώσεις της κρίσης. Στο Α. Gethin, C. M. Toledano, T. Piketty, Π. Τσούκαλης & Ν. Στραβελάκης (επιμ.), *Πολιτικές διαιρετικές τομές & κοινωνικές ανισότητες: Μια μελέτη 25 δημοκρατιών* (μτφρ. Μ. Τουλγαρίδου) (σ. 369-411). Τόπος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2021)

Ξενόγλωσση

Adams, J., Haupt, B. A. & Stoll, H. (2009). What moves parties? The role of public opinion and Global Economic Conditions in Western Europe. *Comparative Political Studies*, 42, 611-639. <https://doi.org/10.1177/0010414008328637>

Artelaris, P., Katsinis, A., & Tsirbas, Y. (2024). Electoral abstention in a time of economic crisis in Greece. *Journal Of Maps*, 20(1). <https://doi.org/10.1080/17445647.2024.2383240>

Borbath, E. & Paxton, F. (2024). Movement parties in Europe: A comparative assessment. *Acta Politica*, 60, 1-16. <https://doi.org/10.1057/s41269-024-00381-3>

Dinas, E. (2010). The Greek election of 2009: PASOK-the third generation. *West European Politics*, 33, 389-398. <https://doi.org/10.1080/01402380903539037>

Gethin, A., Toledano, M.C., & Piketty, T. (2022). Brahmin left versus merchant right: Changing political cleavages in 21 western democracies, 1948-2020. *The*

Quarterly Journal of Economics, 137, 1-48.

<https://doi.org/10.1093/qje/qjab036>

Gougou, F., & Labouret, S. (2013, August-September). *Critical elections: A Revised framework. The 2005 German elections and the 2007 French elections in comparative perspective*. American Political Science Association, Illinois, Chicago, August 29 2013 – September 1 2013.

Gramsci, A. (2008). «Προοίμιο του Αντόνιο Γκράμσι για το τι είναι η ιστορία ενός κόμματος». ΚΟΕ. <https://koel.gr/prooimio-toy-antonio-gkramsi-gia-to-ti/>

Hague, R., Harrop, M. & McCormick, J. (2020). *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση* (3^η εκδ.) (επιμ. Γ. Παγουλάτος & Ι. Παπαγεωργίου, μτφρ. Γ. Χρηστίδης). Κριτική. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1982).

Harmel, R. & Janda, K. (1994). An integrated theory of party goals and party change. *Journal of Theoretical Politics*, 6, 259-287. <https://doi.org/10.1177/0951692894006003001>

Heywood, A. (2014). *Εισαγωγή στην Πολιτική*(4^η εκ.) (μτφρ. Γ. Μεταξάς). Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2013).

Hooghe, L., & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25, 109-135. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310279>

Hutcheson, S. D. (2011). The seismology of the psephology: 'earthquake elections from the Folketing to the Dail. *Representation*, 47, 471-488. <https://doi.org/10.1080/0034893.2011.621749>

Katz, S. R. & Mair, P. (1993). The evolution of party organizations in Europe: The three faces of party organization. *The American Review of Politics*, 14, 593-617. <https://doi.org/10.15763/issn.2374-7781.1993.14.0.593-617>

Katz, S. R. & Mair, P. (2009). The cartel party thesis: A restatement. *Perspectives on Politics*, 7, 753-766. doi:10.1017/S1537592709991782

- Key, O. V. (1955). A Theory of critical elections. *The Journal of Politics*, 17, 3-18.
<https://doi.org/10.2307/2126401>
- Key, O. V. (1959). Secular realignment and the party system. *The Journal of Politics*, 21, 198-210. <https://doi.org/10.2307/2127162>
- Kopecky, P., & Mudde, C. (2002). The two sides of euroscepticism: Party positions on european integration in east central Europe. *European Union Politics*, 3, 297-326. <https://doi.org/10.1177/1465116502003003002>
- Laasko, M., & Taagepera, R. (1979). "Effective" number of parties: A measure with application to west Europe. *Comparative Political Studies*, 12, 3-27.
<https://doi.org/101177/001041407901200101>
- Laclau, E. (2004). Populism: What's in Name? In B. Aretxaga, D. Dworkin, J. Gabilondo & J. Zulaika (Eds), *Empire and Terror. Nationalism/Postnationalism in the New Millenium* (p.103-114). Center for Basque Studies.
- Lehmann, P., Franzmann, S., Al-Gaddooa, D., Burst, T., Ivanusch, C., Regel, S., Riethmüller, F. Volkens, A., Weßels, B., Zehnter, L. (2024). The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Version 2024a. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) / Göttingen: Institut für Demokratieforchung (IfDem).
<https://doi.org/10.25522/manifesto.mpds.2024a>
- Lipset, M. S, & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems and voter alignments: An introduction. In S. M. Lipset & S. Rokkan (eds), *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives* (p. 1-64). Free Press
- March, L. & Mudde, C. (2005). What's left of the radical Left ? The European radical left after 1989: Decline and mutation. *Comparative European Politics*, 3, 23-49. <http://doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110052>
- Moschonas, G. (2017). European social democracy, communism and the Erfurtian model. In W. Outwait & S. P. Turner (eds), *The Sage handbook of political sociology* (p. 516-547). Sage.

- Mouffe, C. (2018). *For a left populism*. Verso
- Olsen, J, Hough, D. & Κοβ, Μ. (2010). Conclusion: Left parties in national government. In J. Olsen, D. Hough & Μ. Κοβ (eds), *Left parties in national government* (p. 173-185). https://doi.org/10.1057/9780230282704_11
- Papanikolopoulos, D., & Rongas, V. (2020). Movement, party and electoral dynamics. Syriza's electoral success as a movement effect (2010-2015). *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 45(1), 181-203. <http://doi.org.10.12681/hpsa.22316>
- Pedersen, N. M. (1979). The Dynamics of european party systems. *European journal of political research*. 7, 1-26. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1979.tb01267.x>
- Pomper, G. (1967). Classification of presidential elections. *The Journal of Politics*, 29, 535-566. <https://doi.org/10.2307/2127773>
- Ostiguy, P. (2017). Populism: A Socio-cultural approach. In P. Taggart, P. O. Espejo, P. Ostiguy, K. Weyland (eds.), *The Oxford handbook of populism* (p. 73-98). Oxford University Press
- Reiff, K., & Hermann, S. (1980). Nine second – order national elections-A Conceptual framework for the analysis of european election results. *European Journal of Political Research*, 8, 3-44. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x>
- Sartori, G. (1976). *Parties and party systems: A framework for analysis. Volume 1*. Cambridge University Press.
- Seth, J., Bakker, R., Hogghe, L., Marks, G., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M., Vachudova, A.M. (2022). Chapel Hill Expert Survey Trend File, 1999-2019 <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102420>
- Tarrow, G. S. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (3rd ed.). Cambridge university press.

- Tsatsanis, E. & Teperoglou, E. (2016). Realignment under stress: The July 2015 referendum and the September election in Greece. *South European Society and Politics*, 21, 427-450. <https://doi.org/10.1080/13608746.2016.1208906>
- Tsirbas, Y. (2023). Towards a predominant party system: The May 2023 election in Greece. *South European Society and Politics*, 28, 207-230. <https://doi.org/10.1080.13608746.20242320518>
- Verney, S. (2014). 'Broken and can't be fixed': The impact of the economic crisis on the Greek party system. *The International Spectator*, 49(1), 18-35. <https://doi.org/10.1080/03932729.2014.877222>
- Weyland, K. (2017). Populism: A Political strategic approach. In P. Taggart, P. O. Espejo, P. Ostiguy, K. Weyland (eds.), *The Oxford handbook of populism* (p. 48-72). Oxford University Press.

Παράρτημα

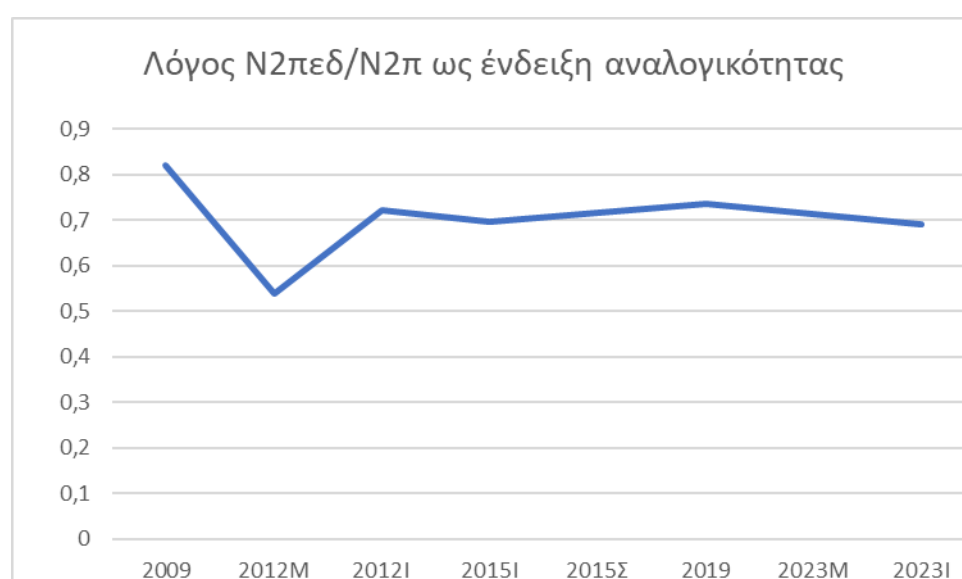
Εκλογική κινητικότητα, ουσιαστικός αριθμός κομμάτων και ο λόγος τους ανά τρόπο υπολογισμού ως ένδειξη αναλογικότητας του εκλογικού συστήματος.

Συνοψίζοντας την ανάλυση, κυρίως, των οκτώ εθνικών εκλογικών αναμετρήσεων της περιόδου 2009-2023, παραθέσαμε την εξέλιξη της εκλογικής κινητικότητας μέσω του Pedersen Index όπως και εκείνη του ουσιαστικού αριθμού των κομμάτων με κριτήριο τα ποσοστά εδρών και ψήφων που απέσπασαν. Υπολογίζουμε²⁴ επίσης τον λόγο του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του που θα έχει μέγιστη τιμή την μονάδα και θα αυξάνεται όσο η υποκείμενη καμπύλη στο Γράφημα δηλ εκείνη του N2πεδ πλησιάζει την υπερκείμενη, δηλ εκείνη του N2π. Αφορμή για αυτό στάθηκε η αναφορά στις εκλογές του 1966 στην Μεγάλη Βρετανία όπου οι σχετικές τιμές, 2 και 2,4 με τους 2 τρόπους υπολογισμού του N2, αποτύπωναν την αντίθεση ανάμεσα στην σημαντική ψήφο κάποιου τρίτου

²⁴ Βλ φύλο 5 του συνοδευτικού excel

κόμματος, πχ των Φιλελευθέρων, με την δικομματική κοινοβουλευτική κυριαρχία (Laasko & Taagerera, 1979) Όταν οι 2 καμπύλες συμπίπτουν ο αριθμός των κομμάτων που θα υπήρχαν αν όλα τα κόμματα είχαν αποσπάσει τον ίδιο αριθμό και ποσοστό εδρών και ο αριθμός των κομμάτων που θα υπήρχαν αν όλα τα κόμματα είχαν αποσπάσει το ίδιο ποσοστό ψήφων, θα ταυτίζονται και ο λόγος θα είναι ίσος με την μονάδα. Στο γράφημα A1 παρουσιάζεται η εξέλιξη του λόγου του ουσιαστικού αριθμού κομμάτων με τους δυο τρόπους υπολογισμού του

Γράφημα A1. Η εξέλιξη του λόγου $N_{2πεδ}/N_{2π}$

Σημείωση: δεδομένα από Υπουργείο Εσωτερικών, επεξεργασία του συντάκτη

Παρατηρούμε πως η πολιτική κρίση συνοδεύτηκε από απότομη πτώση του εξεταζόμενου λόγου στις πρώτες εκλογές της αποευθυγράμμισης του εκλογικού συστήματος. Ο μελετώμενος εδώ λόγος κατόπιν εξομαλύνεται χωρίς να φτάσει στα αρχικά επίπεδα τους. Αν μάλιστα καταφύγουμε στην σύγκριση του το Γραφήματος A1 με το Γράφημα 2.2, διαπιστώνουμε πως η ελάχιστη τιμή του εξεταζόμενου λόγου παρατηρείται όταν οι δυο καμπύλες αποκλίνουν περισσότερο, δηλ τον Μάιο του 2012, δηλ όταν υπάρχει η μεγαλύτερη αναντιστοιχία ανάμεσα στο πως κατανεμήθηκαν οι ψήφοι και οι έδρες.

Στους υπολογισμούς²⁵ του Pedersen Index συμπεριλάβαμε τα κόμματα που συγκέντρωσαν τουλάχιστον το 1% της ψήφου σε έστω μια εκ των δυο εκλογικών αναμετρήσεων, δηλ της εξεταζόμενης και της προηγούμενης αρκεί να πήραν μέρος και στις δυο με κάποιον τρόπο δηλ ως συγχώνευση προγενέστερων κομμάτων, διασπάσεις ενός προγενέστερου κόμματος ή αυτοτελώς. Στην περίπτωση μιας κομματικής συγχώνευσης υπολογίσαμε το NC του νέου κόμματος κατόπιν σύγκρισης του ποσοστού του με το άθροισμα των προγενέστερων ενώ στην περίπτωση μιας κομματικής διάσπασης υπολογίσαμε το NC του αθροίσματος των νέων κομμάτων συγκρινόμενο με το μητρικό κόμμα ενώ δεν προβήκαμε σε υπολογισμό του NC των νέων κομμάτων. Στους υπολογισμούς των N2εδ και N2π χρησιμοποιήθηκαν τα κόμματα που έλαβαν έστω 1% στην κάθε μια εκλογική αναμέτρηση. Το όριο αυτό επιλέχτηκε, γενικά, σε όλους τους υπολογισμούς για λόγους απλοποίησης και φρονώντας η μη συμπερίληψη κομμάτων με πολύ μικρά ποσοστά θα είχε σχετικά ασήμαντη επίδραση στα αποτελέσματα.

²⁵ Οι υπολογισμοί παρατίθενται στο φύλλο 5 του excel

